

Studiekosten in het secundair onderwijs

Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben

Mayke Poesen-Vandeputte & Joost Bollens

Onderzoek in opdracht van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming
OBPWO 04.07

KATHOLIEKE UNIVERSITEIT
LEUVEN

CIP Koninklijke Bibliotheek Albert I

Poesen-Vandeputte, Mayke

Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben / Mayke Poesen-Vandeputte & Joost Bollens. - Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Hoger instituut voor de arbeid, 2008, 158 p.

ISBN 978 90-5550-454-1
D/2008/4718/10

Omslagontwerp: Koloriet

Met dank aan Hans Loos en Beatrijs Mommen.

Copyright (2008) Hoger instituut voor de arbeid (K.U.Leuven)
Parkstraat 47 - bus 5300, B-3000 Leuven
hiva@kuleuven.be
<http://www.hiva.be>

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

INHOUD

Hoofdstuk 1 / Inleiding	1
1. Formulering van de probleemstelling en de afzonderlijke onderzoeksvragen	1
1.1 Situering van het onderzoek	1
1.2 Onderzoeksvragen	2
2. Definitie van het begrip studiekosten	3
Hoofdstuk 2 / Onderzoeksmethode en gegevensverzameling	7
1. Onderzoeksmethode	7
2. Steekproeftrekking	8
3. Omschrijving van de populatie	9
4. De eerste trap: een steekproef van 100 scholen	10
4.1 De vooropgestelde steekproef: een gestratificeerde disproportionele steekproef	11
4.2 De gerealiseerde steekproef	13
5. De tweede trap: een steekproef van 6 000 ouders van leerlingen (van de honderd scholen uit de eerste trap)	16
5.1 Stap 1: de theoretische steekproef	17
5.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de onderzoekspopulatie	21
5.3 Het feitelijke verloop van de ouder-enquête	24
5.4 Respons naar gecontroleerde kenmerken	25
5.5 Respons naar niet-gecontroleerde leerlingkenmerken	33
6. Samenvatting	41
Hoofdstuk 3 / Omvang en samenstelling van de gemiddelde studiekosten	43
1. Voorafgaande datamanipulaties	43
1.1 Ontbrekende waarden	43

1.2 Weging	44
1.3 Extrapolatie naar schooljaar van de regelmatig terugkerende kosten	44
1.4 Extrapolatie van de gegevens uit de vervolg-enquête	45
2. De gemiddelde studiekosten	45
2.1 Per kostenrubriek	45
2.2 Totale studiekosten	57
2.3 Gemiddelde studiekosten naar graad en onderwijsvorm	59
2.4 De evolutie van de studiekosten doorheen de tijd	63
3. Eten en drinken op school	65
4. Samenvatting	66
4.1 De hoogte en de samenstelling van de gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs	67
4.2 De studiekosten naar graad en onderwijsvorm	67
4.3 De evolutie van de studiekosten doorheen de tijd	67
4.4 Eten en drinken op school	67
Hoofdstuk 4 / Impact van gezins- en schoolkenmerken	69
1. Multilevelanalyse: methode	69
2. De impact van leerling- en schoolkenmerken op de omvang van de studiekosten (multilevelanalyses)	71
2.1 Leeg model	72
2.2 Model met de verklarende variabelen op leerlingniveau	73
2.3 Model met verklarende variabelen op leerling- én schoolniveau	78
3. Het maandelijks gezinsinkomen nader bekeken	81
4. Samenvatting	82
4.1 Verbanden tussen studiekosten en leerlingkenmerken	83
4.2 Verbanden tussen studiekosten en schoolkenmerken	83
Hoofdstuk 5 / Kostenbeheersing in het secundair onderwijs: berekening kostenposten t.b.v. beleidsmakers	85
1. Algemene schoolbenodigdheden	85
2. Specifiek voor een bepaald studiegebied	90
3. Eendaagse schoolactiviteiten	95
4. Meerdaagse uitstappen	97
5. Varia	100

6. Samenvatting	101
Hoofdstuk 6 / Perceptie en Tevredenheid	103
1. Inleiding	103
2. Analyse van de tevredenheid	103
3. Vergelijking met de tevredenheid in het vorige onderzoek	106
4. Samenvatting	106
Hoofdstuk 7 / Synthese en beleidsaanbevelingen	109
1. Inleiding	109
2. Methodologie	111
2.1 Keuze van informatieverzameling en instrumenten	111
2.2 Onderzoekspopulatie en steekproeftrekking	111
3. Resultaten	115
3.1 De cijfers	116
3.2 Welke factoren hebben een impact op de omvang van de studiekosten voor ouders?	118
3.3 Kostenbeheersing in het secundair onderwijs	120
3.4 De tevredenheid van de ouders	120
4. Beleidsaanbevelingen	121
4.1 Het begrip studiekosten	121
4.2 Schooltoelagen	121
4.3 Differentiatie naar studiegebieden via de financiering van de scholen	123
4.4 Kosteloos onderwijs	123
4.5 Welke kostenposten verdienen prioritaire aandacht?	124
4.6 Communicatie en transparantie van de school naar de ouders toe	124
4.7 Het aanrekenen van forfaitaire bedragen door scholen	125
Bijlagen	127
Bijlage 1 / De schriftelijke vragenlijsten voor de ouders	129
Bijlage 2 / De berekening van de wegingscoëfficiënten	131
Bijlage 3 / Weerhouden studiegebieden en verdeling aantal klassen	139
Bibliografie	151

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

1. Formulering van de probleemstelling en de afzonderlijke onderzoeksvragen

1.1 Situering van het onderzoek

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het secundair onderwijs besteed. Het (overheids)budget voor het gewoon secundair onderwijs bedroeg in 2006 ruim drie miljard euro. Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan dit onderwijs. Zo werd voor het schooljaar 1999-2000 geschat dat de gemiddelde studiekosten in het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen 981 euro¹ bedroegen (Fripont & Bollens, 2001). De studiekosten vertonen overigens een zeer grote variatie rond dit gemiddelde; onder meer afhankelijk van het leerjaar en het studiegebied.

Wanneer men dit bedrag voor het schooljaar 1999-2000 vergelijkt met de geschatte studiekosten in vroegere onderzoeken (Denys & Cossey, 1987; Francken et al., 1983), blijkt bovendien dat gedurende de beschouwde periodes de studiekosten sneller toenamen dan wat kon worden verwacht op basis van de stijging van het algemeen prijspeil. De studiekosten stegen gedurende deze periodes met andere woorden met een geheel eigen dynamiek. Dit betekent dat een loutere indexering van de laatst beschikbare schatting van de studiekosten, in casu de schattingen voor het schooljaar 1999-2000, na verloop van een aantal jaren wel eens zou kunnen leiden tot een aanzienlijke onderschatting van de werkelijke studiekosten.

Nochtans is de kennis van de studiekosten van het leerplichtonderwijs belangrijk.

Voor sommige ouders betekenen die studiekosten immers een zware financiële belasting; zelfs als ze een beroep kunnen doen op een schooltoelage. Bij het beoordelen of de hoogte van de schooltoelagen realistisch is, is kennis van de werkelijke studiekosten trouwens onontbeerlijk.

¹ Geïndexeerd bedrag.

Ook bij de bepaling van de door secundaire scholen benodigde werkingsmiddelen is een kennis van de hoogte (en evolutie) van de studiekosten belangrijk. Dit is in het bijzonder van belang tegen de achtergrond van de vraag naar de realisatie van een kosteloos onderwijs. Het decreet betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek (2001) bepaalt dat secundaire scholen geen (in)direct inschrijvingsgeld mogen vragen. Bovendien moeten scholen via het schoolreglement aan de ouders een overzicht geven van de financiële bijdragen. Deze bijdrageregeling wordt besproken in de schoolraad. Voor het secundair onderwijs is kosteloosheid voorlopig geen haalbare kaart, maar de Vlaamse overheid wil een beleid van *kostenbeheersing* voor de ouders ontwikkelen dat betrekking heeft op de kosten gemaakt voor de realisatie van de eindtermen en op extramurale activiteiten.

Tot slot integreerde de Vlaamse Regering in het Regeerakkoord 2004 belangrijke elementen uit 'Accent op Talent' – een project van de Koning Boudewijnstichting dat de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven wil bevorderen. Hiermee wil de Regering o.m. de beschotten tussen de verschillende onderwijsvormen afzwakken. Het in kaart brengen van de hoogte van de studiekosten en de terzake bestaande verschillen tussen de diverse studiegebieden is hiervoor zeker nuttige informatie. Het vorige studiekostenonderzoek toonde immers aan dat de studiekosten in het technisch secundair onderwijs (TSO) en het beroepssecundair onderwijs (BSO) bijna systematisch hoger lagen dan in het algemeen secundair onderwijs (ASO). Dit suggereert dat sommige studiegebieden binnen de verdeling van de werkingsmiddelen een groter gewicht verdienen.

1.2 Onderzoeksvragen

Op basis van de hoger vermelde probleemstelling is het zeker aangewezen om een actualisering te maken van het bestaande onderzoek naar studiekosten. Daartoe worden de volgende vragen onderzocht:

1. Wat zijn de kosten die ouders dragen ten gevolge van het schoolgaan van hun kind in het secundair onderwijs?
2. Wat is de omvang van de studiekosten en wat is de omvang van diverse leefkosten (bv. voeding op school)?
3. In welke mate verschillen de kosten in functie van:
 - de onderwijsvorm (BSO, ASO, TSO en kunstsecundair onderwijs (KSO)), specifieke studiegebieden binnen deze onderwijsvormen en specifieke leerjaren?
 - specifieke schoolkenmerken zoals de schoolstructuur (aard bovenbouw, schoolnet) en de socio-economische samenstelling van de schoolbevolking?
 - gezinskenmerken (socio-economische status, aantal kinderen, rang van het kind in het gezin, één-oudergezinnen versus twee-oudergezinnen)?
4. Wat is de evolutie van de studiekosten over de tijd heen? Hier kan de situatie in 2006 vergeleken worden met de toestand in 1999 en 1987.

2. Definitie van het begrip studiekosten

Als eerste stap vereist dit onderzoek een ondubbelzinnige definitie van het begrip 'studiekosten'.

Op conceptueel vlak kunnen we het begrip studiekosten duidelijk aflijnen. Studiekosten zijn dan *'de kosten die een gezin heeft om de kinderen te laten deelnemen aan het onderwijs'* of *'alle kosten die niet zouden bestaan als men niet zou deelnemen aan het onderwijs'*. Deze definiëring impliceert dat het begrip studiekosten een verzamelterm is voor de verschillende soorten kosten die voortkomen uit de deelname aan het onderwijs.

In de praktijk is het echter minder duidelijk welke soorten uitgaven wel en welke niet tot de studiekosten behoren. Er bestaat geen algemeen aanvaarde invulling. Zo 'n invulling is daarenboven tijdsgebonden omwille van nieuwe pedagogische inzichten, technologische mogelijkheden en de toename van het algemeen welvaartspeil.

In 1983, 1987 en 1999 voerde het HIVA eveneens een onderzoek uit naar de studiekosten in het secundair onderwijs. Deze studies maakten een onderscheid tussen studiekosten in enge zin, studiekosten in ruime zin en leefkosten. Wij nemen deze driedeling als vertrekpunt en achten het van belang om deze drie deelcategorieën van het theoretisch begrip studiekosten duidelijk te definiëren:

- De studiekosten in enge zin definiëren wij als *'de kosten die strikt samenhangen met de studies en die men niet zou hebben als men niet studeerde'*. Deze categorie betreft goederen en zaken die niet uit de gewone werkingsmiddelen van het onderwijs (kunnen) worden gefinancierd en waarover er binnen de onderwijswereld een ruime consensus bestaat dat ze nodig zijn om op een correcte, volwaardige manier deel te nemen aan het secundair onderwijs.
- De studiekosten in ruime zin omvatten naast de studiekosten in enge zin *'de kosten die niet strikt samenhangen met de studies maar die men niet zou hebben als men niet studeerde'*. Het betreft een restcategorie van goederen en zaken die de school aanbiedt maar die intrinsiek niet samenhangen met het studeren. Bij deze kosten is a-priori minder duidelijk of ze onder de studiekosten vallen.
- De leefkosten definiëren wij als *'de kosten die niet strikt samenhangen met de studies, en die men ook zou hebben als men niet studeerde'*. Deze categorie betreft de kosten die men ook heeft als men niet deelneemt aan het onderwijs zoals kosten voor voeding, kleding en ontspanning. Bij deze categorie richten we ons op de meer- of minderkost ten gevolge van het studeren voor zaken die men nodig heeft om te leven. Ook bij deze kosten is a-priori minder duidelijk of ze onder de studiekosten vallen.

Voor de concrete invulling van deze drie deelcategorieën gaan we uit van het begrip 'kostenrubriek'. Een bepaalde invulling betreft dan een opsomming van welke kostenrubrieken behoren bij elk van de drie bovenstaande categorieën.

In dit onderzoek hebben we de drie deelcategorieën ingevuld. Dit heeft ons geleid tot zeven hoofdrubrieken.

A. Studiekosten in enge zin

1. *Schooluitrusting: dit is al het materiaal dat leerlingen aanschaffen om de lessen/stages te volgen. Dit materiaal hebben we verder opgedeeld in negen subcategorieën:*

1.1 *Schoolboeken*

1.2 *Tijdschriften*

1.3 *Fotokopieën*

1.4 *Gereedschappen*

leerlingen schaffen zich bepaalde gereedschappen aan zoals een werkkist, kookgerief of schildersgereedschap om praktijkvakken te volgen.

1.5 *Grondstoffen*

leerlingen schaffen zich bepaalde grondstoffen aan zoals hout, metaal, kookingrediënten en verf om praktijkvakken te volgen.

1.6 *Speciale kledij*

hieronder valt alle kledij die leerlingen zich aanschaffen voor een specifiek vak, zoals turnkledij, een werkschort of een labojas.

1.7 *Niet-duurzaam schoolmateriaal*

deze schoolartikelen kunnen maximaal gedurende één schooljaar gebruikt worden, waarna ze aan vervanging toe zijn. Voorbeelden zijn een schoolagenda, kaftpapier, schriften en huistakenpapier.

1.8 *Duurzaam schoolmateriaal*

dit zijn schoolartikelen die in principe meer dan één schooljaar gebruikt kunnen worden zoals rotringpennen, een boekentas, een rekenmachine of muziekinstrumenten.

1.9 *Materiaal dat aangeschaft wordt bij het volgen van de stages.*

2. *Vervoerskosten*

2.1 *De onkosten verbonden aan het vervoer van en naar school*

2.2 *De onkosten verbonden aan het vervoer van en naar de stageplaats*

3. *Schoolactiviteiten die niet langer dan één dag duren; dit zijn alle schoolactiviteiten die tijdens de schooluren plaatsvinden en waaraan alle leerlingen deelnemen.*

3.1 *Culturele schoolactiviteiten*

3.2 *Sportieve schoolactiviteiten*

3.3 *Educatieve schoolactiviteiten*

B. Studiekosten in ruime zin

4. *Meerdaagse schoolreizen; dit zijn de schoolreizen die verscheidene dagen duren en die door de school georganiseerd worden.*

4.1 Tijdens de schooltijd

5. *Steunactiviteiten; dit zijn activiteiten die op school georganiseerd worden en waarvan de opbrengst naar een bepaald schoolintern of -extern doel gaat.*

6. *Facultatieve uitgaven; dit zijn uitgaven die slechts op een beperkt aantal leerlingen van toepassing zijn. Enkele voorbeelden zijn studie buiten schooltijd, speciale lessen en schoolfoto's.*

C. Leefkosten

7. *Leefkosten op school*

7.1 *De dagelijkse kleding op school*

7.2 *Maaltijden en drank op school*

7.3 *Meerdaagse schoolreizen tijdens de vakantieperiode*

Aan de hand van deze zeven hoofdrubrieken zullen we de studiekosten beschrijven. We richten ons op de studieuitgaven die gedaan werden tijdens het schooljaar 2006-2007.

HOOFDSTUK 2

ONDERZOEKSMETHODE EN GEGEVENSVERZAMELING

1. Onderzoeksmethode

Het onderzoek bestaat uit drie onderling gerelateerde luiken, met name:

- Er werd een steekproef van 100 scholen samengesteld waarbij de directies van deze scholen zich mondeling (via de telefoon) bereid verklaarden om mee te werken aan het verspreiden van een schriftelijke vragenlijst voor de ouders (cf. infra). Tijdens het bezoek aan de schooldirecties werd tevens de bijdragenlijst opgevraagd – d.i. een overzicht van kosten die de school op de ouders verhalen. Er werd ook geïnformeerd welke maatregelen de scholen nemen om de studiekosten voor de ouders zo laag mogelijk te houden. Indien er scholen zijn die hierover een ‘code’ of ‘beleidsverklaring’ hebben, werd hiervan een exemplaar opgevraagd. De enquêteurs van het Hoger instituut voor de arbeid (HIVA) bezochten de schooldirecties eind september of begin oktober 2006.
- Vervolgens werd een schriftelijke enquête gehouden onder ouders van 6 000 leerlingen uit het gewoon voltijds secundair onderwijs (en getrokken binnen de steekproef van 100 scholen). We mikten hierbij op een netto-respons van 2 000 ingevulde vragenlijsten. Deze schriftelijke enquête vormt het zwaartepunt van het onderzoek en peilt naar de gemaakte studiekosten in ruime zin, naar een deel van de leefkosten, naar de mening van de ouders over de studiekosten en naar een aantal socio-economische kenmerken van het gezin. De bevraging vond plaats in oktober 2006. De gebruikte vragenlijst leunt sterk aan bij de reeds bestaande oudervragenlijst van het voorgaande onderzoek opdat de resultaten over de tijd heen maximaal vergelijkbaar zouden zijn. Bij aanvang van het onderzoek werden een aantal gerichte interviews gedaan om na te gaan op welke punten de instrumenten eventueel inhoudelijk moesten worden bijgewerkt.
- Tot slot werd er op het einde van het schooljaar 2006-2007 een éénmalige vervolgenquête gehouden. In de enquête van oktober 2006 hadden we namelijk

gevraagd welke gezinnen bereid waren om in juni 2007 een vervolgvragenlijst in te vullen. Dit derde element werd opgenomen om onderschattingen te vermijden. Ook al valt het zwaartepunt van de studiekosten in het begin van het schooljaar, dit belet niet dat er in de loop van het schooljaar kosten kunnen opduiken die voor de ouders niet voorzienbaar waren of niet voorzien werden bij de aanvang van het schooljaar.

2. Steekproeftrekking

De steekproeftrekking gebeurde in twee trappen. Tweetrapsteekproeven zijn opgebouwd uit primaire eenheden die op hun beurt weer samengesteld zijn uit secundaire eenheden. Eerst worden toevallig de primaire eenheden gekozen; vervolgens worden uit deze primaire eenheden opnieuw toevallig de secundaire eenheden gekozen. Voor dit onderzoek naar studiekosten in het secundair onderwijs geldt:

- primaire eenheden = scholen;
- secundaire eenheden = ouders van leerlingen uit diezelfde scholen.

Eerst werd er dus een steekproef van 100 scholen getrokken met een stratificatie naar onderwijsnet en onderwijsaanbod. Het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs werd lichtjes oververtegenwoordigd en wat het onderwijsaanbod betreft, is er een oververtegenwoordiging van het technisch secundair onderwijs en het beroepssecundair onderwijs.

Voor de tweede trap werden binnen deze 100 scholen 1 000 klassen geselecteerd. Om een netto-respons van minstens 2 000 gezinnen te realiseren, werden in ieder van deze geselecteerde klassen vervolgens 6 leerlingen geselecteerd.

De steekproef voor de eerste graad, waarbinnen de variatie in studiekosten het kleinst is, werd beperkt tot 100 klassen: 50 klassen voor het eerste leerjaar en 50 klassen voor het tweede leerjaar.

Van de resterende 900 klassen werden er telkens 450 toebedeeld aan respectievelijk de tweede en derde graad. Hierbij werden per onderwijsvorm en per leerjaar de kwantitatief meest belangrijke studiegebieden weerhouden (zie bijlage). Zowel voor de tweede als voor de derde graad werden TSO en BSO oververtegenwoordigd binnen de 450 toe te wijzen klassen. Het grote aantal studiegebieden binnen beide onderwijsvormen laat immers vermoeden dat er hier potentieel een veel grotere variatie is in de studiekosten dan binnen het ASO. De oververtegenwoordiging laat toe om hiermee rekening te houden door met name voldoende klassen uit een voldoende aantal studiegebieden in de steekproef over te houden. Eenmaal de steekproef gerealiseerd, zullen we wegingscoëfficiënten berekenen.

3. Omschrijving van de populatie

Een eerste vraag die zich stelt bij de uitbouw van een survey is deze naar de omschrijving van de populatie. Een omschrijving van die populatie is belangrijk, gezien de populatiegrenzen bepalen tot waar statistische veralgemeningen zullen strekken. Dit onderzoek naar studiekosten handelt over het secundair onderwijs in Vlaanderen. We hebben echter enkele beperkingen ingebouwd over welke scholen we toelaten tot het onderzoek en welke niet.

Vooreerst wordt er in het secundair onderwijs een opsplitsing gemaakt tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. In dit onderzoek laten we het buitengewoon onderwijs buiten beschouwing wegens de totaal verschillende onderwijsstructuur, onderwijsmethodiek, schoolpopulatie, wetgeving en reglementering.

Op het niveau van het gewoon secundair onderwijs richten we ons enkel op het leerplichtonderwijs met volledig leerplan. Dit impliceert dat het deeltijds beroepssecundair onderwijs buiten beschouwing wordt gelaten, samen met de vierde graad en de derde leerjaren van de tweede en derde graad van het voltijds secundair onderwijs.² Ook het secundair onderwijs voor sociale promotie heeft zijn eigen onderwijsstructuur en reglementering en valt buiten onze onderzoekspopulatie.

Naast de klassieke scholen bestaan er eveneens een aantal methodescholen. Dit zijn alternatieve scholen met een eigen benadering zoals de Rudolf Steinerscholen of de Freinetscholen. Wegens de specificiteit van deze scholen hebben we ervoor gekozen om ze niet op te nemen in deze studie. Scholen van het Gemeenschaps- of GO) en het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (OGO) die in de eerste graad van het secundair onderwijs methode-onderwijs aanbieden, vaak als onderdeel van een zesjarig curriculum, worden echter niet uit de populatie geweerd.

Ook de concentratiescholen laten we buiten beschouwing wegens de specifieke kenmerken van hun schoolpopulatie. Een concentratieschool wordt in dit onderzoek opgevat als een school met minstens 50% allochtone leerlingen. Ons instrumentarium (een Nederlandstalige schriftelijke vragenlijst voor de ouders) is niet geschikt om deze doelgroep te bereiken. Aangezien de samenstelling van de schoolbevolking niet vermeld stond op de gegevens die we ontvangen hadden van het Ministerie van Onderwijs & Vorming, hebben we bij de eerste contactname met de steekproefscholen (opbellen directeurs) gevraagd naar de samenstelling van de schoolbevolking volgens afkomst/nationaliteit. Indien het om een

² Het secundair onderwijs wordt ingedeeld in vier graden van elk twee leerjaren, aangevuld met een derde leerjaar van de tweede graad BSO en de derde leerjaren van de derde graad BSO, TSO, ASO en KSO.

De onderwijsvormen die voorkomen in de tweede, de derde en vierde graad zijn:

- het algemeen secundair onderwijs (ASO);
- het technisch secundair onderwijs (TSO);
- het kunstsecundair onderwijs (KSO);
- het beroepssecundair onderwijs (BSO).

concentratieschool ging, werd ze vervangen door een school uit de reservesteekeproef (cf. infra).

En tot slot richten we ons enkel op de scholen die tot het Nederlandstalig onderwijs behoren en gelegen zijn in één van de vijf Vlaamse provincies.

De populatie van dit onderzoek is dus *de groep secundaire scholen in Vlaanderen die 'klassiek' gewoon voltijds Nederlandstalig leerplichtonderwijs aanbieden*.

4. De eerste trap: een steekproef van 100 scholen

Het steekproefkader voor de eerste trap van de steekproef bestaat uit een dataset van secundaire scholen in Vlaanderen (gewoon voltijds onderwijs) die door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming aangeleverd werd. Tijdens het schooljaar 2005-2006 telde Vlaanderen een schoolbevolking van 439 550 leerlingen in het gewoon voltijds secundair onderwijs die school liepen in 927 onderwijsinstellingen.³ Zoals hoger beschreven, hebben we echter een aantal scholen uit het onderzoek geweerd. Zo houden we 923 onderwijsinstellingen over waar 422 045 leerlingen school liepen. Dat is 99,6% van de oorspronkelijke populatie. Tabel 2.1 geeft dit weer.

Tabel 2.1 Aantal secundaire scholen in het gewoon voltijds secundair onderwijs (SO) in Vlaanderen enerzijds (1) en in de onderzoekspopulatie anderzijds (2): opgesplitst volgens onderwijsnet. Relatief aandeel populatie t.o.v. alle onderwijsinstellingen in het gewoon voltijds SO in Vlaanderen

	Gewoon voltijds SO Vlaanderen (1)	Onderzoekspopulatie (2)	
	Aantal	Aantal	Relatief aandeel t.o.v. (1)
GO*	226	226	100%
OGO*	77	77	100%
VGO*	624	620	99,4%
Totaal	927	923	99,6%

* Gemeenschapsonderwijs (GO), Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (OGO) en Vrij Gesubsidieerd Onderwijs (VGO).

Er werd een effectieve steekproef van 100 scholen getrokken en voor elke school zijn er twee reservescholen aangeduid die de interne homogeniteit van de strata zo goed mogelijk opvolgen qua schoolnet, studieaanbod en geografische ligging.

³ Na controle blijken dit dezelfde cijfers te zijn als in het 'Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs Schooljaar 2005-2006' (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2007).

De scholen in de steekproef die reeds bevraagd werden tijdens het vorige onderzoek (1999) werden in de tweede reservegroep ondergebracht.

4.1 De vooropgestelde steekproef: een gestratificeerde disproportionele steekproef

De steekproef werd gecontroleerd voor twee schoolkenmerken, namelijk het onderwijsnet waartoe de school behoort en het aanbod van de school op het gebied van onderwijsvormen. Het kenmerk 'schoolgrootte' speelde in dit onderzoek niet mee voor de steekproeftrekking. De grootte van de school hangt immers sterk samen met het net waartoe een school behoort. Op die manier zou men tot vertekende resultaten kunnen komen.

4.1.1 Onderwijsnet

We maken een onderscheid tussen scholen van het Gemeenschapsonderwijs (GO), het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (OGO) en het Vrij Gesubsidieerd Onderwijs (VGO). Tabel 2.2 toont de verdeling van de scholen naar onderwijsnet in de populatie en in de vooropgestelde steekproef. De verdeling in de geplande steekproef is disproportioneel: het OGO wordt licht oververtegenwoordigd (+2%) ten koste van het VGO. Bij een verdere stratificatie volgens het onderwijsaanbod moeten we immers nog zinvolle uitspraken kunnen doen over de strata van het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (cf. infra). Om de gemiddelde studiekosten te berekenen, zullen we gewichten hanteren om de disproportionele steekproef terug recht te trekken.

Tabel 2.2 Aandeel secundaire scholen in de verschillende onderwijsnetten: absolute en relatieve cijfers van de populatie en de vooropgestelde steekproef

	Populatie		Geplande steekproef	
	Aantal	%	Aantal	%
GO	226	24,5	25	25
OGO	77	8,3	10	10
VGO	620	67,2	65	65
Totaal	923	100	100	100

4.1.2 Onderwijsvorm

De omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders wordt eveneens bepaald door de studierichting die de jongere volgt. In zowel het studiekostenonderzoek van 1987 als van 1999 kwamen we tot de vaststelling dat TSO en BSO duurdere onderwijsvormen zijn in vergelijking met het ASO. Deze eerste

twee onderwijsvormen tellen het meest studierichtingen die bovendien het sterkst variëren naar inhoud en studiebehoeften. Omwille van de kostprijs en de brede waaier aan studierichtingen worden TSO- en BSO-scholen oververtegenwoordigd in de steekproef ten opzichte van de scholen waar men enkel ASO aanbiedt in de tweede en derde graad (bovenbouw). De scholen worden in twee strata verdeeld naargelang hun onderwijsaanbod:

- scholen zonder TSO/BSO in de bovenbouw die ondervertegenwoordigd worden;
- scholen met TSO/BSO in de bovenbouw die oververtegenwoordigd worden.

Tabel 2.3 geeft de indeling van de scholen in de populatie en in de geplande steekproef weer naar hun onderwijsaanbod.

Tabel 2.3 Aandeel secundaire scholen naar hun onderwijsaanbod: absolute en relatieve cijfers van de populatie en de vooropgestelde steekproef

	Populatie		Geplande steekproef	
	Aantal	%	Aantal	%
Scholen zonder TSO/BSO in de bovenbouw	418	45,3	31	31
Scholen met TSO/BSO in de bovenbouw	505	54,7	69	69
Totaal	923	100	100	100

In een volgende stap combineren we de twee schoolkenmerken zodat de geplande steekproef in een driedimensionaal veld kan ingevuld worden. Dit leidt tot zes strata die weergegeven worden in tabel 2.4.

Tabel 2.4 De vooropgestelde steekproef: aantal secundaire scholen in zes strata volgens twee schoolkenmerken

	GO	OGO	VGO	Totaal
Bovenbouw zonder TSO/BSO	stratum 1 8	stratum 3 3	stratum 5 20	31
Bovenbouw met TSO/BSO	stratum 2 17	stratum 4 7	stratum 6 45	69
Totaal	25	10	65	100

4.1.3 Geografische spreiding

Na de steekproeftrekking volgens de zes hoger vermelde strata wordt de voorlopige steekproef gecontroleerd voor een bijkomend criterium; namelijk de geografische verdeling van de scholen over de vijf Vlaamse provincies. In de te realiseren

steekproef plannen we een geografische spreiding van de scholen die overeenkomt met de werkelijke spreiding in de populatie. Uit tabel 2.5 blijkt echter dat scholen in de provincie Antwerpen oververtegenwoordigd zijn ten koste van scholen uit de provincie Limburg. Bij de keuze van reservescholen pogen we deze disproportionele verdeling bij te sturen (cf. infra).

Tabel 2.5 Geografische spreiding van de secundaire scholen over de Vlaamse provincies: absolute en relatieve aantallen in de populatie en in de voorlopige steekproef

	Populatie		Voorlopige steekproef	
	Aantal	%	Aantal	%
Antwerpen	257	27,8	35	35
Vlaams-Brabant	158	17,1	19	19
West-Vlaanderen	180	19,5	18	18
Oost-Vlaanderen	192	20,8	20	20
Limburg	136	14,7	8	8
Totaal	923	100	100	100

4.2 De gerealiseerde steekproef

Op het einde van het schooljaar 2005-2006 werden de 100 schooldirecteuren uit onze steekproef aangeschreven om hun medewerking voor dit onderzoek naar de studiekosten te bekomen. Concreet verlangden we van hen dat ze enquêteformulieren zouden verspreiden bij een steekproef van ouders van leerlingen van hun school. Eén à twee weken later werden de directeuren telefonisch gecontacteerd met de vraag of ze hun medewerking wouden verlenen. Indien het antwoord positief was, werd aangekondigd dat in de periode eind september/begin oktober 2006 een enquêteur van het HIVA op bezoek zou komen en dat die enkele weken voor de ontmoeting nog persoonlijk contact zou opnemen om een afspraak te maken met de directeur. Indien het antwoord negatief was, werd de reden voor de non-respons genoteerd en moesten we een reserveschool uit de steekproef aanschrijven.

Uiteindelijk werden 119 scholen gecontacteerd om een steekproef van 100 scholen samen te stellen waarvan de directies zich mondeling (via de telefoon) bereid verklaarden om mee te werken aan het verspreiden van een schriftelijke vragenlijst voor de ouders. Dit betekent dat de responsratio 84% bedraagt.

Hieronder wordt een verklaring en omschrijving gegeven van de scholen die ofwel weigerden mee te werken ofwel door het HIVA uit de steekproef werden geweerd.

Van de 100 scholen die gecontacteerd werden, hebben er in eerste instantie 12 het engagement om oudervragenlijsten uit te delen niet aangenomen. Daarnaast

hebben we vanuit het HIVA ook enkele scholen (5) uit de steekproef geweerd. Tijdens het schooljaar 2006-2007 zou één school uit de steekproef opgedoekt worden; zodoende was het onmogelijk om er nog verder mee te werken. Tot slot was er één school die weigerde mee te werken op het ogenblik dat de enquêteur reeds ter plaatse was. Er werden dus 19 vervangscholen aangeschreven.

Van de 19 vervangscholen heeft geen enkele school geweigerd. Dit houdt in dat we van de 100 scholen uit de eerste reservesteekproef en van de 100 scholen uit de tweede reservesteekproef enkel 19 scholen uit de eerste reservesteekproef hebben moeten aanschrijven. Op de scholen uit de tweede reservesteekproef hebben we geen beroep moeten doen.

De 19 scholen waarbij we een non-respons optekenden, namen omwille van verschillende redenen niet deel aan het onderzoek. Dertien scholen weigerden om deel te nemen aan het onderzoek:

- 6 scholen gaven aan dat ze zich overbevraagd voelden; een aantal hiervan (2) had hierdoor weinig tijd om zich bezig te houden met een onderzoek dat niet door de school zelf werd georganiseerd.
- 9 (5 als enige reden, 3 in combinatie met een andere reden) directeurs gaven aan dat ze te weinig tijd hadden om wat we van hen verwachtten naar behoren uit te voeren. Ze konden het uitdelen van de vragenlijsten moeilijk inpassen in de jaarplanning op dat moment (oktober). Eén school zou verhuizen en dacht hierdoor te weinig tijd te hebben om deel te nemen aan het onderzoek.
- 2 directeurs weigerden om deel te nemen aan het onderzoek. Eén enkele directeur van alle gecontacteerde scholen weigerde om naar de uitleg over het onderzoek te luisteren. Alle andere directeurs lieten de onderzoeker eerst uitspreken vooraleer ze de beslissing namen om niet deel te nemen.

Vijf scholen werden door het HIVA uit de steekproef geweerd. Hiervoor zijn er twee redenen:

- Vier scholen zijn een concentratieschool; we verstaan hieronder scholen die meer dan 50% allochtone leerlingen bevatten waarvan de ouders geen Nederlands spreken of waarvan de kennis van het Nederlands ontoereikend is om de vragenlijst te kunnen invullen.
- Eén school is een heel specifieke school; ze biedt namelijk enkel de studierichting maritieme vorming aan. De ouders betalen uitsluitend internaatgeld voor hun kind. De school heeft een heel speciaal statuut en ontvangt specifieke subsidies van de overheid. Bovendien zou de richting maritieme vorming niet bevestigd worden in dit onderzoek aangezien dit een heel dunbevolkte studierichting is (cf. infra).

Eén school werd tijdens het schooljaar 2006-2007 opgedoekt waardoor de mogelijkheid tot samenwerking wegviel.

Als we een blik werpen op de non-respons in de verschillende strata volgens net en onderwijsaanbod, dan krijgen we in tabel 2.6 het volgende beeld:

Tabel 2.6 Respons en non-respons van de secundaire scholen volgens de strata in de steekproef

Stratum	Aantal niet-deelnemende scholen	Grootte stratum	Responsratio
1	2	8	80%
2	3*	17	85%
3	2	3	60%
4	2*	7	78%
5	0	20	100%
6	10*	45	82%
Totaal	19	100	84%

* Stratum 2: één school werd door het HIVA uit het onderzoek geweerd; stratum 4: deze twee scholen werden door het HIVA uit het onderzoek geweerd; stratum 6: twee scholen werden door het HIVA uit het onderzoek geweerd.

Het valt op dat er geen enkele uitval is in stratum vijf. Dit zijn de scholen van het Vrij Gesubsidieerd Onderwijs die in de bovenbouw geen TSO of BSO aanbieden. De directeurs van die scholen uit de steekproef hebben allen hun medewerking aan het onderzoek verleend. Dit ware ook het geval geweest voor stratum vier (OGO-bovenbouw mét TSO/BSO), maar er werden twee scholen uit dit stratum door het HIVA uit het onderzoek geweerd.

Een uitschieter in de andere richting is de responsratio in stratum drie. De directeurs van de scholen van het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs die in de bovenbouw geen TSO of BSO aanbieden, blijken minder bereidwillig te zijn voor deelname aan dit onderzoek dan hun collega's uit de andere strata.

Eénmaal de steekproef gerealiseerd, kunnen we nagaan in welke mate die overeen komt met de steekproef die we voorop gesteld hadden. Wanneer we onderstaande tabel 2.7 vergelijken met tabel 2.4 stellen we vast dat de gerealiseerde steekproef volledig strookt met de steekproef die we gepland hadden.

Tabel 2.7 De gerealiseerde steekproef: aantal secundaire scholen in zes strata volgens twee schoolkenmerken

	GO	OGO	VGO	Totaal
Bovenbouw zonder TSO/BSO	8	3	20	31
Bovenbouw met TSO/BSO	17	7	45	69
Totaal	25	10	65	100

Wat de geografische spreiding van de scholen betreft, toont tabel 2.8 aan dat de verdeling in de gerealiseerde steekproef bij benadering overeen komt met wat we vooropgesteld hadden; namelijk een verdeling volgens de werkelijke verdeling in de populatie (m.a.w. een proportionele verdeling).

Tabel 2.8 Geografische spreiding van de secundaire scholen over de Vlaamse provincies: absolute en relatieve aantallen in de geplande steekproef en in de gerealiseerde steekproef

	Geplande steekproef		Gerealiseerde steekproef	
	Aantal	%	Aantal	%
Antwerpen	28	27,8	28	28
Vlaams-Brabant	17	17,1	18	18
West-Vlaanderen	19	19,5	18	18
Oost-Vlaanderen	21	20,8	22	22
Limburg	15	14,7	14	14
Totaal	100	100	100	100

De enquêteurs van het HIVA bezochten de schooldirecties eind september of begin oktober 2006. Tijdens het bezoek aan de school werden de vragenlijsten voor de ouders bezorgd en kregen de directeurs uitleg over hoe de schriftelijke enquête moest verspreid worden. Tevens werd de bijdragenlijst opgevraagd - d.i. een overzicht van kosten die de school op de ouders verhalen. Er werd ook geïnformeerd welke maatregelen de scholen nemen om de studiekosten voor de ouders zo laag mogelijk te houden. Indien er scholen zijn die hierover een 'code' of 'beleidsverklaring' hebben, werd hiervan een exemplaar opgevraagd.

5. De tweede trap: een steekproef van 6 000 ouders van leerlingen (van de honderd scholen uit de eerste trap)

De secundaire eenheden van de tweetrapssteekproef zijn ouders van leerlingen van de honderd secundaire scholen uit de eerste trap. Voor de tweede trap werden binnen deze honderd scholen duizend klassen geselecteerd. Om een netto-respons van minstens 2 000 gezinnen te realiseren, werden in ieder van deze geselecteerde klassen vervolgens zes leerlingen geselecteerd. Zo bekwamen we een steekproef van 6 000 ouders van leerlingen.

Deze steekproeftrekking gebeurde in twee stappen. In eerste instantie bepaalden we hoe de steekproef er in theorie moest uitzien met een vooropgesteld aantal klassen naar onderwijsvorm, graad en studiegebied. Door deze theoretische steekproef te implementeren in de onderzoekspopulatie, bekwamen we een 'bruto-steekproef'. Dit is de steekproef op basis waarvan de vragenlijsten klaar gemaakt werden om door de schooldirecteurs te laten verspreiden. De 'netto-steekproef' bestaat uit de ouders die effectief een ingevulde vragenlijst terug stuurden. Hierover rapporteren we onder 'respons' (cf. infra). Dit is de steekproef op basis waarvan de berekening van de studiekosten in het secundair onderwijs zal gebeuren.

5.1 Stap 1: de theoretische steekproef

5.1.1 Vooropgesteld aantal klassen over de verschillende graden en onderwijsvormen

De steekproef voor de eerste graad, waarbinnen de variatie in studiekosten het kleinst is, wordt beperkt tot 100 klassen die gelijkmatig verdeeld worden over de A-stroom en de B-stroom. Van de resterende 900 klassen worden er telkens 450 toebedeeld aan respectievelijk de tweede en derde graad. Zoals tabel 2.9 laat zien, worden TSO en BSO oververtegenwoordigd binnen de 450 toe te wijzen klassen. Het grote aantal studiegebieden binnen beide onderwijsvormen laat immers vermoeden dat er hier potentieel een veel grotere variatie is in de studiekosten dan binnen het ASO. De oververtegenwoordiging laat toe om hiermee rekening te houden door met name voldoende klassen uit een voldoende aantal studiegebieden in de steekproef over te houden.

Tabel 2.9 Vooropgesteld aantal klassen in de tweede trap van de steekproef: opgedeeld naar onderwijsvorm en graad

	ASO	TSO	KSO	BSO	Totaal
1ste graad	50	/	/	50	100
2de graad	125	155	15	155	450
3de graad	125	155	15	155	450
Totaal	300	310	30	360	1 000

Daar waar tabel 2.9 het vooropgesteld aantal *klassen* toont, geeft tabel 2.10 het vooropgesteld aantal *leerlingen* met hun ouders weer. In iedere klas laten we de ouders van zes leerlingen deelnemen aan het onderzoek (1 000 klassen x 6 leerlingen = 6 000 leerlingen).

Tabel 2.10 Vooropgesteld aantal leerlingen van wie de ouders moesten opgenomen worden in de tweede trap van de steekproef: opgedeeld naar onderwijsvorm en graad

	ASO	TSO	KSO	BSO	Totaal
1ste graad	300	/	/	300	600
2de graad	750	930	90	930	2 700
3de graad	750	930	90	930	2 700
Totaal	1 800	1 860	180	2 160	6 000

5.1.2 Keuze van de studiegebieden in de tweede en derde graad

Eenmaal de krijtlijnen voor de steekproef uitgezet (zie tabel 2.9 en 2.10), bepalen we binnen welke studiegebieden van de bovenbouw - d.i. tweede en de derde graad - er klassen geselecteerd worden om aan zes leerlingen ervan een vragenlijst voor de ouders mee te geven. De gedetailleerde uitwerking hiervan vindt men in bijlage.

Voor het ASO worden er geen specifieke eisen geformuleerd inzake studiegebieden omdat we uit vorige onderzoeken weten dat de studiekosten vergelijkbaar zijn over de studierichtingen heen. In de steekproef zijn er 27 secundaire scholen die geen eerste graad inrichten. Er zijn daarentegen 17 middenschole – zij bieden enkel de eerste graad aan – die in verhouding meer vragenlijsten zullen krijgen omdat zij anders weinig of geen engagement moeten opnemen om enquêteformulieren uit te delen. Tabel 2.11 toont voor de studiegebieden 'algemeen secundair onderwijs' en 'sport' het aantal ASO-klassen in de tweede en derde graad.

Tabel 2.11 Algemeen secundair onderwijs: aantal klassen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

ASO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Algemeen secundair onderwijs	121	121	242
Sport	4	4	8
Totaal	125	125	250

Voor het TSO en het BSO worden per onderwijsvorm en per leerjaar de kwantitatief meest belangrijke studiegebieden⁴ weerhouden. Die zien we in tabel 2.12 en 2.13. Door deze keuze zullen de studiekosten van 94% van de ouders van leerlingen in het TSO en het BSO onderzocht worden.

⁴ In termen van aantal leerlingen.

Bijkomend worden de volgende beperkingen aan de steekproef opgelegd:

- studierichtingen aangeboden in modulair onderwijs worden uit de steekproef geweerd;
- onthaalklassen voor anderstalige nieuwkomers (OKAN) worden uit de steekproef geweerd. Merk op dat enkel de studierichting als dusdanig niet bevraagd wordt; de scholen die OKAN aanbieden, worden niet uit de steekproef geweerd indien ze ook andere studierichtingen aanbieden.

In tabel 2.12 en tabel 2.13 vinden we per weerhouden studiegebied respectievelijk het aantal TSO-klassen in de bovenbouw en het aantal BSO-klassen in de bovenbouw.

Tabel 2.12 Technisch secundair onderwijs: aantal klassen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

TSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Auto	/	3	3
Bouw	2	2	4
Chemie	7	8	15
Grafische technieken	2	3	5
Handel	40	44	84
Hout	4	2	6
Land- en tuinbouw	5	4	9
Lichaamsverzorging	4	4	8
Mechanica-elektriciteit	38	30	68
Personenzorg	37	37	74
Sport	9	8	17
Toerisme	3	7	10
Voeding	4	3	7
Totaal	155	155	310

Tabel 2.13 Beroepssecundair onderwijs: aantal klassen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

BSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Auto	/	12	12
Bouw	7	6	13
Decoratieve technieken	3	4	7
Handel	31	34	65
Hout	14	12	26
Koeling en warmte	/	4	4
Land- en tuinbouw	6	5	11
Lichaamsverzorging	12	10	22
Mechanica-elektriciteit	37	21	58
Mode	3	3	6
Personenzorg	32	34	66
Voeding	10	10	20
Totaal	155	155	310

Van het kunstsecundair onderwijs (KSO) wordt enkel het studiegebied 'beeldende kunsten' bevraagd aangezien dit het grootste aantal leerlingen bevat (4 478 lln). De studiegebieden 'ballet' (71 lln) en 'podiumkunsten' (1 051 lln), die eveneens onder de onderwijsvorm KSO vallen, worden uit de steekproef geweerd.

Tabel 2.14 Kunstsecundair onderwijs: aantal klassen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

KSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Beeldende kunsten	15	15	30
Totaal	15	15	30

5.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de onderzoekspopulatie

5.2.1 Aantal klassen in de brutosteekproef over de verschillende graden en onderwijsvormen

Na het bepalen van de theoretische steekproef, volgt de implementatie ervan in de onderzoekspopulatie. Zo bekomen we een 'brutosteekproef'. Dit is de steekproef op basis waarvan de vragenlijsten klaar gemaakt worden om door de schooldirecteuren te laten verspreiden. Tabel 2.15 toont ons in welke mate deze steekproef overeen komt met de samenstelling van de theoretische steekproef.

Tabel 2.15 Brutosteekproef: aantal klassen opgedeeld naar onderwijsvorm en graad

	ASO	TSO	KSO	BSO	Totaal
1ste graad	50	/	/	50	100
2de graad	125	155	15	155	450
3de graad	125	155	15	155	450
Totaal	300	310	30	360	1 000

Wanneer we deze tabel vergelijken met tabel 2.9, zien we dat er geen verschil is. Dit betekent dat het aantal klassen in de steekproef opgedeeld naar onderwijsvorm en graad volledig beantwoordt aan de vooropgestelde aantallen.

Tabel 2.16 vertaalt het aantal klassen naar aantal leerlingen. Analoog zien we geen verschil tussen de brutosteekproef en de theoretische steekproef (cf. tabel 2.10).

Tabel 2.16 Brutosteekproef: aantal leerlingen van wie de ouders een vragenlijst moesten ontvangen: opgedeeld naar onderwijsvorm en graad

	ASO	TSO	KSO	BSO	Totaal
1ste graad	300	/	/	300	600
2de graad	750	930	90	930	2 700
3de graad	750	930	90	930	2 700
	1 800	1 860	180	2 160	6 000

5.2.2 Brutosteekproef: studiegebieden in de tweede en derde graad

In bijlage wordt beschreven dat voor iedere onderwijsvorm in de bovenbouw (ASO, TSO, BSO en KSO) het aantal klassen waarin vragenlijsten verspreid worden, perfect overeen komt met het aantal dat we voorop gesteld hadden in de theoretische steekproef. Voor de brutosteekproef bekomen we dus dezelfde tabellen als tabel 2.11 voor het ASO, tabel 2.12 voor het TSO, tabel 2.13 voor het BSO en tabel 2.14 voor het KSO. Hieronder worden deze tabellen ‘vertaald’ naar aantal leerlingen (in plaats van aantal klassen). In elke klas worden zes vragenlijsten verspreid.

Tabel 2.17 toont ons dat er 1 500 vragenlijsten verspreid worden in het ASO: 1 452 in het Algemeen secundair onderwijs en 48 in het studiegebied Sport.

Tabel 2.17 Algemeen secundair onderwijs: aantal leerlingen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de brutosteekproef

ASO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Algemeen secundair onderwijs	726	726	1 452
Sport	24	24	48
Totaal	750	750	1 500

In tabel 2.18 zien we dat er 1 860 vragenlijsten verspreid worden in het TSO verdeeld over de tweede en derde graad en over de weerhouden studiegebieden.

Tabel 2.18 Technisch secundair onderwijs: aantal leerlingen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de brutosteekproef

TSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Auto	/	18	18
Bouw	12	12	24
Chemie	42	48	90
Grafische technieken	12	18	30
Handel	240	264	504
Hout	24	12	36
Land- en tuinbouw	30	24	54
Lichaamsverzorging	24	24	48
Mechanica-elektriciteit	228	180	408
Personenzorg	222	222	444
Sport	54	48	102
Toerisme	18	42	60
Voeding	24	18	42
Totaal	930	930	1 860

Analoog zien we in tabel 2.19 dat er eveneens 1 860 vragenlijsten verspreid worden in het BSO.

Tabel 2.19 Beroepssecundair onderwijs: aantal leerlingen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de brutosteekproef

BSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Auto	/	72	72
Bouw	42	36	78
Decoratieve technieken	18	24	42
Handel	186	204	390
Hout	84	72	156
Koeling en warmte	/	24	24
Land- en tuinbouw	36	30	66
Lichaamsverzorging	72	60	132
Mechanica-elektriciteit	222	126	348
Mode	18	18	36
Personenzorg	192	204	396
Voeding	60	60	120
Totaal	930	930	1 860

Tot slot worden er in het studiegebied Beeldende Kunsten van het KSO 180 vragenlijsten verspreid; waarvan telkens 90 in de tweede en de derde graad.

Tabel 2.20 Kunstsecundair onderwijs: aantal leerlingen in de bovenbouw per weerhouden studiegebied in de brutosteekproef

KSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal
Beeldende kunsten	90	90	180
Totaal	90	90	180

5.3 Het feitelijke verloop van de ouder-enquête

Tussen 9 oktober en 20 oktober 2006 werden de vragenlijsten voor de ouders via de leerlingen verspreid door de directeurs van de 100 deelnemende secundaire scholen. Een enquêteur van het HIVA had aan de directeurs uitgelegd op welke aselechte manier de vragenlijsten voor de ouders dienden verspreid te worden. Ze hadden per klas (die geselecteerd was voor het onderzoek) zes omslagen met een vragenlijst en een begeleidende introductiebrief voor de ouders ontvangen. Op de omslag per klas stonden de onderwijsvorm, het studiegebied, de graad en het leerjaar genoteerd. De directeur moest zich hierop baseren om de steekproef van de ouders te trekken. Aan de directeur werd tevens gevraagd om tien dagen na het verspreiden van de vragenlijst een herinneringsbrief aan de betrokken leerlingen mee te geven.

De vragenlijst begint met een toelichting over de bedoeling van het onderzoek, over de resultaten, de inhoud van de vragenlijst en over de manier waarop de ingevulde vragenlijst diende terugbezorgd te worden aan het HIVA. De vragenlijst is opgesplitst in drie delen. In het eerste deel vragen we gegevens over de studiegebonden kosten die ouders hebben voor hun kind. In het tweede deel vragen we naar de mening van de ouders over de omvang van deze schooluitgaven. Tot slot stelden we in deel 3 een aantal vragen over de gezinssituatie. Op de laatste pagina werd medewerking gevraagd voor de vervolg-enquête.

Tabel 2.21 Opbouw vragenlijst voor de ouders

Opbouw vragenlijst
Toelichting bij het enquêteformulier
Deel 1: Studiekosten
Deel 2: De mening van de ouders over de studiekosten
Deel 3: Algemene gegevens over het gezin

Tabel 2.22 toont de elf rubrieken die in het eerste deel over de studiekosten aan bod komen.

Tabel 2.22 Kostenrubrieken in de ouder-enquête

	Kostenrubriek	Voorbeelden
1	Schoolboeken	Leerboeken en werkboeken
2	Fotokopieën en tijdschriften	
3	Gereedschappen en grondstoffen	Werkkist, kookgerief, hout, zaad
4	Schoolmateriaal	Boekentas, passer, muziekinstrument, PC, internet
5	Kleding op school	Schooluniform, turngerief
6	Stagekosten	Vervoer, verblijf, maaltijden
7	Vervoerskosten	Bromfiets, openbaar vervoer
8	Schoolactiviteiten	Sportdag, film, schoolreis, meerdaagse reizen
9	Eten en drinken op school	Middagmaal, broodje, warme dranken
10	Buitenschoolse lessen/activiteiten	Bijles, dactylo
11	Steunactiviteiten en andere uitgaven	Tombola, eetfestijn, gebruik bibliotheek, klasfoto

In oktober 2006 hebben 1 265 ouders zich bereid verklaard om deel te nemen aan een schriftelijke enquête op het einde van het schooljaar. De vragenlijst werd verzonden op 6 juni 2007 en op 18 juni werd een herinneringsbrief verstuurd. Uiteindelijk werden 624 vragenlijsten ingevuld naar het HIVA terug gestuurd. Dit betekent een respons van 49%. Bijna de helft van de ouders die *bereid* waren aan de vervolgenquête deel te nemen, heeft dus ook *effectief* in juni deelgenomen.

Hierna zullen we de respons naar gecontroleerde kenmerken bespreken voor de oktober-enquête. Vervolgens wordt de respons naar niet-gecontroleerde kenmerken besproken voor zowel de oktober-enquête als de vervolgenquête.

5.4 Respons naar gecontroleerde kenmerken

Eind 2006 werden in totaal 2 610 vragenlijsten door de ouders ingevuld en in een omslag met antwoordnummer teruggestuurd naar het HIVA. De beoogde respons van 2 000 ingevulde vragenlijsten wordt dus ruimschoots behaald. Dit is o.m. te danken aan het feit dat er een ruim aantal (6 000) vragenlijsten verspreid werd. We merken echter op dat dit een neerwaarts effect kan hebben op de *responsratio's*.

5.4.1 Respons naar graad en onderwijsvorm

Tabel 2.23 toont de respons naar graad en onderwijsvorm in absolute en relatieve cijfers.

Tabel 2.23 Respons naar onderwijsvorm en graad: absolute en relatieve cijfers

	ASO		TSO		KSO		BSO		Totaal graad	
		%		%		%		%		%
1ste graad	261	10	/	/	/	/	63	2,4	324	12,4
2de graad	409	15,7	442	16,9	42	1,6	308	11,8	1 201	46
3de graad	374	14,3	382	14,6	38	1,5	291	11,1	1 085	41,6
Totaal onderwijsvorm	1 044	40	824	31,6	80	3,1	662	25,4	2 610	100

Wanneer we de nettosteekproef die we gerealiseerd hebben (tabel 2.23), vergelijken met de brutosteekproef (tabel 2.16) bekommen we responsratio's naar onderwijsvorm en graad die in tabel 2.24 weergegeven worden.

Tabel 2.24 Responsratio's naar onderwijsvorm en graad

	ASO	TSO	KSO	BSO	Totaal graad
1ste graad	87,0	/	/	21,0	54,0
2de graad	54,5	47,5	46,7	33,1	44,5
3de graad	49,9	41,1	42,2	31,3	40,2
Totaal onderwijsvorm	58,0	44,3	44,4	30,6	43,5

De globale respons van de ouder-enquête in oktober 2006 is 43,5%. Dit is meer dan de respons van 33,3% die we vooropgesteld hebben. Naar onderwijsvorm stellen we vast dat de respons het hoogst is bij ouders van leerlingen in het ASO. De respons binnen TSO en KSO is gelijk, met name 44%. Slechts 31% van de ouders van leerlingen in het BSO hebben de vragenlijst ingevuld teruggestuurd. Naar graad stellen we een dalende lijn in de respons vast naarmate de graad stijgt.

5.4.2 Respons naar studiegebied

De onderstaande tabellen tonen voor de bovenbouw van iedere onderwijsvorm (ASO, TSO, BSO en KSO) de respons naar studiegebied. We geven telkens de absolute en relatieve cijfers enerzijds en de responsratio's anderzijds. Voor studiegebieden waarvoor het aantal observaties laag is, zullen we daarmee rekening houden in het vervolg van het rapport.

Tabel 2.25 toont de respons voor de verschillende studiegebieden binnen het ASO.

Tabel 2.25 Algemeen secundair onderwijs: respons bovenbouw naar studiegebied (absolute en relatieve cijfers)

ASO	Tweede graad		Derde graad		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Algemeen secundair onderwijs	400	51,1	364	46,5	764	97,7
Sport	8	1,0	10	1,3	18	2,3
Totaal	408	52,2	374	47,8	782	100

Bijna alle respons binnen het ASO komt uit het studiegebied 'Algemeen secundair onderwijs'. Slechts 2% van de respons komt uit het studiegebied Sport. Sport is een studiegebied dat zowel binnen het ASO als binnen het TSO voorkomt, maar binnen het ASO is Sport slechts een 'klein' studiegebied.

Wanneer we de nettosteekproef die we gerealiseerd hebben (tabel 2.25), vergelijken met de brutosteekproef (tabel 2.17) bekommen we responsratio's voor de studiegebieden binnen het ASO die in tabel 2.26 weergegeven worden.

Tabel 2.26 Algemeen secundair onderwijs: responsratio's bovenbouw naar studiegebied

ASO	Tweede graad	Derde graad	Totaal studiegebied
Algemeen secundair onderwijs	55,1	50,1	52,6
Sport	33,3	41,6	37,5
Totaal graad	54,4	49,9	52,1

Meer dan de helft van de ouders met een kind in het studiegebied Algemeen secundair onderwijs die een enquêteformulier ontvangen hadden, hebben de schriftelijke vragenlijst ingevuld teruggestuurd (53%). Voor Sport is dat het geval voor 37,5% van de ouders.

Tabel 2.27 toont de respons voor de verschillende studiegebieden binnen het TSO.

Tabel 2.27 Technisch secundair onderwijs: respons bovenbouw naar studiegebied (absolute en relatieve cijfers)

TSO	Tweede graad		Derde graad		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Auto	/	/	7	0,8	7	0,8
Bouw	10	1,2	7	0,8	17	2,1
Chemie	24	2,9	15	1,8	39	4,7
Grafische technieken	8	1,0	8	1,0	16	1,9
Handel	105	12,7	120	14,5	225	27,3
Hout	10	1,2	6	0,7	16	1,9
Land- en tuinbouw	14	1,7	11	1,3	25	3,0
Lichaamsverzorging	16	1,9	7	0,8	23	2,8
Mechanica-elektriciteit	118	14,3	72	8,7	190	23,0
Personenzorg	102	12,4	96	11,6	198	24,0
Sport	25	3,0	21	2,5	46	5,6
Toerisme	10	1,2	11	1,3	21	2,5
Voeding	1	0,1	1	0,1	2	0,2
Totaal	443	53,7	382	46,3	825	100

Binnen het TSO komt ruim een kwart van de respons uit het studiegebied Handel (27%). Samen met Mechanica-elektriciteit (23%) en Personenzorg (24%) stelt het bijna drie vierden van de respons samen.

De respons uit het studiegebied Voeding is te klein om in het vervolg van het rapport uitspraken te kunnen doen over de studiekosten van ouders met een zoon of dochter die TSO Voeding studeert. Het studiegebied Voeding wordt zowel in het TSO als in het BSO aangeboden. Voor BSO Voeding hebben we wel voldoende observaties (zie tabel 2.29) zodat we over de studiekosten in het studiegebied Voeding als geheel (TSO + BSO) wel geldige uitspraken kunnen doen.

De responsratio's van het TSO worden per studiegebied weergegeven in tabel 2.28.

Tabel 2.28 Technisch secundair onderwijs: responsratio's bovenbouw naar studiegebied

TSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal studiegebied
Auto	/	38,9	38,9
Bouw	83,3	58,3	70,8
Chemie	57,1	31,2	43,3
Grafische technieken	66,7	44,4	53,3
Handel	43,7	45,4	44,6
Hout	41,7	50,0	44,4
Land- en tuinbouw	46,7	45,8	46,3
Lichaamsverzorging	66,7	29,2	47,9
Mechanica-elektriciteit	51,7	40,0	46,6
Personenzorg	45,9	43,2	44,6
Sport	46,3	43,7	45,1
Toerisme	55,5	26,2	35,0
Voeding	4,2	5,6	4,8
Totaal graad	47,6	41,1	44,3

Het studiegebied Bouw heeft veruit de beste respons (71%). Daarna volgen Grafische technieken (53%) en Lichaamsverzorging (48%). Binnen het studiegebied Voeding heeft slechts 5% van de ouders de enquête ingevuld teruggestuurd. Ook Toerisme heeft een relatief lage responsratio (35%).

Tabel 2.29 toont de respons voor de verschillende studiegebieden binnen het BSO.

Tabel 2.29 Beroepssecundair onderwijs: respons bovenbouw naar studiegebied (absolute en relatieve cijfers)

BSO	Tweede graad		Derde graad		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Auto	/	/	22	3,7	22	3,7
Bouw	13	2,2	9	1,5	22	3,7
Decoratieve technieken	8	1,3	7	1,2	15	2,5
Handel	60	10,0	66	11,0	126	21,0
Hout	44	7,3	36	6,0	80	13,4
Koeling en warmte	/	/	12	2,0	12	2,0
Land- en tuinbouw	14	2,3	10	1,7	24	4,0
Lichaamsverzorging	19	3,2	17	2,8	36	6,0
Mechanica-elektriciteit	50	8,3	22	3,7	72	12,0
Mode	9	1,5	3	0,5	12	2,0
Personenzorg	70	11,7	74	12,3	144	24,0
Voeding	21	3,5	13	2,2	34	5,7
Totaal	308	51,4	291	48,6	599	100

Bijna een kwart van de respons binnen het BSO komt uit het studiegebied Personeezorg (24%). Handel (21%), Hout (13%) en Mechanica-elektriciteit (12%) nemen ook een relatief groot deel van de respons voor hun rekening. Binnen het studiegebied Mode heeft slechts 2% van de ouders uit de brutosteekproef effectief aan de enquête deelgenomen. In de derde graad Mode hebben we hierdoor te weinig leerlingen om uitspraken te kunnen doen over de studiekosten die hun ouders hebben.

Tabel 2.30 geeft voor de bovenbouw van het BSO per studiegebied de verhouding tussen het aantal verspreide vragenlijsten (tabel 2.19) en het aantal teruggestuurde vragenlijsten (tabel 2.29).

Tabel 2.30 Beroepssecundair onderwijs: responsratio's bovenbouw naar studiegebied

BSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal studiegebied
Auto	/	30,6	30,6
Bouw	30,9	25,0	28,2
Decoratieve technieken	44,4	29,2	35,7
Handel	32,3	32,3	32,3
Hout	52,4	50,0	51,3
Koeling en warmte	/	50,0	50,0
Land- en tuinbouw	38,9	33,3	36,4
Lichaamsverzorging	26,4	28,3	27,3
Mechanica-elektriciteit	22,5	17,5	20,7
Mode	50,0	16,7	33,3
Personenzorg	36,5	36,3	36,4
Voeding	35,0	21,7	28,3
Totaal graad	33,1	31,3	32,2

De studiegebieden Hout (51%) en Koeling & warmte (50%) hebben de beste respons: de helft van de ouders die een vragenlijst gekregen hadden, hebben ze ook ingevuld teruggestuurd. Van de ouders met een kind in het studiegebied Mechanica-elektriciteit heeft slechts een vijfde aan het onderzoek deelgenomen.

Tabel 2.31 toont de absolute en relatieve cijfers van de respons binnen het KSO. Alleen het studiegebied Beeldende kunsten werd in het onderzoek opgenomen.

Tabel 2.31 Kunstsecundair onderwijs: respons bovenbouw naar studiegebied (absolute en relatieve cijfers)

KSO	Tweede graad		Derde graad		Totaal	
	n	%	n	%	n	%
Beeldende kunsten	42	52,5	38	47,5	80	100
Totaal	42	52,5	38	47,5	80	100

We zien in tabel 2.32 dat de responsratio in het KSO 44,4 bedraagt. M.a.w. 44% van de ouders uit de brutosteekproef hebben effectief aan het onderzoek deelgenomen.

Tabel 2.32 Kunstsecundair onderwijs: responsratio's bovenbouw naar studiegebied

KSO	Tweede graad	Derde graad	Totaal studiegebied
Beeldende kunsten	46,7	42,2	44,4
Totaal graad	46,7	42,2	44,4

5.4.3 Respons in de zes strata

De eerste trap van de steekproef (d.i. op het niveau van de scholen) werd gecontroleerd voor de kenmerken onderwijsnet en onderwijsaanbod (cf. tabel 2.4). Tabel 2.33 toont de responsratio's in functie van deze twee kenmerken.

Naar onderwijsaanbod stellen we vast dat meer dan de helft van de ouders van leerlingen van een school zonder TSO/BSO in de bovenbouw de vragenlijst ingevuld teruggestuurd hebben. Van de ouders van leerlingen van een school mét TSO/BSO in de bovenbouw heeft 41,5% geantwoord.

Naar onderwijsnet zien we dat bijna de helft van de ouders van leerlingen uit het VGO aan de enquête deelgenomen heeft. De respons in de andere twee netten ligt ongeveer tien percent lager met een responsratio van 39% in het OGO en 35% in het GO.

Tabel 2.33 Responsratio's naar onderwijsnet en -aanbod

	GO	OGO	VGO	Totaal aanbod
Bovenbouw zonder TSO/BSO	53,5	42,4	53,7	52,3
Bovenbouw met TSO/BSO	31,6	37,8	46,8	41,5
Totaal net	35,3	38,8	48,1	43,5

Tijdens de periode van enquêtering hebben we heel wat vragen gekregen van schooldirecties over het verspreiden van de vragenlijsten. Van twee scholen weten we met zekerheid dat een aantal vragenlijsten niet konden worden uitgedeeld omdat de desbetreffende studiegebieden en/of leerjaren niet meer aangeboden werden. Zo was er bijvoorbeeld een kappersschool (BSO) die sinds het schooljaar 2006-2007 opgedoekt was en overgeheveld naar een andere school. We vermoeden dat er in werkelijkheid nog meer vragenlijsten zijn die niet uitgedeeld werden. Hierdoor wijzigen de cijfers van de brutosteekproef. Het totaal aantal vragenlijsten dat effectief via de leerlingen aan de ouders bezorgd werd, ligt dus lager dan zesduizend. Dit heeft invloed op de responsratio's die een lichtjes vertekend beeld geven: in werkelijkheid ligt de respons namelijk iets hoger dan 43,5%.

5.5 Respons naar niet-gecontroleerde leerlingkenmerken

Hierna volgt het profiel van de ouders die aan het onderzoek deelgenomen hebben. We hebben informatie over de nationaliteit van de ouders, hun gezinssituatie met het aantal kinderen dat financieel ten laste is, hun werksituatie, hun scholingsniveau en hun inkomenspositie.

In de tabellen wordt de respondentengroep van de oktobervragenlijst telkens aangeduid met 'respons 1' en de respondentengroep van de vervolgenquête met 'respons 2'.

Tabel 2.34 De vragenlijst werd ingevuld door ...

	Aantal	%
Moeder	1 892	72,5
Vader	618	23,7
Andere (grootouder, voogd, opvoeder, jongere zelf, ...)	41	1,6
Ontbrekende antwoorden	59	2,3
Totaal	2 610	100

Het is opvallend dat in 72% van de gevallen de vragenlijst door de moeder ingevuld wordt.

5.5.1 Gezinssituatie

Onderstaande tabel toont ons of de jongeren uit het onderzoek uit een één- of tweoudergezin komen.

Tabel 2.35 Huidige gezinssituatie

	Respons 1		Respons 2	
	Aantal	%	Aantal	%
Eénoudergezin (verweduwd, (feitelijk) gescheiden of alleenstaand)	393	15,1	104	16,7
Tweeoudergezin (samenwonend of gehuwd)	2 111	80,9	507	81,2
Andere	66	2,5	11	1,8
Ontbrekende antwoorden	40	1,5	2	0,3
Totaal	2 610	100	624	100

Zowel de steekproef van de oktobervragenlijst als van de vervolg-enquête bestaat voor ruim 80% uit tweeoudergezinnen. In het geval van een éénoudergezin gaat het meestal om een alleenstaande moeder (oktober-enquête 86,5% en juni-enquête 90,4%).

Tabel 2.36 Aantal kinderen die financieel ten laste zijn

Aantal kinderen	Respons 1		Respons 2	
	n	%	n	%
1	616	23,6	142	22,8
2	1 178	45,1	283	45,3
3	548	21,0	141	22,6
4 of meer	268	10,3	58	9,3
Totaal	2 610	100	2 610	100

Wat het aantal kinderen die financieel ten laste zijn, betreft, vertonen de twee steekproeven hetzelfde patroon. 45% van de ouders heeft twee kinderen financieel ten laste. 23% heeft één kind ten laste en 31% heeft drie of meer kinderen ten laste.

De volgende tabel geeft de nationaliteit van de gezinnen weer.

Tabel 2.37 Nationaliteit van de gezinnen

	Respons 1		Respons 2	
	Aantal	%	Aantal	%
Belgisch	2 260	86,6	558	89,4
Belgische partner + andere	106	4,1	21	3,4
Andere	118	4,5	27	4,3
Ontbrekende antwoorden	126	4,8	18	2,9
Totaal	2 610	100	624	100

Bij de grote meerderheid gaat het om een Belgisch één- of tweeoudergezin.

5.5.2 Werksituatie

In de onderstaande tabellen vinden we de arbeidssituatie van de vaders en de moeders uit de oktober-steekproef en de juni-steekproef.

We trachten deze data tevens te vergelijken met populatiegegevens. Daartoe dienen we in de totale Vlaamse bevolking een groep af te bakenen die (zo goed mogelijk) overeen komt met de ouders uit ons onderzoek. Globaal genomen focussen we op de 'veertigers'. De jongeren uit het onderzoek waren in 2007 normaliter tussen 12 en 18 jaar. Ze zijn dus geboren tussen 1989 en 1995. Wetende dat een moeder in de jaren negentig gemiddeld 26 jaar was bij de geboorte van haar eerste kind,⁵ zijn de moeders in ons onderzoek minstens tussen 38 en 44 jaar. Is de jongere over wie de bevraging gaat, niet haar eerste kind, dan is de moeder gemiddeld nog ouder. We veronderstellen dat de vaders uit het onderzoek gemiddeld ouder zijn dan de moeder. Zo komen we uit bij de groep van Vlaamse mannen en vrouwen die in de veertig jaar zijn. Met wat extra marge nemen we de populatiegegevens van mannen en vrouwen tussen 35 en 55 jaar. We baseren ons op het statistisch cijfermateriaal van het Steunpunt Werk en Sociale Economie.⁶ Per tabel zullen we vermelden over welke populatiegegevens het precies gaat. Merk echter op dat die gegevens betrekking hebben op zowel mannen en vrouwen mét als zonder kinderen.

⁵ Mieke Jansen, *'De arbeidssituatie van de vrouw en de timing van het eerste, tweede en derde kind'*, K.U.Leuven, Leuven, 2006.

⁶ www.steunpuntwav.be.

Tabel 2.38 De arbeidsmarktpositie van de vaders in de steekproef: een vergelijking met de populatie mannen tussen 35 en 55 jaar

	Respons 1		Mannen Respons 2		Populatie*	
	n = 2 116	%	n = 513	%	n = 923 309	%
Werkt voltijds	1 760	83,2	428	83,4	810 508	87,8
Werkt deeltijds	74	3,5	20	3,9		
Werkloos	65	3,1	16	3,1	44 124	4,8
Is student	5	0,2	2	0,4		
Loopbaanonderbreking/ verlof zonder wedde	0	0	0	0		
(Brug)pensioen/ weduwepensioen	47	2,2	12	2,3	68 677	7,4
Ziek/invalidie (met uitkering)	62	2,9	8	1,6		
Huisvrouw/huisman	20	0,9	7	1,4		
Andere	83	3,9	20	3,9	/	/

* Jaargemiddelde in het jaar 2006 voor het Vlaams Gewest: arbeidsmarktpositie van mannen tussen 35 en 55 jaar (werkenden, nwwz en niet-beroepsactieven).

Wat de werksituatie van de vaders betreft, zien we geen verschil tussen de vaders uit de oktober-steekproef en de vaders uit de juni-steekproef. De mannen in ons onderzoek zijn qua arbeidsmarktpositie representatief voor de populatie. Men zou alleen kunnen opmerken dat er in de steekproef iets minder mannelijke werklozen zijn dan in de totale bevolking.

Tabel 2.39 De arbeidsmarktpositie van de moeders in de steekproef: een vergelijking met de populatie vrouwen tussen 35 en 55 jaar

	Respons 1		Vrouwen Respons 2		Populatie*	
	n = 2 365	%	n = 589	%	n = 897 555	%
Werkt voltijds	796	33,7	188	31,9	646 763	72,1
Werkt deeltijds	844	35,7	232	39,4		
Werkloos	119	5,0	29	4,9	59 398	6,6
Is student	6	0,2	1	0,2		
Loopbaanonderbreking/ verlof zonder wedde	19	0,8	2	0,3		
(Brug)pensioen/ weduwepensioen	19	0,8	5	0,8	191 394	21,3
Ziek/invalidie (met uitkering)	84	3,5	14	2,4		
Huisvrouw/huisman	390	16,5	100	17,0		
Andere	88	3,7	18	3,1	/	/

* Jaargemiddelde in het jaar 2006 voor het Vlaams Gewest: arbeidsmarktpositie van vrouwen tussen 35 en 55 jaar (werkenden, nwwz en niet-beroepsactieven).

Wat de werksituatie van de moeders betreft, zien we eveneens geen verschil tussen de moeders uit de oktober-steekproef en de moeders uit de juni-steekproef. De vrouwen in ons onderzoek zijn qua arbeidsmarktpositie representatief voor de populatie. We merken op dat zowel in oktober als in juni er in de steekproef iets minder vrouwelijke werklozen zijn dan in de totale bevolking. In de oktober-enquête zijn de beroepsactieve vrouwen lichtjes achterwege gebleven in vergelijking met de populatie.

Wanneer we de werksituatie van de vaders en de moeders vergelijken (respons 1), valt het op dat vaders vaker dan moeders actief zijn op de arbeidsmarkt (respectievelijk 87% en 69%) en tegelijk ook meer voltijds aan het werk zijn (83%) terwijl moeders net iets meer deeltijds aan het werk zijn dan voltijds (respectievelijk 36% en 34%).

Tabel 2.40 Het statuut van de vaders in de steekproef

	Mannen			
	Respons 1 n = 2 017		Respons 2 n = 486	
		%		%
Arbeider	872	43,2	216	44,4
Bediende	786	39,0	205	42,2
Zelfstandige	359	17,8	65	13,4

Tabel 2.40 toont dat 43% à 44% van de vaders in het onderzoek hoofdzakelijk als arbeider gewerkt hebben en 39 à 42% als bediende. Ongeveer 16% heeft hoofdzakelijk als zelfstandige gewerkt.

We stellen geen opvallende verschillen vast tussen het statuut van de vaders uit de oktober-enquête en dat van de vaders uit de vervolg-enquête.

Tabel 2.41 Het statuut van de moeders in de steekproef

	Vrouwen			
	Respons 1 n = 2 080		Respons 2 n = 517	
		%		%
Arbeider	626	30,1	155	30,0
Bediende	1 210	58,2	311	60,1
Zelfstandige	244	11,7	51	9,9

De meeste moeders in het onderzoek (60%) hebben hoofdzakelijk als bediende gewerkt. Tabel 2.41 toont ons quasi geen verschil in statuut tussen de moeders uit de oktober-enquête en de moeders uit de vervolg-enquête. Toch is dezelfde trend waarneembaar als bij de vaders: in de vervolg-enquête zijn er (procentueel) ongeveer evenveel arbeiders, iets meer bedienden en minder zelfstandigen.

5.5.3 Scholingsniveau

In tabel 2.42 en tabel 2.43 vinden we respectievelijk het opleidingsniveau van de vader en het opleidingsniveau van de moeder. Een ouder die hoogstens een diploma lager secundair onderwijs behaalde, heeft een laag opleidingsniveau. Wie een diploma hoger onderwijs behaalde, heeft een hoog opleidingsniveau.

Tabel 2.42 Het onderwijsniveau van de vaders in de steekproef: een vergelijking met de populatie mannen tussen 25 en 59 jaar

	Respons 1		Mannen Respons 2		Populatie*	
	n = 2 080	%	n = 503	%	n = 1 505 000	%
Laaggeschoold	681	32,7	169	33,6	443 000	29,4
Middengeschoold	836	40,2	204	40,6	589 000	39,1
Hooggeschoold	563	27,1	130	25,8	473 000	31,4

* Totale bevolking (25-59 jaar) naar onderwijsniveau in het Vlaams Gewest, 2006.

Het opleidingsniveau van de vaders uit de oktober-enquête is vergelijkbaar met dat van de vaders uit de vervolg-enquête. De grootste groep vaders zijn midden-geschoold (40%). De mannen in ons onderzoek zijn - wat hun onderwijsniveau betreft - representatief voor de populatie; al zijn er in de steekproef relatief iets minder hooggeschoolden en iets meer laaggeschoolden.

Tabel 2.43 Het onderwijsniveau van de moeders in de steekproef: een vergelijking met de populatie vrouwen tussen 25 en 59 jaar

	Respons 1		Vrouwen Respons 2		Populatie*	
	n = 2 372	%	n = 584	%	n = 1 468 000	%
Laag	734	30,9	179	30,6	414 000	28,2
Midden	924	38,9	233	39,9	542 000	36,9
Hoog	714	30,1	172	29,4	512 000	34,9

* Totale bevolking (25-59 jaar) naar onderwijsniveau in het Vlaams Gewest, 2006.

Het opleidingsniveau van de moeders uit de oktober-enquête is eveneens vergelijkbaar met dat van de moeders uit de vervolg-enquête. De grootste groep moeders zijn middengeschoold (bijna 40%). De vrouwen in ons onderzoek zijn - wat hun onderwijsniveau betreft - representatief voor de populatie; al ligt hun scholingsniveau relatief iets lager.

5.5.4 Inkomensniveau

Tabel 2.44 en 2.45 geven het maandelijks netto-gezinsinkomen weer voor respectievelijk éenoudergezinnen en tweoudergezinnen. Er konden geen populatiegegevens gevonden worden om een correcte vergelijking te maken.

Tabel 2.44 Het maandelijks netto-gezinsinkomen bij éénoudergezinnen

Euro/maand	Éénoudergezinnen	
	Respons 1 % (n = 393)	Respons 2 % (n = 104)
< 1 000	21,6	21,1
1 000 - 1 499	39,2	45,2
1 500 - 1 999	23,9	23,1
2 000 - 2 499	10,2	7,7
2 500 - 2 999	2,8	1,0
3 000 - 3 499	1,3	1,9
> 3 500	1,0	0

Het valt op dat de éénoudergezinnen zich op het gebied van maandelijks netto-gezinsinkomen in de lagere categorieën situeren. De grootste groep heeft een inkomen tussen 1 000 en 1 500 euro. De respondenten van de oktober-enquête zijn vergelijkbaar met die van de vervolg-enquête.

Tabel 2.45 Het maandelijks netto-gezinsinkomen bij tweoudergezinnen

Euro/maand	Tweoudergezinnen	
	Respons 1 % (n = 2 217)	Respons 2 % (n = 520)
< 1 000	3,9	4,2
1 000 - 1 499	9,9	9,6
1 500 - 1 999	16,1	15,0
2 000 - 2 499	21,5	21,3
2 500 - 2 999	16,6	16,7
3 000 - 3 499	15,2	16,9
> 3 500	16,7	16,2

Ten opzichte van de éénoudergezinnen, situeren de tweoudergezinnen zich qua netto-gezinsinkomen in de hogere categorieën. De grootste groep heeft een inkomen van meer dan 2 000 euro. Ook hier zijn de respondenten van de oktober-enquête vergelijkbaar met die van de vervolg-enquête.

Door de respons naar niet-gecontroleerde kenmerken zoals werksituatie of scholingsniveau van de ouders na te gaan, wouden we o.m. weten of de ouders in ons onderzoek representatief zijn voor de populatie. Bovendien zijn we ook nagegaan of en zo ja, in welke mate de gezinnen die deelnamen aan de vervolg-enquête een selectieve groep zijn (bv. met een hogere socio-economische status) ten opzichte van de gezinnen uit de oktober-enquête. We mogen besluiten dat het profiel van de ouders uit ons onderzoek grosso modo overeen komt met het profiel van de mannen en de vrouwen uit de populatie en dat de ouders die deelnamen aan de

vervolg-enquête een goede afspiegeling zijn van de ouders uit de enquête die bij het begin van het schooljaar plaats vond.

6. Samenvatting

Het onderzoek bestaat uit drie onderling gerelateerde luiken.

Vooreerst werd een steekproef van honderd scholen getrokken met een stratificatie naar onderwijsnet en -aanbod. Aldus krijgen we zes strata met enerzijds GO, OGO en VGO en anderzijds scholen die in de bovenbouw TSO en/of BSO aanbieden en scholen die dit niet aanbieden. Die honderd scholen komen uit de groep secundaire scholen in Vlaanderen die 'klassiek' gewoon voltijds Nederlandstalig leerplichtonderwijs aanbieden. Aan de directeurs werd hun medewerking aan het onderzoek gevraagd om de enquêteformulieren voor de ouders via de leerlingen te verspreiden. De responsratio op schoolniveau bedraagt 84%. De gerealiseerde steekproef strookt met de steekproef die we gepland hadden.

In oktober 2006 werden in de honderd steekproefscholen samen 6 000 vragenlijsten voor de ouders verspreid. De schriftelijke enquête bij het begin van het schooljaar 2006-2007 vormt het zwaartepunt van het onderzoek. De steekproef van ouders van leerlingen uit de honderd scholen is disproportioneel want zowel voor de tweede als voor de derde graad werden TSO en BSO oververtegenwoordigd. Voor de berekening van de studiekosten zullen er wegingscoëfficiënten gebruikt worden. We bepaalden hoe de steekproef er in theorie moest uitzien met een vooropgesteld aantal leerlingen naar onderwijsvorm, graad en studiegebied. De nettosteekproef van ouders die effectief een ingevulde vragenlijst terug stuurden, beantwoordt aan de vooropgestelde criteria en is tevens voor niet-gecontroleerde leerlingkenmerken representatief voor de populatie. De respons van de ouder-enquête in oktober 2006 bedraagt 43,5%.

Op het einde van het schooljaar vond een vervolg-enquête plaats. Er werden 624 ingevulde vragenlijsten terug gestuurd. De responsratio bedraagt hiermee 49%. De ouders uit de vervolg-enquête komen qua profiel overeen met de ouders uit de oktober-enquête. Er is dus geen sprake van dat het om een selecte groep zou gaan.

HOOFDSTUK 3

OMVANG EN SAMENSTELLING VAN DE GEMIDDELDE STUDIEKOSTEN

Dit hoofdstuk bespreekt de omvang en de samenstelling van de studiekosten op basis van de gegevens van de gezinnen die aan de schriftelijke vragenlijst in oktober 2006 hebben meegewerkt (n=2 610) en op basis van de deelverzameling van gezinnen die ook nog in juni 2007 deelnamen aan de schriftelijke vervolvenquête (n=624).

Voorafgaandelijk gebeurden een aantal manipulaties op de twee datasets. Deze worden kort beschreven in de eerste paragraaf. Uiteindelijk werden de gegevens van de twee enquêtes samengebracht in één dataset.

1. Voorafgaande datamanipulaties

1.1 Ontbrekende waarden

Wanneer de respondenten meldden dat ze bepaalde kosten hadden maar het bedrag niet kenden, werd in bepaalde gevallen toch een bedrag ingevoerd. Hierbij werden volgende regels gehanteerd.

- De *schooluitrusting*: Om de ontbrekende waarden in de kostenrubrieken schoolboeken, tijdschriften, fotokopieën, gereedschappen, grondstoffen, speciale kledij, en schoolmateriaal in te vullen hebben we een getrapte keuzeboom van vier mogelijkheden gevolgd: eerst werd mogelijkheid 1 geprobeerd, wanneer ook dat geen resultaat opleverde werd overgeschakeld naar mogelijkheid 2, ...
 - klasgemiddelde;
 - graadgemiddelde, zelfde school, zelfde studiegebied;
 - jaargemiddelde per studiegebied.

We hebben deze waarden gekozen omdat we vermoedden dat de variabele 'studiegebied' een invloed heeft op de studiekosten voor deze rubrieken.

- De *eendaagse schoolactiviteiten, meerdaagse schoolreizen en de facultatieve uitgaven*: De ontbrekende waarden bij deze kostenrubrieken hebben we eveneens via een getrapte keuzeboom ingevuld.
 - klasgemiddelde;
 - graadgemiddelde, zelfde school.
 We hebben deze waarden gekozen omdat we vermoedden dat de variabele ‘school’ relevant is voor de omvang en samenstelling van deze rubrieken.
- *Vervoerskosten*: Bij ontbrekende waarden in deze kostenrubriek werd het product ingevuld van de ‘afstand tussen woning en school’ en de gemiddelde kilometerprijs voor de totale steekproef. Indien de afstand tussen woning en school niet gekend was, werd het schoolgemiddelde ingevuld.
- *Steunactiviteiten en leefkosten*: Bij de rubrieken ‘steunactiviteiten’, en ‘maaltijden en drank op school’ hebben we de ontbrekende waarden niet ingevuld.

1.2 Weging

De steekproef van de secundaire scholen werd gestratificeerd naar onderwijsnet (GO, OGO of VGO) en onderwijsaanbod (al dan niet TSO/BSO in de bovenbouw). Het OGO, dit is officieel gesubsidieerd onderwijs, werd lichtjes oververtegenwoordigd. Scholen die in hun bovenbouw TSO/BSO aanbieden, werden oververtegenwoordigd.

Daarnaast werden bij de steekproeftrekking van de ouders van leerlingen, de klassen uit het TSO en BSO oververtegenwoordigd omdat het grote aantal studiegebieden binnen beide onderwijsvormen laat vermoeden dat er veel grotere variatie is in de studiekosten dan binnen het ASO.

Aangezien de steekproef disproportioneel is, betekent dit dat tijdens de analyses en bij het weergeven van de studiekosten deze scheeftrekking terug ‘recht’ moet getrokken worden. Dit gebeurt door aan elke respondent een gewicht toe te kennen op basis van net, onderwijsvorm, studiegebied en leerjaar. Op deze wijze wordt de steekproef opnieuw proportioneel en dus representatief voor de populatie. De berekening van de gewichten wordt beschreven in bijlage.

1.3 Extrapolatie naar schooljaar van de regelmatig terugkerende kosten

Voor sommige kostenrubrieken of -posten zoals forfaitair bedrag, tijdschriften, vervoerskosten, eten en drinken op school hebben we geëxtrapoleerd naar de kostprijs per schooljaar.

Rekening houdend met vakantieperiodes (zomervakantie, krokusvakantie, ...), periodes van schorsing (pedagogische studiedagen, ...) en facultatieve dagen telt een schooljaar ongeveer 180 effectieve schooldagen of 36 weken of 8,3 maanden. Het eerste trimester telt ongeveer 14,5 schoolweken, het tweede trimester 12 en het derde trimester 9,5 schoolweken.

Om de kostprijs op jaarbasis te berekenen, hebben we zodoende volgende omrekeningstabel gebruikt.

$$\begin{aligned} \text{Prijs/schooljaar} = & \quad - \text{prijs per maand} \times 8,3 \\ & \quad - \text{prijs van trimester 1} \times 36/14,5 \\ & \quad - \text{prijs van trimester 2} \times 36/12 \\ & \quad - \text{prijs van trimester 3} \times 36/9,5 \\ & \quad - \text{prijs per week} \times 36 \\ & \quad - \text{prijs per dag} \times 180 \end{aligned}$$

1.4 Extrapolatie van de gegevens uit de vervolg-enquête

We extrapoleren de gegevens van de vervolg-enquête (n=624) naar de groep van gezinnen die niet deelnamen aan de vervolg-enquête (n=1 986). Van deze gezinnen kennen we de uitgaven die ze ná oktober 2006 deden *niet*. Daarom wordt hen een geschatte kost toegewezen d.m.v. een regressie-analyse.

Bij de extrapolatie van de kostprijs voor schooluitrusting, schoolactiviteiten, schoolreizen, steunactiviteiten en facultatieve uitgaven doorheen het schooljaar laten we de geschatte kost afhangen van de onderwijsvorm, het studiegebied, de graad en het leerjaar.

2. De gemiddelde studiekosten

2.1 Per kostenrubriek

De volgende tabellen geven een algemeen overzicht van de studiekosten per kostenrubriek. Met 'studiekosten' bedoelen we *de gemiddelde studiekosten per leerling per schooljaar*. In tabel 3.1 worden de studiekosten weergegeven van de steekproefgezinnen die effectief uitgaven hadden en is het gemiddelde berekend op deze deelgroep. In tabel 3.3 is het gemiddelde herberekend in functie van alle gezinnen binnen de steekproef. Voor de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek is het belangrijk om te weten of de cijfers berekend zijn op de totale steekproef of enkel op de deelgroep van gezinnen die uitgaven hadden. Zo kan een kleine groep van ouders gemiddeld een hoog bedrag uitgeven voor een bepaald schoolartikel, maar wanneer dit vertaald wordt naar de volledige steekproef zal deze gemiddelde uitgave veel lager liggen. De grote groep van ouders die een prijs=0 euro meldt voor dat welbepaald artikel trekt het gemiddelde immers fors naar beneden.

Tabel 3.1 Gemiddelde studiekosten per kostenrubriek (euro) – gezinnen mét uitgaven voor de betreffende kostenrubriek

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
1. Schooluitrusting	2 610	100	667,92	260,47	88,70	610,10	3 095,83
2. Vervoerskosten	1 262	48	150,01	187,55	0,17	126,00	1 930,50
3. Schoolactiviteiten	2 580	99	105,91	86,86	1,32	85,33	2 438,76
4. Schoolreizen	1 615	62	194,03	186,43	0,50	155,25	1 640,00
5. Steunactiviteiten	2 216	85	23,46	28,56	0,32	12,99	512,47
6. Facultatieve uitgaven	2 556	98	51,25	54,78	1,00	37,17	702,40

In tabel 3.1 zien we in de tweede kolom (n) hoeveel ouders van de 2 610 respondenten effectief uitgaven hadden voor een bepaalde rubriek. In de derde kolom staat dit procentueel uitgedrukt. Zo hebben alle ouders (100%) kosten voor schooluitrusting. Deze rubriek omvat boeken, kopieën, kleding, stages, ... en kost gemiddeld 667,92 euro. In een volgende paragraaf wordt de rubriek schooluitrusting in detail beschreven.

Bijna de helft van de ouders (48%) heeft vervoerskosten om hun kind naar school te laten gaan. Het gaat om een gemiddeld bedrag van 150 euro. Voor wie te voet of met de fiets gaat, hebben we geen kosten aangerekend.

De ouders met kosten (99%) betalen gemiddeld 106 euro voor schoolactiviteiten. Het gaat om sportlessen (behalve de gewone turnles) en activiteiten tijdens de schooluren die niet langer dan één dag duren.

62% van de ouders heeft kosten voor schoolreizen. Voor deze meerdaagse activiteiten die buiten de schoolvakanties vallen, betalen ze gemiddeld 194 euro.

Aan steunactiviteiten wordt gemiddeld 23,50 euro uitgegeven. Goede doelen en activiteiten ten voordele van de school worden door 85% van de ouders gesteund.

Bijna alle ouders hebben facultatieve uitgaven. Voor schoolfoto's, huur leerlingenkastje, bibliotheek e.d. betaalt men gemiddeld 51 euro.

Ter illustratie bij de maxima uit tabel 3.1 tonen we hieronder per kostenrubriek de vijf hoogste waarden. Tabel 3.2 laat ons zien of de maximumwaarden uitschieters zijn of niet.

Tabel 3.2 Extreme observaties: de vijf hoogste waarden

Observatie	School- uitrusting	Vervoers- kosten	School- activiteiten	School- reizen	Steun- activiteiten	Facultatieve uitgaven
Max-4	2 090,37	1 458,00	805,00	1 260,00	222,69	467,50
Max-3	2 135,47	1 620,00	843,43	1 280,00	240,00	514,40
Max-2	2 394,12	1 795,50	864,76	1 325,00	257,00	552,00
Max-1	2 563,60	1 890,00	1 884,48	1 470,25	282,00	663,00
Max	3 095,83	1 930,50	2 438,76	1 640,00	512,47	702,40

De leerling wiens ouders het meest betalen aan schooluitrusting is eveneens de leerling van wie ze het meest betalen aan gereedschappen en grondstoffen (zie tabel 3.5 en de uitleg bij de kostenpost gereedschappen en grondstoffen). Deze jongere volgt het laatste jaar BSO Hout en zijn ouders betalen 80 euro voor boeken, 225 euro forfaitair bedrag, 10 euro voor kopieën, 1 885 euro voor gereedschappen en grondstoffen, 272 euro voor speciale kleding, 541 euro voor schoolmateriaal, 62 euro voor een computer thuis en 21 euro voor internet thuis (voor schooldoel-einden).

Het maximum van 2 438,76 euro voor schoolactiviteiten wordt uitgegeven aan paardrijden. De ouders betalen hiervoor 250 euro per maand. Hun zoon of dochter zit in de tweede graad Algemeen Secundair Onderwijs.

Het tweede hoogste bedrag voor schoolactiviteiten (1 884,48 euro) wordt eveneens uitgegeven aan paardrijden. De ouders van een leerling(e) in het laatste jaar TSO Personenzorg betalen hiervoor 50 euro per week. Dit gezin heeft niet deelgenomen aan de vervolgenquête. We schatten dat er tijdens het schooljaar nog 84,48 euro bijkomt voor schoolactiviteiten.

Voor schoolreizen is het maximum 1 640 euro. De ouders van een leerlinge in de derde graad ASO gaven dit bedrag uit aan een reis naar Engeland (285 euro), aan dertien dagen Italië (890 euro en 150 euro zakgeld) en aan drie dagen Parijs (285 euro en 30 euro zakgeld).

De ouders die het meest uitgaven aan steunactiviteiten betaalden 500 euro om de mini-onderneming van hun kind in het laatste jaar TSO Handel te sponsoren. De ouders zijn zelfstandigen (slager). We schatten dat ze tijdens het schooljaar nog eens 12,47 euro uitgaven aan steunactiviteiten.

In tabel 3.3 worden de gemiddelde studiekosten per kostenrubriek weergegeven voor alle gezinnen uit de steekproef. De standaardafwijking en de minimum- en maximumwaarden in de kolommen na de gemiddelden geven de sterke variatie aan van de bedragen rond het gemiddelde. In de multilevelanalyse zal nagegaan worden waaraan deze variatie kan toegeschreven worden (zie hoofdstuk 4). Hieronder wordt elke rubriek in detail besproken.

Tabel 3.3 Gemiddelde studiekosten per kostenrubriek (euro) – volledige steekproef (n=2610)

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
1. Schooluitrusting	667,92	260,47	88,70	610,10	3 095,83
2. Vervoerskosten	70,73	149,43	0	0	1 930,50
3. Schoolactiviteiten	104,75	87,03	0	84,56	2 438,76
4. Schoolreizen	63,95	197,57	0	3,20	1 640,00
5. Steunactiviteiten	20,34	27,46	0	11,73	512,47
6. Facultatieve uitgaven	50,42	54,57	0	36,57	702,40

2.1.1 Schooluitrusting

De schooluitrusting is duidelijk de zwaarste kostenrubriek. Alle ouders betalen hiervoor gemiddeld 668 euro. Tabel 3.4 toont voor de gezinnen met uitgaven uit welke kostenposten de rubriek schooluitrusting is samengesteld. De omrekening naar de volledige steekproef is gebeurd in tabel 3.10 die op het einde van deze paragraaf wordt weergegeven.

Tabel 3.4 Gemiddelde kosten voor de rubriek ‘schooluitrusting’ (euro) – gezinnen mét uitgaven

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Schoolboeken	2 592	99	198,13	98,94	4,05	180,00	647,23
Forfaitair bedrag	976	37	206,26	129,75	2,50	166,00	1 245,00
Tijdschriften	1 471	56	11,03	23,68	0,11	2,95	299,69
Fotokopieën	2 460	94	45,39	28,07	0,97	42,61	291,69
Gereedschappen, grondstoffen	1 549	59	78,89	122,15	0,27	30,43	1 885,00
Speciale kledij	1 730	66	54,41	67,60	0,04	29,90	760,00
Schoolmateriaal	2 607	100	192,30	113,67	3,00	166,76	1 280,00
PC thuis	2 386	91	70,60	20,65	62,25	62,25	124,50
Internet thuis	2 349	90	22,11	5,02	20,75	20,75	41,50
Stagekosten	612	23	21,86	46,67	0,30	6,04	864,00
Totaal	2 610	100	667,92	260,47	88,70	610,10	3 095,83

Ter illustratie bij de maxima uit tabel 3.4 tonen we hieronder per kostenpost van schooluitrusting de vijf hoogste waarden. De tabellen 3.5 en 3.6 laten ons zien of de maximumwaarden uitschieters zijn of niet. De waarden in het vet worden hieronder uitgelegd in de bespreking van de betreffende kostenpost.

Tabel 3.5 Extreme observaties: vijf hoogste waarden

Observatie	Schoolboeken	Forfaitair bedrag	Tijdschriften	Fotokopieën	Gereedschappen & grondstoffen
Max-4	615,63	725,52	154,38	208,96	1 214,53
Max-3	630,00	747,12	166,00	221,88	1 245,53
Max-2	647,23	763,50	199,16	230,00	1 300,00
Max-1	647,23	780,00	216,06	285,55	1 502,49
Max	647,23	1 245,00	223,26	291,70	1 885,00

Tabel 3.6 Extreme observaties: vijf hoogste waarden (vervolg)

Observatie	Speciale kledij	Schoolmateriaal	PC thuis	Internet thuis	Stagekosten
Max-4	475,00	830,00	124,50	41,50	450,00
Max-3	560,03	895,75	124,50	41,50	483,75
Max-2	600,00	941,99	124,50	41,50	700,00
Max-1	665,00	965,00	124,50	41,50	707,51
Max	760,00	995,40	124,50	41,50	864,00

Schoolboeken

Bijna alle ouders hebben uitgaven voor schoolboeken. Gemiddeld zijn ze hiervoor 198 euro kwijt. Het gaat niet altijd om de aankoop van nieuwe hand- en werkboeken. Er bestaan immers verschillende systemen om de boeken voor school aan te schaffen (tweedehands, huren, ...), maar tabel 3.7 toont ons dat nieuwe boeken kopen toch veruit het populairst is. Bovendien valt het op dat vooral werkboeken nieuw aangekocht worden (87,4%). Boeken kunnen hetzij via de school aangeschaft worden, hetzij via een boekhandel. Slechts een minderheid van de leerlingen koopt boeken tweedehands (38,5%), huurt ze (44,8%) of heeft ze ter beschikking via een ander systeem (waarborg, kopieën, eigen cursus van de leraar, lenen van een vriend, ...) (7,3%).

Tabel 3.7 Percentage leerlingen voor wie een bepaald boekensysteem van toepassing is

Boekensysteem	Van toepassing voor ...% van de leerlingen (n=2610)
Nieuwe leerboeken kopen	60,9
Nieuwe werkboeken kopen	87,4
Tweedehands (leer- en werk)boeken kopen	38,5
(Leer- en werk)boeken huren	44,8
Ander boekensysteem	7,3

* Merk op dat de som van de percentages niet 100 is omdat combinaties van verschillende systemen op één leerling van toepassing kunnen zijn; bv. handboeken huren en werkboeken nieuw kopen.

Boeken huren kost gemiddeld 189 euro en boeken aankopen (nieuw of tweedehands) kost 201 euro. In geval van kopieën zal de gemiddelde prijs voor boeken weliswaar lager liggen, maar de gemiddelde prijs voor de kostenpost fotokopieën zal dan hoger zijn. De verkoop van tweedehandsboeken brengt voor 23% van de jongeren gemiddeld 75 euro op. We hebben dit bedrag *niet* afgetrokken van de studiekosten.

Forfaitair bedrag

Sommige scholen vragen in het begin van het schooljaar een vast bedrag om bepaalde kosten die tijdens het schooljaar vallen, te dekken. Zo'n vast bedrag kan éénmalig zijn, maandelijks of trimestrieel. 37% van de ouders betalen een gemiddeld forfaitair bedrag van 206 euro. Eén gezin betaalt 150 euro/maand voor hun zoon of dochter die het laatste jaar Algemeen Secundair Onderwijs volgt (dit is 1 245 euro voor een volledig schooljaar). 22% van de ouders uit de steekproef geeft aan dat dit bedrag dienst doet als voorschot op een factuur. Tabel 3.8 toont ons waarvoor de scholen het forfaitair bedrag aanwenden.

Tabel 3.8 Waarvoor gebruikt de school het forfaitair bedrag dat de ouders betalen?

Forfaitair bedrag gebruikt voor	% ouders dat aangeeft dat het forfaitair bedrag voor een bepaalde kostenpost aangewend wordt (n=2610)
Schoolboeken	17,0
Fotokopieën	18,5
Tijdschriften	5,0
Grondstoffen voor praktijklessen	7,3
Schooluitstappen	13,5
Andere	6,2
Weet niet	0,9

* Merk op dat de som van de percentages niet 100 is omdat combinaties van verschillende toepassingen op één leerling van toepassing kunnen zijn; bv. fotokopieën en schooluitstappen.

Het vast bedrag wordt in de eerste plaats gebruikt voor fotokopieën en schoolboeken en in de tweede plaats voor schooluitstappen.⁷ Verder wordt het ook nog gebruikt voor tijdschriften en grondstoffen voor praktijklessen (zoals hout, metaal, stof of ingrediënten). Bij 'andere' hebben de ouders zeer uiteenlopende zaken geantwoord zoals GWP, dit is geïntegreerde werkperiode (een verblijf van vier tot acht dagen in binnen- of buitenland), agenda, rapport, leerlingenkluis, blokfluit, Smartschool (elektronische leeromgeving) of zwemgeld.

We merken op dat de kostenposten boeken, forfaitair bedrag en kopieën als het ware communicerende vaten zijn. Zoals reeds hoger vermeld, kunnen fotokopieën dienst doen als leer- of werkboek. De prijs voor boeken en/of kopieën kan ook vervat zitten in het forfaitair bedrag.

Tijdschriften

Wat de tijdschriften betreft, rekenen we enkel de tijdschriften of kranten die tijdens de les gebruikt worden. Iets meer dan de helft van de ouders (56%) betaalt hiervoor gemiddeld 11 euro. Het maximum dat voor tijdschriften betaald wordt, is 223,26 euro. De betreffende leerling volgt het laatste jaar Algemeen Secundair Onderwijs. Zijn of haar ouders betalen 220 euro voor een tijdschrift dat in de les gebruikt wordt en 200 euro voor een tijdschrift dat niet in de les gebruikt wordt. Bij beide bedragen geven de ouders aan dat het om een schatting gaat. Dit gezin heeft niet deelgenomen aan de vervolgenquête: we schatten dat er voor deze jongere nog 3,26 euro voor tijdschriften bijkomt in de loop van het schooljaar.

⁷ Schooluitstappen horen niet thuis in de rubriek schooluitrusting. De uitgaven hiervoor konden niet verschoven worden naar de rubriek schoolactiviteiten of schoolreizen. Dit kan dus een overschatting tot gevolg hebben van de rubriek schooluitrusting en een onderschatting van de rubriek schoolactiviteiten en/of schoolreizen. Op de totale gemiddelde studiekosten heeft dit echter geen invloed.

Fotokopieën

Bijna alle ouders (94%) hebben kosten voor kopieën. Ze betalen gemiddeld 45 euro per schooljaar.

Gereedschappen en grondstoffen

De rubriek gereedschappen en grondstoffen omvat de kosten voor grondstoffen voor de lessen technologische opvoeding en de kosten voor gereedschappen en grondstoffen voor bepaalde praktijkvakken. Soms kopen ouders ook producten aan die de jongere zelf op school gemaakt heeft (bv. meubels, kledingstukken, kunststukken). 59% van de ouders betaalt gemiddeld 79 euro voor gereedschappen en grondstoffen.

Twee gezinnen met een zoon in de derde graad BSO Hout schieten er boven uit met 1 502,49 euro en 1 885,00 euro. Het eerste gezin betaalde bij het begin van het schooljaar 2006-2007 of in een vorig schooljaar 202 euro voor een product dat de jongere zelf op school gemaakt had. In de vervolgenquête noteerden ze 1 300,49 euro die ze tijdens het schooljaar 2006-2007 eveneens voor een zelfgemaakt product betaald hadden. Het tweede gezin betaalde 214 euro voor gereedschappen. De kosten voor grondstoffen zijn afhankelijk van het gemaakte werkstuk: ze betaalden 771 euro voor een volledig schooljaar. Bij het begin van het schooljaar 2006-2007 of tijdens een vorig schooljaar betaalden ze ongeveer 900 euro voor een product dat hun zoon zelf op school gemaakt had.

Speciale kledij

De rubriek kleding op school omvat examenkledij en kleding die aangekocht wordt om bepaalde vakken te kunnen volgen (werkkledij, beschermingskledij, deftige kledij, sportkledij, ...). Schooluniformen of uniformschorten worden *niet* meegerekend in de studiekosten. 66% van de ouders betaalt gemiddeld 54 euro voor speciale kledij.

Schoolmateriaal

Alle ouders hebben uitgaven voor schoolmateriaal. Het gaat om één of meer van de volgende benodigdheden:

- schrijfpapier (schriften, schrijfblok, printpapier, ...);
- schoolagenda, toets- of huiswerkbladen, ...;
- mappen (ringmappen, klasseerbladen, plastic mapjes, ...);
- kaftpapier + toebehoren;
- pennenzak;
- schrijfgerief (vulpen, balpennen, lat, (kleur)potloden, gom, (fluor)stiften, ...);
- tekengerief (tekentafel, tekendriehoek, rotringpen, passer, papier, ...);
- (klein) computermateriaal om op school te gebruiken (CD-rom, USB-stick, ...);

- nietjes- en rekenmachine en perforator;
- boekentas, turnzak;
- muziekinstrument + toebehoren;
- ...

Schoolmateriaal kost gemiddeld 192 euro. Het gezin dat het meest betaalt, heeft een zoon in het voorlaatste jaar TSO Chemie. Bij het begin van het schooljaar gaven ze reeds 287,20 euro uit aan schoolmateriaal: o.m. 47 euro voor mappen, 124 euro voor een rekenmachine en 62 euro voor een boekentas. Ook de vervolgenquête werd door dit gezin nauwgezet ingevuld met onder meer 84 euro voor tekengerief en 54,20 euro voor een agenda en toets- of huiswerkbladen. Uitschieter in het rijtje is 247 euro voor mappen. De totaalsom komt op 995,40 euro.

PC thuis

We hebben bevraagd of de jongere thuis een PC ter beschikking heeft die hij/zij gebruikt voor de studies. De uitgaven voor die PC hebben we echter niet bevraagd omdat er computers in alle prijzen en formaten bestaan. Welke uitvoering is dan strikt genomen nodig voor school? Daarom hebben we geopteerd om het forfaitair bedrag van de fiscus toe te passen (180 euro⁸). Omgerekend naar een schooljaar geeft dat 124,50 euro. De kosten voor een PC thuis werden uiteraard pas aangerekend als de jongere er gebruik van maakt voor school. Bovendien werd er rekening mee gehouden of nog andere gezinsleden van de PC gebruik maken of niet. Uit ons onderzoek blijkt dat 91% van de ouders gemiddeld 71 euro kosten hebben voor een PC thuis die door hun zoon of dochter voor school gebruikt wordt.

Internet thuis

Ook voor de berekening van de kosten voor internet dat thuis gebruikt wordt voor schooldoeleinden hebben we het forfait van de fiscus toegepast (60 euro⁹). Omgerekend naar een schooljaar geeft dat 41,50 euro. Dit bedrag werd enkel aangerekend bij de ouders die aangeven dat ze thuis internet hebben én dat hun zoon of dochter er gebruik van maakt voor de studies. Net zoals bij de PC werd er rekening mee gehouden of nog andere gezinsleden van de internetverbinding gebruik maken of niet. Dit resulteert in een gemiddelde kost van 22 euro per leerling per schooljaar voor de 90% ouders die thuis internet hebben voor de studies van hun kind.

⁸ Bron: http://mineco.fgov.be/information_society/enterprises/private_pc/home_nl.htm.

⁹ Bron: http://mineco.fgov.be/information_society/enterprises/private_pc/home_nl.htm.

Stagekosten

Ouders melden ons verschillende soorten stagekosten: vervoerskosten, verblijfskosten, kosten voor materialen en grondstoffen, kosten voor maaltijden op de stageplaats en andere kosten zoals werkkledij. Ondanks het feit dat hier kosten opgesomd worden die niet ten laste van de ouders horen te vallen, maar bv. ten laste van de werkgever, worden ze toch meegerekend in de studiekosten omdat we willen weten welke uitgaven ouders *in werkelijkheid* hebben om hun kind te laten deelnemen aan het secundair onderwijs. Kosten voor maaltijden op de stageplaats beschouwen we echter als leefkosten. Deze kosten worden dus niet opgenomen in de berekening van de studiekosten.

Tabel 3.9 Gemiddelde kosten voor de kostenpost 'stages' (euro) – gezinnen mét uitgaven

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Vervoer	552	90,2	10,64	17,54	0,01	4,61	408,00
Verblijf	320	52,3	9,13	39,62	0,03	0,59	600,00
Materialen & grondstoffen	612	100	1,44	3,88	0,01	0,84	71,82
Maaltijden*	972	/	2,50	7,94	0,02	1,02	151,22
Andere	588	96,1	8,58	30,14	0,58	3,44	864,00
Totaal	612	100	21,86	46,67	0,30	6,04	864,00

* Maaltijden op de stageplaats zijn leefkosten en zitten niet verrekend in de totale gemiddelde stagekosten.

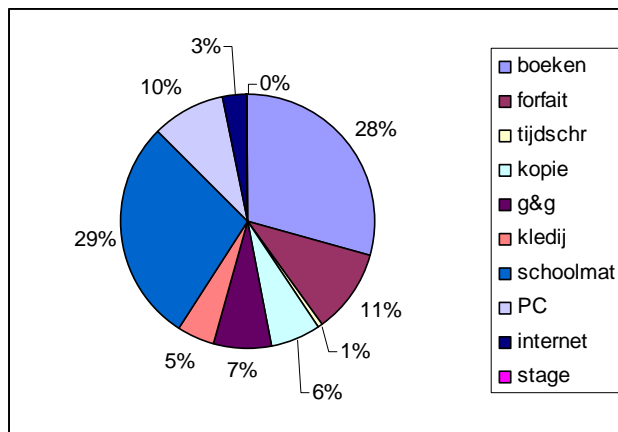
In de steekproef zijn er 612 ouders die kosten hebben om hun kind stage te laten lopen (dit is 23%). Ze betalen gemiddeld 22 euro. Dit bedrag bestaat voor de helft uit vervoerskosten. De ouders die het maximum betaalden voor stagekosten hebben een zoon in het voorlaatste jaar TSO Sport. Hij volgde een skistage van 600 euro waarvoor 264 euro aan kledij gekocht werd.

In tabel 3.10 tonen we de omrekening naar de volledige steekproef voor de hoger besproken kostenposten van de rubriek schooluitrusting.

Tabel 3.10 Gemiddelde kosten voor de rubriek 'schooluitrusting' (euro) - volledige steekproef

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Schoolboeken	197,11	99,56	0	179,60	780,72
Forfaitair bedrag	71,33	124,36	0	0	1 245,00
Tijdschriften	4,55	18,62	0	0	299,69
Fotokopieën	42,77	29,14	0	39,47	291,69
Gereedschappen, grondstoffen	47,72	102,15	0	7,81	1 885,00
Speciale kledij	32,62	62,33	0	7,99	760,00
Schoolmateriaal	191,94	113,89	0	167,00	1 280,00
PC thuis	64,20	27,95	0	62,25	124,50
Internet thuis	19,88	8,05	0	20,75	41,50
Stagekosten	0	25,75	0	0	864,00
Totaal	667,92	260,47	88,70	610,103	3 095,83

De relatieve samenstelling van schooluitrusting wordt geïllustreerd in onderstaande figuur.

Figuur 3.1 Aandeel van de verschillende kostenposten in de rubriek schooluitrusting

Boeken en schoolmateriaal nemen een even grote - en tevens de grootste - hap uit het budget voor schooluitrusting (samen 57%). Op de tweede plaats komen het forfaitair bedrag en de PC thuis (elk goed voor 10%).

2.1.2 Vervoerskosten

De afstand tussen de woning en de school bedraagt gemiddeld 7,6 km; 75% van de leerlingen woont 10 km of minder van de school. Voor alle steekproefgezinnen kosten de woon-schoolverplaatsingen gemiddeld 71 euro.

Tabel 3.11 Gemiddelde kostprijs (euro) van de woon-schoolverplaatsingen (totale steekproef) naar vervoersmodus

	n	%	Gem. km	Gem. kost	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Te voet en/of fiets	862	33	3,8	0	0	0	0	0
Bromfiets	29	1	6,4	137,43	49,96	21,60	129,60	324,00
Fiets + auto	231	9	5,7	63,09	117,99	0	27,00	1 026,00
Bromfiets + ander	51	2	8,5	27,93	28,63	0	0	170,00
Auto	133	5	12,0	311,38	287,30	0	202,50	1 890,00
Fiets + bus, trein of tram	49	2	13,1	82,24	57,17	0	99,00	429,30
Bus, trein of tram	433	17	11,5	89,29	81,99	0	120,00	550,00
Auto + bus, trein of tram	136	5	11,3	217,73	204,37	0	171,00	1 795,50
Andere combinaties	686	26	9,0	80,22	174,47	0	20,00	1 930,50
Totaal	2 610	100	7,6	70,73	149,43	0	0	1 930,50

De fiets wordt als een kosteloos vervoersmiddel beschouwd; de aankoopsom en de onderhoudskosten worden niet meegerekend.

De kostprijs van het vervoer met de bromfiets werd berekend met volgende formule:

$$\text{vervoer met bromfiets} = \text{'aantal afgelegde km's per jaar} \times 0,06 \text{ euro'}$$

Bij personenwagens hanteren de belastingen de vaste gebruikskost van 0,15 euro/km om de kost van het woon-werkverkeer vrij te stellen. Wij hebben hetzelfde tarief gebruikt om de kostprijs van het vervoer met de auto te berekenen. We hanteerden volgende formule:

$$\text{vervoer met de personenwagen} = \frac{\text{'aantal afgelegde km's per jaar} \times 0,15 \text{ euro'}}{\text{totaal aantal meegevoerde leerlingen}}$$

De afstand tussen school en woonplaats is de beslissende factor bij de keuze van de vervoersmiddelen. De grootste groep (33%) gaat met de fiets en/of te voet naar school, de gemiddelde afstand tussen school en woonplaats bedraagt bij deze groep 3,8 km.

Een kleine groep (1%) gaat dagelijks met de bromfiets naar school. De gemiddelde afstand tussen school en woonplaats is hier 6,4 km. De groep die met de bromfiets en een ander vervoersmiddel naar school gaat (fiets, auto, bus, trein of tram) woont gemiddeld 8,5 km van school.

17% gaat het hele jaar met de bus, trein of tram naar school. Voor deze groep bedraagt de gemiddelde kostprijs 89,29 euro per jaar, en de gemiddelde afstand tussen school en woning 11,5 km.

Voor degenen die het hele jaar met de auto naar school gaan (5%) is de gemiddelde afstand tussen school en woning 12 km en de gemiddelde kostprijs ligt vrij

hoog met 311,38 euro per jaar. Er worden gemiddeld 2 leerlingen per rit meegevoerd.

De leerlingen die 's middag thuis eten, wonen gemiddeld 2,5 km van de school en gaan doorgaans met de fiets (65%). Degenen die elders (niet thuis, niet school) eten, gaan doorgaans te voet (61%) met een gemiddelde afstand van 0,9 km.

2.1.3 Schoolactiviteiten die niet langer dan één dag duren

Alle ouders hebben kosten voor ééndaagse schoolactiviteiten. Omgerekend naar de volledige steekproef blijft het gemiddelde bedrag dus 105 euro.

Voorbeelden van vaste sportlessen naast de gewone turnles zijn: zwemmen, squash, fitness, muurklimmen, schaatsen, dansen, karate, schieten, ...

Voorbeelden van activiteiten tijdens de schooluren die niet langer dan één dag duren, zijn een sportdag, allerlei studie-uitstappen zoals stadsbezoek, bedrijfsbezoek, vakbeurs, bezinningsdag, natuuruitstap, bezoek parlement, VRT, dierentuin en culturele activiteiten zoals toneel, film of museum.

2.1.4 Meerdaagse schoolreizen

Tabel 3.3 toont ons dat voor schoolactiviteiten die langer dan één dag duren, ouders gemiddeld 64 euro uitgeven (volledige steekproef). We rekenen alleen de schoolreizen die geheel of gedeeltelijk tijdens de schooluren plaats vinden. Voorbeelden zijn een reis naar Parijs, Rome of Londen.

2.1.5 Steunactiviteiten

Acties die de school organiseert, worden gemiddeld voor 20 euro per schooljaar gesteund. Steunacties worden voor zeer diverse doeleinden georganiseerd: Amnesty International, Broederlijk Delen, eetfestijn, schoolkalender, mini-onderneming, tombola bouwfonds, vlaaienslag, ...

2.1.6 Facultatieve uitgaven

Tot slot zijn er andere schooluitgaven die nog niet aan bod kwamen: bijdrage oudercomité, waarborg leerlingenkastje, huur oplaadkaart, gebruik bibliotheek, ... Voor een volledig schooljaar is men gemiddeld 50 euro kwijt aan facultatieve uitgaven.

2.2 Totale studiekosten

Nu we weten hoeveel euro ouders gemiddeld uitgeven aan de verschillende kostenrubrieken om hun zoon of dochter naar de secundaire school te laten gaan, kunnen we het totaalplaatje maken. Tabel 3.12 toont de totale gemiddelde studie-

kosten per leerling per schooljaar. Deze cijfers gelden zowel voor de deelgroep van gezinnen met uitgaven als voor de volledige steekproef. Voor alle kostenrubrieken samen overlappen deze groepen elkaar namelijk (n=2 610). We vermelden de totale studiekosten zowel mét als zonder de vervoerskosten.

Tabel 3.12 Totale gemiddelde studiekosten (euro)

Studiekosten	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Met vervoer	978,10	392,43	124,30	906,99	3711,71
Zonder vervoer	907,37	357,69	121,70	847,87	3558,83

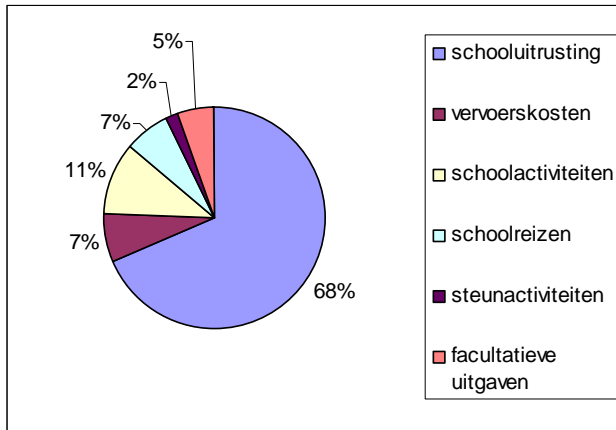
Het relatief aandeel van de kostenrubrieken waaruit de studiekosten zijn samengesteld, wordt weergegeven in tabel 3.13.

Tabel 3.13 Aandeel van de verschillende kostenrubrieken in de totale gemiddelde studiekosten

Kostenrubriek	Gem. (euro)	Aandeel (%)
Schooluitrusting	667,92	68,3
Vervoerskosten	70,73	7,2
Schoolactiviteiten	104,75	10,7
Schoolreizen	63,95	6,5
Steunactiviteiten	20,34	2,1
Facultatieve uitgaven	50,42	5,1
Totaal	978,10	100

De rubriek schooluitrusting springt er boven uit en neemt ruim twee derden van de studiekosten voor zijn rekening. 10% van de studiekosten wordt uitgegeven aan (ééndaagse) schoolactiviteiten en vervoer komt op de derde plaats met 7%. Schoolreizen en facultatieve uitgaven beslaan respectievelijk 6,5% en 5%. Het kleinste aandeel (2%) gaat naar steunactiviteiten.

Figuur 3.2 illustreert de samenstelling van de studiekosten.

Figuur 3.2 Aandeel van de verschillende kostenrubrieken in de totale gemiddelde studiekosten

2.3 Gemiddelde studiekosten naar graad en onderwijsvorm

De totale gemiddelde studiekosten van 978 euro is een zeer algemeen cijfer dat we meer betekenis kunnen geven door het uit te splitsen naar graad en onderwijsvorm. Voor een goed begrip van het cijfermateriaal in dit rapport is het belangrijk te noteren dat elke uitsplitsing naar onderwijsvorm enkel betrekking heeft op de bovenbouw van het secundair onderwijs. Cijfers van de onderbouw worden apart vermeld (dit is eerste graad waarin A- en B-stroom vervat zitten).

Tabel 3.14 toont ons de studiekosten voor de drie graden. We stellen vast dat de bovenbouw gemiddeld 20% duurder is dan de onderbouw.

Tabel 3.14 De totale gemiddelde studiekosten naar graad

	Totale gemiddelde studiekosten (euro)
Eerste graad	868,90
Tweede graad	985,56
Derde graad	1 105,26

In tabel 3.15 worden voor de tweede en derde graad de studiekosten per onderwijsvorm weergegeven. Het kunstsecundair onderwijs (KSO) is duidelijk het duurste (1 256 euro) en het beroepssecundair onderwijs (BSO) het goedkoopst (987 euro). De duurste onderwijsvorm is met andere woorden 27% duurder dan de goedkoopste.

Tabel 3.15 De totale gemiddelde studiekosten naar onderwijsvorm*

	Totale gemiddelde studiekosten (euro)
ASO	1 018,18
TSO	1 099,62
BSO	986,98
KSO	1 255,87

* Deze tabel heeft enkel betrekking op de bovenbouw van het secundair onderwijs (2de + 3^{de} graad). Het cijfer voor de onderbouw (1ste graad) werd reeds gegeven in de voorgaande tabel.

In tabel 3.16 zien we de combinatie van graad en onderwijsvorm.

Tabel 3.16 De totale gemiddelde studiekosten naar graad en onderwijsvorm (euro)

	n	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Eerste graad	324	870,21	610,99	179,17	821,91	2 945,27
Tweede graad						
ASO	408	958,36	342,91	359,06	883,53	2 790,66
TSO	443	1050,79	297,67	269,60	985,31	2 849,17
BSO	308	941,26	286,79	176,35	891,65	2 858,20
KSO	42	1150,47	191,52	554,80	1124,03	2 407,60
Derde graad						
ASO	374	1092,83	410,71	124,30	1002,52	3 551,18
TSO	382	1150,83	353,50	389,20	1058,43	3 014,68
BSO	291	1039,95	312,05	282,25	918,79	3 711,71
KSO	38	1351,83	227,36	501,35	1269,11	2 324,95

In de eerste graad van het secundair onderwijs (dit is de onderbouw) liggen de gemiddelde studiekosten een stuk lager dan het algemeen gemiddelde en blijven ze onder de 1 000 euro. In de derde graad echter liggen de gemiddelde studiekosten stevast boven het algemeen gemiddelde van 978 euro en stijgen de kosten boven de 1 000 euro uit. De tweede graad vertoont een gemengd beeld: ASO en BSO blijven onder het gemiddelde en TSO/KSO liggen boven het gemiddelde.

Zowel in tweede als in derde graad is de rangschikking van goedkoop naar duur dezelfde: het beroepsonderwijs is het goedkoopst, daarna volgt het ASO, het technisch onderwijs staat op de voorlaatste plaats en het kunstonderwijs is het duurst.

Tabel 3.17 De totale gemiddelde studiekosten zonder de vervoerkosten, naar graad en onderwijsvorm (euro)

		n	Gem. zonder vervoer
Eerste graad		324	806,89
Tweede graad	ASO	408	886,42
	TSO	439	973,95
	BSO	308	863,38
	KSO	42	1 094,60
Derde graad	ASO	374	1 029,90
	TSO	382	1 064,45
	BSO	291	955,79
	KSO	38	1 266,70
Totaal		2 610	907,37

Wanneer we de vervoerskosten weglaten (tabel 3.17), blijft de eerste graad het goedkoopst (gemiddeld 807 euro) en de derde graad stijgt voor alle onderwijsvormen boven het algemeen gemiddelde (zonder vervoer) van 907 euro uit. Ook bij de studiekosten zonder vervoer blijft de rangschikking van goedkoop naar duur als volgt: (1) BSO; (2) ASO; (3) TSO; (4) KSO.

We onthouden dus dat voor de ouders het secundair onderwijs duurder wordt naarmate hun kind naar de hogere jaren gaat en dat het beroepsonderwijs het goedkoopst is en het kunstonderwijs het duurst.

Tabel 3.18 toont ons de studiekosten naar graad en onderwijsvorm voor de verschillende kostenrubrieken.

Tabel 3.18 De gemiddelde uitgaven per kostenrubriek naar graad en onderwijsvorm (euro)

		Schooluitrusting	Vervoer	Schoolactiviteiten	Schoolreizen	Steun	Facultatief
Eerste graad		686,86	63,32	95,94	0	18,35	48,90
Tweede graad	ASO	601,25	71,95	92,48	115,21	30,96	46,52
	TSO	725,01	76,84	105,20	64,43	17,55	61,76
	BSO	704,19	77,88	69,09	28,52	9,00	52,58
	KSO	853,93	55,88	120,68	41,22	6,43	72,34
Derde graad	ASO	573,38	62,93	139,48	240,90	31,68	44,47
	TSO	669,31	86,38	142,23	180,70	16,46	55,75
	BSO	740,31	84,16	97,60	58,25	8,39	51,25
	KSO	975,15	85,13	110,97	139,55	2,75	38,27

Wat de schooluitrusting betreft, is de derde graad KSO het duurst (975 euro) en de derde graad ASO het goedkoopst (573 euro). Tabel 3.19 geeft het detail voor de rubriek schooluitrusting per onderwijsvorm.

Tabel 3.19 De gemiddelde kosten voor de rubriek 'schooluitrusting' per onderwijsvorm (euro)

	Eerste graad (n=324)	ASO (n=782)	TSO (n=825)	BSO (n=599)	KSO (n=80)
Schoolboeken	206,67	213,37	199,01	129,50	206,61
Forfaitair bedrag	79,47	71,18	52,10	75,83	62,22
Tijdschriften	2,32	9,04	2,66	2,30	2,51
Fotokopieën	51,99	37,45	38,78	34,70	45,35
Gereedschappen, grond- stoffen	41,62	0	57,54	149,24	231,07
Speciale kledij	26,54	16,53	54,35	53,26	0,82
Schoolmateriaal	209,01	162,03	199,92	190,42	281,09
Pc thuis	58,55	69,17	69,81	60,25	71,87
Internet thuis	18,85	20,93	20,73	19,09	22,16
Stagekosten	0	0	3,21	6,24	0
Totaal	685,55	588,85	698,11	720,83	917,38

In de onderbouw van het secundair onderwijs vragen scholen het meest (in vergelijking met de bovenbouw) voor het forfaitair bedrag (79 euro) en voor fotokopieën (52 euro).

Het Algemeen Secundair Onderwijs is het duurst voor schoolboeken (213 euro) en tijdschriften (9 euro), maar in het ASO zijn er geen kosten voor gereedschappen en grondstoffen en voor stages. Deze vaststelling lijkt logisch gezien jongeren in het ASO vooral boeken nodig hebben voor hun studies en slechts in de eerste graad gereedschappen en grondstoffen nodig hebben voor de lessen technologische opvoeding.

Het technisch secundair onderwijs en het beroepsonderwijs zijn typisch de onderwijsvormen waarin men speciale kledij voor school nodig heeft (respectievelijk 54 euro en 53 euro). Deze onderwijsvormen vallen eveneens op voor de stagekosten (respectievelijk 3 euro en 6 euro).

Het kunstonderwijs heeft twee grote uitschieters: gemiddeld 231 euro voor gereedschappen & grondstoffen en 281 euro voor schoolmateriaal. Het is tevens de onderwijsvorm waarin het meest wordt uitgegeven aan informatica thuis (PC & internet). Weliswaar niet zo spectaculair als in het KSO, maar in het beroepssecundair onderwijs wordt eveneens veel uitgegeven aan gereedschappen en grondstoffen (149 euro).

We hernemen tabel 3.18 en stellen vast dat er voor één- en meerdaagse schoolactiviteiten grote verschillen zijn tussen de graden en de onderwijsvormen. Eéndaag-

se schoolactiviteiten kosten in de onderbouw minder dan 100 euro per schooljaar. In de derde graad is men hiervoor wel meer dan 100 euro kwijt (behalve BSO). De tweede graad beroepsonderwijs is het goedkoopst voor schoolactiviteiten (gemiddeld 'slechts' 69 euro), terwijl de derde graad TSO dubbel zo duur is.

Meerdaagse schoolactiviteiten zijn een typisch fenomeen voor de bovenbouw van het secundair onderwijs. Zowel in de tweede als in de derde graad is het ASO het duurst voor de schoolreizen en het BSO het goedkoopst.

In het ASO wordt het meest uitgegeven aan steunactiviteiten (31 euro) en in het kunstonderwijs het minst (3 euro). Het ziet ernaar uit dat hoe hoger de studiekosten in een bepaalde onderwijsvorm, hoe lager de marge en de bereidheid om geld te schenken aan het goede doel.

2.4 De evolutie van de studiekosten doorheen de tijd

In deze paragraaf maken we een vergelijking tussen de studiekosten in het schooljaar 1999-2000 (Fripont & Bollens, 2001) en de studiekosten in het schooljaar 2006-2007. Het concept 'studiekosten' is in beide onderzoeken zo opgebouwd dat we zinvolle vergelijkingen kunnen maken. Bij het vorige onderzoek was er nog geen sprake van internet thuis voor school. De kosten voor een PC thuis (voor schooldoeleinden) werden toen wel berekend (gemiddeld 81,33 euro per schooljaar voor gezinnen mét uitgaven) maar zaten vervat in de kostenpost schoolmateriaal. Om de vergelijking met het vorige onderzoek mogelijk te maken, hebben we in tabel 3.20 de PC en het internet bij schoolmateriaal geteld.

De toenmalige steekproeftrekking en de bevraging zijn eveneens vergelijkbaar. Een verschilpunt is dat er in 1999 met uitgavenboekjes gewerkt werd, terwijl er in 2007 een éénmalige vervolgenquête plaatsvond.

Tabel 3.20 Vergelijking van de gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs naar kostenrubriek in het schooljaar 1999-2000 en 2006-2007

Kostenrubriek	Uitgavenpost	1999-2000 (euro)	Prijzen 1999 uitgedrukt in prijzen 2006 (euro)	2006-2007 (euro)	Toe- of af- name (1999 = 100)
School- uitrusting		527,27	610,84	667,92	109,3
	Schoolboeken	193,78	224,49	197,11	87,8
	Forfaitair bedrag	14,01	16,23	71,33	439,6
	Tijdschriften	9,62	11,14	4,55	40,8
	Fotokopieën	38,18	44,23	42,77	96,7
	Gereedschappen, grondstoffen	43,90	50,86	47,72	93,8
	Speciale kledij	44,60	51,66	32,62	63,1
	Schoolmateriaal*	181,28	210,02	276,04	131,4
	Stagekosten	1,91	2,21	0	0
Vervoers- kosten		120,30	139,37	70,73	50,7
School- activiteiten		54,64	63,30	104,75	165,5
Schoolreizen		101,81	117,95	63,95	54,2
Steun- activiteiten		22,11	25,62	20,34	79,4
Facultatieve uitgaven		20,70	23,98	50,42	210,3
Totaal		846,85	981,08	978,10	99,7

* PC en internet inbegrepen.

Bron: Indexcijfer van de consumptieprijzen: <http://statbel.fgov.be> (indexconvector)

Uit tabel 3.20 lezen we af dat de gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs per leerling per schooljaar in 2007 gelijk gebleven zijn t.o.v. zeven jaar geleden.

Schooluitrusting is 9% gestegen. Vrijwel alle kostenposten van schooluitrusting zijn goedkoper geworden (boeken, tijdschriften, kleding, ...), maar schoolmateriaal is 31% duurder geworden en er is een spectaculaire stijging van het forfaitair bedrag (van gemiddeld 16 euro naar 71 euro).

Vervoer is de helft goedkoper geworden. Aangezien de auto de duurste vervoersmodus is, kan de daling van de vervoerskosten o.m. te wijten zijn aan de daling van het aantal autogebruikers van 12% naar 5%. In recent onderzoek naar de studiekosten in het basisonderwijs¹⁰ deed men dezelfde vaststelling: de vervoerskosten waren een kwart gedaald en het autogebruik was met 8,3% verminderd.

¹⁰ Bollens J. & Poesen-Vandeputte M., 'Studiekosten in het basisonderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.', K.U.Leuven - HIVA, Leuven, 2007.

Schoolactiviteiten zijn 65,5% duurder geworden, terwijl schoolreizen 46% goedkoper geworden zijn. Het is mogelijk dat er een verschuiving heeft plaats gevonden van meerdaagse activiteiten naar ééndaagse activiteiten. We merken echter op dat de kosten voor één- en meerdaagse uitstappen deels ook vervat zitten in het forfaitair bedrag dat - zoals we hierboven gezien hebben - flink gestegen is.

Er werd een vijfde minder uitgegeven aan steunactiviteiten, maar de facultatieve uitgaven zijn meer dan verdubbeld.

Ondanks de verschuivingen van rubrieken die goedkoper en duurder geworden zijn, is het eindresultaat een nuloperatie waardoor de studiekosten noch goedkoper, noch duurder geworden zijn dan zeven jaar geleden.

3. Eten en drinken op school

De kosten voor eten en drinken op school hebben we bewust buiten de studiekosten gelaten. We beschouwen dit immers als leefkosten: ook als men niet naar school gaat, heeft men kosten voor voeding. Bij deze rubriek is het vooral interessant om te kijken naar de meer- of minderkost ten gevolge van het studeren.

Om deze meer- of minderkost zinvol te berekenen zouden we een zicht moeten hebben op de gemiddelde kosten voor eten en drinken van alle jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs; dus ook voor al het eten en drinken dat niet via de school aangekocht wordt. We beschikken niet over deze gegevens en zullen ons in deze paragraaf beperken tot het beschrijven van de gemiddelde kostprijs voor eten en drinken op school.

Tabel 3.21 Gemiddelde leefkosten* (euro) – gezinnen mét uitgaven

	n	%	Gemiddelde voor de gezinnen uit de steekproef, met uitgaven voor de kostenrubriek 'eten en drinken op school'				
			Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
1. Warme maaltijd	175	7	363,19	241,37	9,00	388,80	1 591,20
2. Belegd broodje	438	17	94,92	84,00	3,00	72,00	1 152,00
3. Warme drank	156	6	67,00	65,15	1,50	54,00	450,00
4. Gekoelde dranken	817	32	86,19	74,04	1,50	72,00	720,00
5. Snoep	268	11	60,57	52,45	1,00	36,00	432,00
6. Reftergeld	155	6	100,88	172,13	0,30	51,00	720,00
7. Andere	66	3	143,11	287,69	0,20	18,00	1 350,00
Totaal	1 294	51	172,12	196,98	0,20	93,60	1 591,20

* Deze tabel omvat enkel de leefkosten van de externe leerlingen.

Tabel 3.21 omvat enkel de leefkosten van de externe leerlingen. Voor de 59 interne leerlingen uit de steekproef rapporteerden de ouders ook leefkosten voor het in-

ternaat (bv. ontbijt, avondmaal) en dit zou voor een overschatting van de kosten voor eten en drinken op school zorgen.

Het meest populair zijn gekoelde dranken: een derde van de ouders betaalt hiervoor gemiddeld 86 euro per schooljaar. Daarna volgen belegde broodjes (17%) en snoep (11%) voor respectievelijk 95 euro en 61 euro. De warme maaltijden zijn uiteraard het duurst (363 euro), maar slechts 7% van de ouders laat de jongere op school een warme maaltijd nuttigen.

Tabel 3.22 toont ons de cijfers voor eten en drinken op school omgerekend naar de volledige steekproef (enkel externe leerlingen).

Tabel 3.22 Gemiddelde leefkosten (euro) – volledige steekproef uitgezonderd interne leerlingen

	Gemiddelde voor alle steekproefgezinnen met externe leerlingen voor de kostenrubriek 'eten en drinken op school'					
	n	Gem.	St.Dev.	Min.	Med.	Max.
1. Warme maaltijd	2 551	23,77	108,29	0	0	1 591,20
2. Belegd broodje	2 551	15,19	48,72	0	0	1 152,00
3. Warme drank	2 551	4,62	23,13	0	0	450,00
4. Gekoelde dranken	2 551	27,25	57,40	0	0	720,00
5. Snoep	2 551	5,35	23,90	0	0	432,00
6. Refftergeld	2 551	7,90	49,98	0	0	720,00
7. Andere	2 551	3,76	51,14	0	0	1 350,00
Totaal	2 551	87,84	163,66	0	4,15	1 591,20

In de rubriek eten en drinken op school wordt er het meest uitgegeven aan gekoelde dranken: ouders betalen hiervoor gemiddeld 27 euro per schooljaar. Op de tweede plaats komen de warme maaltijden (24 euro). Behalve de kostenpost 'andere' wordt er het minst uitgegeven aan warme dranken (5 euro). Alles samen betaalt men gemiddeld 88 euro aan leefkosten.

4. Samenvatting

In hoofdstuk 3 hebben we de omvang en de samenstelling van de studiekosten besproken op basis van de gegevens van de gezinnen die aan de schriftelijke vragenlijst in oktober 2006 hebben meegewerkt (n=2 610) en op basis van de deelverzameling van gezinnen die ook nog in juni 2007 deelnamen aan de schriftelijke vervolgenquête (n=624).

4.1 De hoogte en de samenstelling van de gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs

Ouders betalen gemiddeld 978 euro per schooljaar om hun kind secundair onderwijs te laten volgen. Dit bedrag bestaat voor 68% uit schooluitrusting (boeken, kopieën, gereedschappen en grondstoffen, speciale kledij, schoolmateriaal, ...), voor 10% uit schoolactiviteiten (sportlessen en ééndaagse uitstappen) en voor 7% uit vervoer. Meerdaagse schoolreizen en facultatieve uitgaven beslaan respectievelijk 6,5% en 5%. Het kleinste aandeel (2%) gaat naar steunactiviteiten.

4.2 De studiekosten naar graad en onderwijsvorm

De studiekosten worden hoger naarmate de graad stijgt. We stellen vast dat de bovenbouw van het secundair onderwijs (dit is tweede en derde graad) 20% duurder is dan de onderbouw (dit is eerste graad). Ouders met een kind in de onderbouw betalen namelijk 869 euro. De derde graad is het duurst en kost gemiddeld 1 105 euro.

Naar onderwijsvorm stellen we vast dat het beroepsonderwijs het goedkoopst is (987 euro) en het kunstonderwijs het duurst (1256 euro).

4.3 De evolutie van de studiekosten doorheen de tijd

De gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs zijn per leerling per schooljaar gelijk gebleven in vergelijking met zeven jaar geleden. Er zijn weliswaar kostenrubrieken die goedkoper geworden zijn en andere die duurder geworden zijn, maar het eindresultaat is een nuloperatie.

Met de interpretatie van de evolutie van de verschillende rubrieken en uitgavenposten moet men omzichtig omspringen. Zo zijn de gemiddelde kosten voor meerdaagse uitstappen 46% goedkoper geworden, maar het forfaitair bedrag dat vaak aan schooluitstappen besteed wordt, is gestegen van 16 euro naar 71 euro.

4.4 Eten en drinken op school

De kosten voor eten en drinken op school behoren niet tot de studiekosten. We beschouwen dit namelijk als leefkosten. Gemiddeld betalen ouders hiervoor 88 euro. Er wordt het meest uitgegeven aan gekoelde dranken (27 euro). Op de tweede plaats komen de warme maaltijden (24 euro). Behalve de kostenpost 'andere' wordt er het minst uitgegeven aan warme dranken (5 euro).

HOOFDSTUK 4

IMPACT VAN GEZINS- EN SCHOOLKENMERKEN

In dit hoofdstuk gaan we na welke factoren een samenhang vertonen met de omvang van de studiekosten in het secundair onderwijs. In een eerste paragraaf lichten we deze multilevelmethode toe. In paragraaf 2 concentreren we ons eerst op de relaties tussen de studiekosten en bepaalde leerlingkenmerken en vervolgens op de samenhang tussen studiekosten en verschillende schoolkenmerken. In paragraaf 3 wordt het maandelijks gezinsinkomen nader bekeken.

1. Multilevelanalyse: methode

De multilevelmethode houdt expliciet rekening met het bestaan van verschillende niveaus in de informatie (in ons geval leerlingen in verschillende gezinnen en klassen, en in verschillende scholen) en de daaruit resulterende afhankelijkheid. Regressie-analyse, één van de klassieke methodes voor multivariaatanalyse, doet dit niet.

Leerlingen binnen een zelfde school hebben onderling iets gemeenschappelijk wat ze niet delen met leerlingen uit andere scholen. Ze hebben voor dezelfde school gekozen, hetgeen doet veronderstellen dat ze een gelijkaardig selectieproces doorliepen, en binnen de school worden ze geconfronteerd met een identieke omgeving: schoolcultuur, schoolaanbod, schoolbeleid, ... Dit maakt dat de leerlingen binnen een school niet kunnen beschouwd worden als onafhankelijke observaties, wat men impliciet veronderstelt als men het schoolniveau zou verwaarlozen. In een regressie-analyse kan men zonder problemen de studiekosten per leerling relateren aan individuele gezinskenmerken. Het is daarbij wel mogelijk om schoolelementen binnen te brengen maar enkel via variabelen op individueel niveau. Alle gezinnen met leerlingen binnen een zelfde school zullen dan identiek

scoren op de betreffende variabele en dit kan aanleiding geven tot foute conclusies.¹¹

Stel dat y_{ij} de studiekosten zijn van leerling i in school j . In een eenvoudig multilevelmodel zonder verklarende veranderlijken, kan dan geschreven worden:

$$y_{ij} = \beta_0 + (\mu_{0j} + \varepsilon_{ij}) \quad (1)$$

Hier wordt gesteld dat de studiekosten van leerling i in school j in drie termen ontleed kunnen worden. Vooreerst is er de term β_0 die betrekking heeft op een algemeen gemiddelde, d.w.z. een gemiddelde over alle leerlingen in de steekproef. Bij dit algemeen gemiddelde wordt een schoolspecifieke term μ_{0j} bijgeteld. Al naargelang de term μ_{0j} voor school j positief of negatief is, verhoogt of vermindert dit het algemeen gemiddelde. De twee termen $(\beta_0 + \mu_{0j})$ samen bepalen de schoolgemiddelden. Een school met een positieve μ_{0j} is duurder dan het algemeen gemiddelde, een school met een negatieve μ_{0j} is goedkoper dan het algemeen gemiddelde. Tot slot geeft de term ε_{ij} weer dat een leerling binnen de school meer of minder kan uitgeven dan wat gemiddeld gebruikelijk is in die school. Wanneer de term ε_{ij} positief is, wil dit zeggen dat deze leerling meer uitgeeft dan het schoolgemiddelde. Een negatieve ε_{ij} impliceert dat de leerling minder uitgeeft dan het schoolgemiddelde.

De vaststelling dat leerlingen in een bepaalde school gemiddeld meer moeten betalen dan de leerlingen in een andere school zegt op zich niet zoveel. Verschillende oorzaken kunnen aan de basis hiervan liggen. Misschien rekruteert de ene school uit een grotere omgeving en is het de woning-schoolafstand en dus de vervoerskost die maakt dat de totale studiekosten voor de ouders zwaarder zijn dan in een andere school, of misschien is de school wel echt duurder. Voor afstand kan gecontroleerd worden door de veranderlijke '(afstand)' ter rechterzijde op te nemen:

$$y_{ij} = \beta_0 + \beta_1 (\text{afstand}) + (\mu_{0j} + \varepsilon_{ij}) \quad (2)$$

De term μ_{0j} blijft zoals voorheen een schoolspecifiek effect dat weergeeft hoe een school zich verhoudt tot het gemiddelde, nu echter rekening houdend met de woonafstand van de school. Op analoge wijze kan het model verder uitgebreid worden met andere verklarende veranderlijken op leerlingniveau. Samen verklaren deze een gedeelte van de studiekosten per leerling. Dit heeft onder meer tot gevolg dat de resttermen ε_{ij} die (een stuk van) het nog niet verklaarde gedeelte weergeven, in absolute waarde dalen. Met andere woorden, *door te controleren voor de individuele verschillen tussen gezinnen daalt de spreiding van de individuele leer-*

¹¹ Stel dat we uit 10 scholen de studiekosten kennen van 100 leerlingen en hun ouders. In de bovenstaande procedure wordt het voorgesteld alsof het opgenomen schoolkenmerk gebaseerd is op 100 observaties, zodat mogelijk geconcludeerd wordt dat het schoolkenmerk een statistisch significante invloed heeft, terwijl dit in de werkelijkheid niet met zekerheid kan worden geconcludeerd.

lingspecifieke termen ε_{ij} rond hun respectievelijk schoolgemiddelde. Een mogelijke maatstaf voor spreiding is de variantie. Door het modelleren van de verschillen tussen leerlingen daalt de variantie van ε_{ij} .

Op het moment dat het individueel niveau voldoende beschreven is, wordt het interessant om te kijken of er nog veel spreiding is in de andere resttermen, de schoolspecifieke μ_{oj} 's. Wanneer de variantie van deze μ_{oj} ook dan nog 'groot' is, impliceert dit dat er zelfs na controle voor verschillen tussen leerlingen nog steeds aanzienlijke verschillen tussen scholen aanwezig zijn. *In de volgende stap wordt dan nagegaan of er schoolspecifieke veranderlijken ingebracht kunnen worden ter verklaring van deze verschillen tussen scholen.* Het model wordt dan als volgt uitgebreid:

$$y_{ij} = \beta_0 + \beta_1 (\text{gezinskenmerken}) + \beta_2 (\text{schoolkenmerken}) + (\mu_{oj} + \varepsilon_{ij}) \quad (3)$$

Een voorwaarde voor de toepassing van de multilevelmethode is dat er per niveau voldoende observaties zijn. Er moeten voldoende scholen zijn, en voldoende leerlingen per school. De beschikbare gegevens voldoen aan beide voorwaarden: we hebben informatie over 100 scholen en 2 610 individuele leerlingen, gemiddeld 26 leerlingen per school.¹²

Bij de modellering gaan we te werk zoals juist beschreven: we vertrekken van een leeg model; we breiden het model uit door variabelen op leerlingniveau toe te voegen; en tot slot voegen we variabelen op schoolniveau toe.

2. De impact van leerling- en schoolkenmerken op de omvang van de studiekosten (multilevelanalyses)

In dit hoofdstuk schatten we modellen met de *gemiddelde studiekosten* als afhankelijke variabele. Deze gemiddelde studiekosten zijn samengesteld uit de uitgaven voor schooluitrusting (schoolboeken, tijdschriften, fotokopieën, gereedschappen, grondstoffen, speciale kledij en schoolmateriaal), vervoerskosten, uitgaven voor schoolactiviteiten, schoolreizen, steunactiviteiten en facultatieve uitgaven. Het gaat hierbij om de uitgaven *op jaarbasis* (berekend a.d.h.v. de gegevens uit de oktobervragenlijst en de vervolgenquête).

Eerst schatten we een beginmodel zonder verklarende variabelen (paragraaf 2.1), vervolgens voegen we verklarende variabelen op leerlingniveau toe (paragraaf 2.2) en als derde en laatste stap voegen we verklarende schoolvariabelen toe (paragraaf 2.3).

¹² Ter vergelijking, in het vorige studiekostenonderzoek (Fripont & Bollens, 2001) was er informatie over 98 scholen en 2 155 individuele leerlingen, met dus gemiddeld 22 leerlingen per school.

2.1 Leeg model

Tabel 4.1 De studiekosten, lineaire regressie en leeg multilevelmodel

Studiekosten	Model 1	Model 2
Globaal gemiddelde	1 042,1	1 039,3
Variatie leerlingniveau	178 632	156 858
Variatie schoolniveau	/	25 354
-2 log aannemelijkheid		38 787

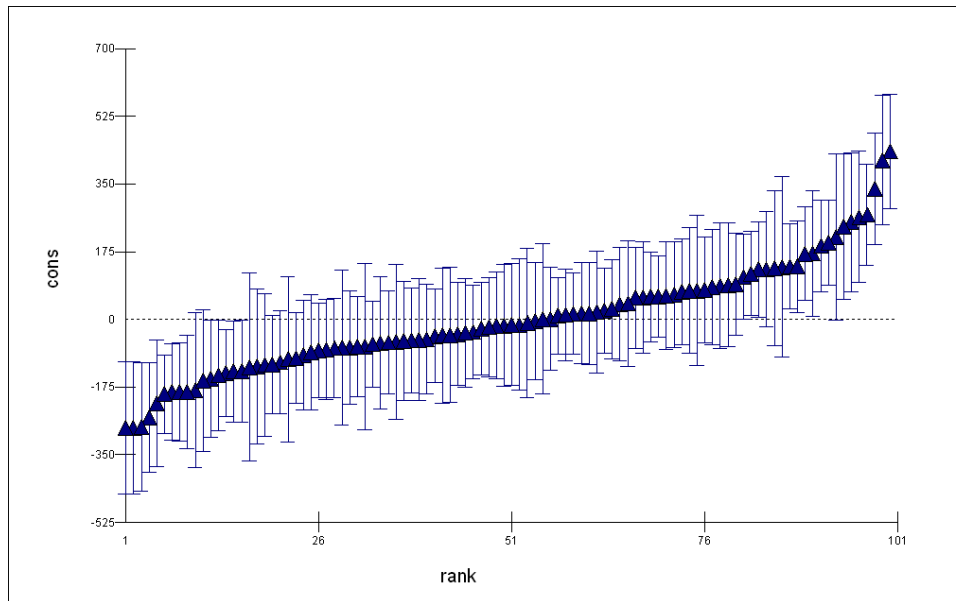
Model 1 in tabel 4.1 is een model dat nog geen rekening houdt met de twee niveaus in de data, model 2 daarentegen splitst de nog niet verklaarde variatie uit tussen het leerlingniveau en het schoolniveau. Het algemeen gemiddeld bedrag van de schooluitgaven bedraagt hier circa 1 039 euro per jaar.

De totale variantie is gelijk aan 182 212. Dit betekent een standaarddeviatie van 426 euro. Onder de normaliteitveronderstelling, bevinden 95% van de leerlingen zich binnen spectrum $[-2,+2]$ standaardafwijkingen; dit betekent dat hun jaarlijkse studieuitgaven zich situeren tussen 188 euro en 1 896 euro.

In dit geval wordt de totale variantie opgesplitst in een gedeelte dat toegekend wordt aan verschillen tussen scholen (variantie μ_{oj}) en een gedeelte dat toegekend wordt aan de verschillen tussen individuele leerlingen (variantie ε_{ij}).

Tabel 4.1 toont ons dat de grootste variatie in de schooluitgaven zich situeert tussen de leerlingen onderling en niet zozeer tussen scholen onderling. De variantie van μ_{oj} beslaat immers maar 14% van de totale variantie. De verschillen tussen de 100 scholen worden grafisch weergegeven in figuur 4.1, waarbij ieder driehoekje een school voorstelt. De gemiddelde school, in termen van studiekosten, bevindt zich waar de verticale as de waarde nul heeft. De scholen aan de linkerkant zijn dan goedkoper dan gemiddeld, de scholen ter rechterzijde zijn duurder dan gemiddeld. De verschillen zijn aanzienlijk. Als men echter rekening houdt met de betrouwbaarheidsintervallen (de verticale staafjes), is duidelijk dat slechts voor een beperkt aantal scholen geldt dat zij met een grote waarschijnlijkheid een waarde hebben die verschilt van nul, voor de meeste scholen ligt de waarde nul immers binnen hun betrouwbaarheidsinterval.

En bovendien zijn er belangrijke verschillen tussen de scholen en leerlingen onderling waar tot dusver geen rekening mee werd gehouden. In de paragrafen die volgen, zal het model systematisch worden uitgebreid om hier rekening mee te kunnen houden.

Figuur 4.1 De spreiding in de schoolgemiddelden, leeg model (met de respectievelijke betrouwbaarheidsintervallen)

In eerste instantie proberen we de variantie in de studiekosten op leerlingniveau te modelleren door een aantal leerlingkenmerken op te nemen als verklarende variabelen. Deze oefening wordt besproken in de volgende paragraaf.

2.2 Model met de verklarende variabelen op leerlingniveau

De leerlingkenmerken die we in verschillende, opeenvolgende stappen aan het leeg multilevelmodel zullen toevoegen, zijn:

- onderwijsvorm (ASO, TSO, BSO, KSO);
- graad (eerste, tweede of derde graad);
- studiegebied (bv. voeding, handel, chemie);
- aantal kinderen in het gezin;
- rang van het kind binnen het gezin;
- geslacht van de leerling;
- gezinsstructuur (één- of tweeoudergezin);
- opleidingsniveau ouders;
- afstand tussen de woning en de school;
- het gezin beschikt over een computer;
- maandelijks netto gezinsinkomen.

In tabel 4.2 wordt het leeg multilevelmodel uitgebreid met de onderwijsvorm en de graad.¹³ De referentiecategorie zijn de studiekosten in de eerste gemeenschappelijke graad (853 euro). De geschatte waarde bij ASO, TSO, BSO en KSO geeft dan weer met welk bedrag de studiekosten toenemen voor leerlingen in de tweede graad van deze onderwijsvormen. Voor leerlingen in de derde graad moet dit dan bovendien nog verhoogd worden met 111 euro (bv. voor een leerling in de tweede graad van het KSO is de geschatte waarde van de studiekosten gelijk aan 1 196,9 euro, met name 853,8 + 343,1. In de derde graad van het KSO stijgt dit dan tot 1 307,6 euro).

Tabel 4.2 De studiekosten met uitsplitsing naar onderwijsvorm en graad

Studiekosten	Model 3
Referentie: eerste graad	853,8 (32)
ASO	146,3 (40)
TSO	223,4 (37)
BSO	125,8 (37)
KSO	343,1 (74)
Derde graad	110,7 (17)
Variantie leerlingniveau	151 381
Variantie schoolniveau	19 688
-2 log likelihood	38 678

Geschatte standaardfouten tussen haakjes, bedragen die statistisch significant verschillen van de referentiecategorie (1e graad) zijn vet gedrukt.

De variantie tussen de studiekosten op leerlingniveau (gemeten door variantie ϵ_{ij}) en op schoolniveau is door deze operatie alvast gezakt, zoals verwacht. De verschillen tussen de onderwijsvormen en de graden suggereren dat het interessant is om verder af te dalen en de verschillen tussen studiegebieden en per graad in kaart te brengen. Model 4 in tabel 4.3 geeft de resultaten voor een model waar deze oefening wordt gemaakt. Vooraf is het wel belangrijk om op te merken dat voor sommige combinaties van studiegebied en graad het aantal observaties eerder beperkt is. In tabel 4.5 wordt onder de kolom 'aantal' weergegeven over hoeveel leerlingen er informatie beschikbaar is per combinatie studiegebied-graad. Voor het studiegebied voeding in het TSO is er zowel in de tweede als in de derde graad slechts één respondent. Het cijfer voor deze studiegebieden wordt in de tabellen

¹³ In deze multilevelanalyse beschouwen wij de kenmerken onderwijsvorm, graad en studiegebied als individuele leerlingkenmerken. Bij wijze van voorbeeld zal een twaalfjarige evengoed in school A als in school B in het eerste leerjaar van de eerste graad zitten. Graad is m.a.w. geen schoolkenmerk maar een individueel kenmerk van die leerling dat geldig blijft onafhankelijk van de school waarnaar hij of zij gaat. Dit is mogelijk een bron van verwarring omdat onderwijsvorm, graad en studiegebied voor de financiering van de scholen als schoolkenmerken beschouwd worden.

die volgen dan ook telkens tussen haakjes vermeld. Eenzelfde procedure wordt gevolgd voor het studiegebied mode in de derde graad van het BSO (met slechts 3 respondenten).

De interpretatie van de geschatte waarden is zoals voorheen: bovenaan worden de gemiddelde geschatte studiekosten in de eerste gemeenschappelijke graad gegeven, volgens model 4 in tabel 4.3 bedragen deze 847 euro. De bedragen bij de studiegebieden moeten dan bij dit basisgetal worden bijgeteld om de geschatte studiekosten per studiegebied te krijgen. Zo bedragen de geschatte studiekosten in de tweede graad van het studiegebied voeding binnen het BSO 1 377 euro (met name 847 euro + 530 euro). In tabel 4.4 worden deze geschatte studiekosten per studiegebied en graad weergegeven, gerangschikt van klein naar groot. Hier zijn een paar globale tendensen te onderkennen: het KSO is in beide graden duidelijk duurder dan de eerste gemeenschappelijke graad. Hetzelfde geldt voor het studiegebied voeding (met weliswaar een te beperkt aantal observaties in het TSO, zie boven) en voor het studiegebied lichaamsverzorging. Dezelfde vaststellingen kwamen ook uit het vorige onderzoek naar voor. Wat wel nieuw is, is het feit dat nu ook de studiegebieden sport en toerisme systematisch (d.w.z., in alle onderwijsvormen en alle graden) duurder blijken te zijn dan de eerste gemeenschappelijke graad. Voor de andere studiegebieden is het beeld meer gemengd.

Tabel 4.3 Studiekosten (model 4 en 5: volledige studiekosten, model 6: studiekosten zonder vervoerskosten)

			Model 4	Model 5	Model 6
Graad 1		(Referentie)	846,9	777	737,6
Graad 2	ASO	Aso	137,2	135,8	116,2
		Sport	(423,5)	(414,1)	(407,3)
	TSO	Bouw	46	-53,4	-2,3
		Chemie	79,4	45,5	33,8
		Grafische technieken	(122,9)	(77,3)	(66,6)
		Handel	202,9	185,7	160,1
		Hout	297,1	265,1	351,6
		Land- en tuinbouw	248,8	114,9	74,2
		Lichaamsverzorging	488,7	462	459,1
		Mechanica-elektriciteit	267,4	229,2	240,7
		Personenzorg	147,5	151	150,5
		Sport	420,2	377,7	410,1
		Toerisme	668,9	640,3	571
		Voeding	(807)	(780)	(802)
	BSO	Bouw	-114,7	-189	-191
		Decoratieve technieken	(21,3)	(-100,3)	(-53,4)
		Handel	63,8	65,6	40,8
		Hout	249,7	190,5	178,4
		Land- en tuinbouw	196,7	119,8	138,4
		Lichaamsverzorging	298,8	316,7	317,5
		Mechanica-elektriciteit	102,9	62,4	56,3
		Mode	(135,2)	(178,1)	(174,9)
		Personenzorg	71,7	80,4	94,3
		Voeding	530	475,2	399,4
	KSO		320,5	261,2	292
Graad 3	ASO	Aso	260	258,5	246,8
		Sport	271,2	260,7	292,5
	TSO	Auto	(448,4)	(416)	(373,7)
		Bouw	(90,9)	(53,9)	(33)
		Chemie	477	451,4	459,5
		Grafische technieken	(427,3)	(367,2)	(148,7)
		Handel	294,6	271,1	251,9
		Hout	(531,9)	(480,3)	(493,1)
		Land- en tuinbouw	665,9	582,6	448,3
		Lichaamsverzorging	(290,6)	(280,6)	(279)
		Mechanica-elektriciteit	268	239,2	233,3
		Personenzorg	287	284,7	294,8
		Sport	624,1	517,9	547,5
		Toerisme	565,3	546	577,1
		Voeding	(786)	(693,5)	(689)
	BSO	Auto	269,1	210,3	240,5
		Bouw	(-103)	(-105,8)	(-87,8)
		Decoratieve technieken	(277)	(200,1)	(136,1)
		Handel	167,3	163,6	164,1
		Hout	421,6	366,8	368
		Koeling en warmte	422	364	330,2
		Land- en tuinbouw	295,3	165	151,7
		Lichaamsverzorging	220,9	195,8	223,6
		Mechanica-elektriciteit	256,6	198,3	141,9

		Model 4	Model 5	Model 6
	Mode	(10)	(95,7)	(84,6)
	Personenzorg	247,5	233,4	255,4
	Voeding	282,2	251	314,2
	KSO	486,3	434,5	427,8
Aantal kinderen		/	0,5	13,3
Oudste kind		/	29,3	34,7
Meisje		/	35	34,6
Eenoudergezin		/	15,6	26,8
Opleidingsniveau moeder hoog		/	-29,6	-11,8
Opleidingsniveau vader hoog		/	-7	-14,8
Afstand tot school (in km)		/	7,3	1,2
Geen pc thuis		/	-141,1	-130
Netto gezinsin- komen		/	0,001	-0,005
Variantie leer- lingniveau		144 676	139 837	
Variantie school- niveau		19 075	18 996	
-2 log aanneme- lijkheid		38 560	38 474	

De vet gedrukte coëfficiënten zijn statistisch significant verschillend van nul. Bij de cursief gedrukte coëfficiënten tussen haakjes is het achterliggende aantal observaties laag waardoor deze coëfficiënten met omzichtigheid moeten gehanteerd worden. Dit betekent niet dat ze fout zijn; maar wel dat we er minder zeker over zijn. Uiteindelijk stellen we vast dat de geschatte resultaten niet contra-intuïtief zijn.

In de derde graad van het TSO zijn de studierichtingen in de gebieden auto, grafische technieken, hout en land- en tuinbouw opvallend duurder. In de derde graad van het BSO vormen de studiegebieden hout en koeling en warmte uitschieters.

We concluderen dat interacties tussen studiegebieden, graden en onderwijsvormen significante effecten kunnen hebben op de hoogte van de gemiddelde studiekosten.

In model 5, eveneens te vinden in tabel 4.3, wordt verder gebouwd op model 4, dat wordt uitgebreid met andere informatie op leerlingniveau zoals de gezinssituatie van de jongere. Opvallend is dat er weinig beduidende effecten kunnen worden gevonden. Zo voegen veranderlijken m.b.t. de gezinssituatie (aantal kinderen, de leerling is het oudste kind, verschil meisjes-jongens, al dan niet een éénoudergezin, opleidingsniveau van de moeder en de vader, ...) klaarblijkelijk niets toe aan de verklaring van de variatie in de studiekosten. Ook de coëfficiënt bij het netto-gezinsinkomen is statistisch niet te onderscheiden van nul: na controle voor studiegebied en alle andere in model 5 opgenomen veranderlijken, is er geen relatie tussen het inkomen en de geschatte studiekosten. In het vorige onderzoek (Fri-

pont & Bollens, 2001) werd eveneens vastgesteld dat de studiekosten inkomensinelastisch zijn. Anderzijds wordt er wel een sterk effect gevonden m.b.t. de relatie tussen de studiekosten en het al dan niet bezitten van een thuiscomputer: de studiekosten voor gezinnen zonder computer ligt gemiddeld meer dan 140 euro lager. Er is natuurlijk een direct verband, in de zin dat de afwezigheid van een computer impliceert dat er ook geen informaticakosten kunnen worden toegerekend aan de studiekosten. Als model 5 wordt herschat, waarbij als te verklaren veranderlijke de studiekosten worden genomen, waarvan evenwel de computer- en internetkosten zijn afgetrokken, halveert de coëfficiënt bij de veranderlijke 'geen computer', wat suggereert dat het directe effect ongeveer telt voor 70 euro. Het indirecte effect kan dan mogelijk geïnterpreteerd worden als een benadering voor de welstand van een gezin. Noteer overigens dat nauwelijks 4% van de gezinnen aangeeft niet over een computer te beschikken.

De afstand tussen de woning en de school heeft een significante invloed op de omvang van de studiekosten: één km extra verwijderd betekent een extra kost van 7,3 euro. De gemiddelde woning-schoolafstand bedraagt hierbij 7,6 km.

De correctie voor de afstand in kilometer brengt overigens met zich mee dat de geschatte gemiddelde studiekosten voor sommige studiegebieden sterker wijzigen (vergelijk model 4 en model 5 in tabel 4.3), en voor andere studiegebieden nauwelijks. Een frappant voorbeeld is het studiegebied land- en tuinbouw, waar de geschatte studiekosten na controle voor de afstand duidelijk dalen. Wellicht zijn bepaalde studiegebieden minder verspreid, zodanig dat ze uit een groter gebied rekruteren, waarbij de gemiddelde afstand dan vervolgens oploopt.

Om het effect van de afstand, én de wijze van transport volledig te isoleren, wordt in tabel 4.3 tot slot ook een model 6 gegeven, waar als afhankelijke veranderlijke de studiekosten zonder vervoerskosten zijn opgenomen (de cijfers van model 6 mogen niet zonder meer vergeleken worden met die van de modellen 4 en 5). De globale tendensen blijven zoals voorheen.

2.3 Model met verklarende variabelen op leerling- én schoolniveau

We bouwen verder op model 5 en voegen er de volgende schoolkenmerken aan toe:

- het onderwijsaanbod in de bovenbouw (al dan niet TSO en/of BSO);
- de geografische ligging van de school (provincie, al dan niet in de stad);
- gemiddeld inkomen van de steekproefgezinnen per school;
- gemiddelde woning-schoolafstand per school;
- aandeel hooggeschoolde moeders;
- aandeel vaders die niet actief zijn op de arbeidsmarkt;
- onderwijsnet (OGO, VGO, GO).

Tabel 4.4 geeft de resultaten weer van de multilevelanalyse (model 7). We gaan na welke verklarende schoolvariabelen statistisch significant zijn.

De bovenbouw van de school (hier: TSO en/of BSO versus de rest) heeft geen invloed op de hoogte van de studiekosten - na controle voor de andere opgenomen kenmerken. Bij de provincie waarin de school gelegen is, is er een opvallend effect voor Vlaams-Brabant. Bij de schatting van een model met als afhankelijke veranderlijke de studiekosten zonder de vervoerskosten, verdwijnt dit effect. Een school die gelegen is in een stad heeft niet systematisch hogere of lagere studiekosten. Het effect van het gemiddeld inkomen van de gezinnen binnen een school is (net) niet statistisch te onderscheiden van nul. Het gemiddelde gezinsinkomen op een school heeft m.a.w. amper invloed op de hoogte van de gemiddelde studiekosten. In tegenstelling tot de individuele afstand tussen de woning en de school - die in sommige gevallen verband houdt met het studiegebied - is er in model 7 op schoolniveau geen invloed van de gemiddelde afstand tussen de woonplaats en de school. Het percentage hooggeschoolde moeders en het percentage niet-actieve vaders hangen niet samen met de hoogte van de studiekosten. Na controle voor de voorgaande kenmerken, blijkt dat de netaanduiders evenmin wijzen op een onderscheid in de studiekosten.

Tabel 4.4 Studiekosten (model 7, met schoolkenmerken, in euro)

			Aantal	Model 7
Graad 1		(Referentie)	324	1 021,4
Graad 2	ASO	Aso	400	158,6
		Sport	(8)	(441,3)
	TSO	Bouw	10	-12,3
		Chemie	24	64,9
		Grafische technieken	(8)	(99,6)
		Handel	105	203,7
		Hout	10	296
		Land- en tuinbouw	14	133,3
		Lichaamsverzorging	16	485,2
		Mechanica-elektriciteit	118	251
		Personenzorg	102	165,8
		Sport	25	405,3
		Toerisme	10	655,1
		Voeding	(1)	(811,2)
	BSO	Bouw	13	-166
		Decoratieve technieken	(8)	(-39)
		Handel	60	80,2
		Hout	44	208
		Land- en tuinbouw	14	145,6
		Lichaamsverzorging	19	331,5
		Mechanica-elektriciteit	50	80,5
		Mode	(9)	(194)
		Personenzorg	70	98,6
		Voeding	21	507,6
	KSO		42	317,4
Graad 3	ASO	Aso	364	280
		Sport	10	286,9
	TSO	Auto	(7)	(438,7)
		Bouw	(7)	(95,6)
		Chemie	15	470,4
		Grafische technieken	(8)	(392,9)
		Handel	120	289,9
		Hout	(6)	(521,2)
		Land- en tuinbouw	11	589,7
		Lichaamsverzorging	(7)	(303,4)
		Mechanica-elektriciteit	72	257,2
		Personenzorg	96	301,1
		Sport	21	543,8
		Toerisme	11	556,6
		Voeding	(1)	(726,7)
	BSO	Auto	22	230,7
		Bouw	(9)	(-86,2)
		Decoratieve technieken	(7)	(230)
		Handel	66	178,8
		Hout	36	380,7
		Koeling en warmte	12	350,1
		Land- en tuinbouw	10	194,1
		Lichaamsverzorging	17	212,2
		Mechanica-elektriciteit	22	206,8
		Mode	(3)	(104,3)

		Aantal	Model 7
	Personenzorg	74	251,9
	Voeding	13	278,5
	KSO	38	485,1
Aantal kinderen			0,34
Oudste kind			28,1
Meisje			36
Eenoudergezin			17,8
Opleidingsniveau moeder hoog			-31,6
Opleidingsniveau vader hoog			-7,5
Afstand tot school (in km)			7,4
Geen pc thuis			-141,9
Netto gezinsinkomen			0,004
Bovenbouw TSO en/of BSO West-Vlaanderen (Referentie)			-22,7
Antwerpen			-12,8
Vlaams-Brabant			124
Oost-Vlaanderen			37,3
Limburg			12,5
Stad			-15,9
Gemiddeld inkomen op schoolniveau			-0,15
Gemiddelde afstand			-2,2
Percentage hooggeschoolde moeders			167,4
Percentage niet actieve vaders			123,6
Officieel gesubsidieerd onderwijs (referentie)			
Vrij Gesubsidieerd			44,2
Gemeenschapsonderwijs			19,4
Variantie leerlingniveau			139 851
Variantie schoolniveau			15 507
-2 log aannemelijkheid			38 460

De vet gedrukte coëfficiënten zijn statistisch significant verschillend van nul. Bij de cursief gedrukte coëfficiënten tussen haakjes is het achterliggende aantal observaties laag waardoor deze coëfficiënten met omzichtigheid moeten gehanteerd worden. Dit betekent niet dat ze fout zijn; maar wel dat we er minder zeker over zijn. Uiteindelijk stellen we vast dat de geschatte resultaten niet contraintuïtief zijn.

3. Het maandelijks gezinsinkomen nader bekeken

In paragraaf 2.2 komt naar voor dat het KSO en het TSO eerder duurdere onderwijsvormen zijn, terwijl het ASO en het BSO globaal goedkoper zijn, al zijn er ook binnen het BSO duidelijk duurdere studiegebieden. Men kan zich de vraag stellen hoe dit zich verhoudt t.o.v. het gemiddeld gezinsinkomen, d.w.z. de draagkracht,

van gezinnen met kinderen in de respectievelijke onderwijsvormen. Tabel 4.5 geeft een aantal cijfers. De resultaten bevestigen wat ook reeds in het voorgaande onderzoek naar studiekosten in het secundair werd vastgesteld: het inkomen van gezinnen met kinderen in het ASO is gemiddeld duidelijk het hoogst, het inkomen van gezinnen met kinderen in KSO en TSO is aan elkaar gewaagd, en het inkomen van gezinnen met kinderen in het BSO is gemiddeld duidelijk het laagst.

Tabel 4.5 Gemiddeld gezinsinkomen en andere kenmerken, naar onderwijsvorm

	Aantal	Gemiddeld inkomen	% Hoogopgeleide ouders		% Inactieve vaders
			vaders	moeders	
GSO	324	2 196	17,3	21,0	9,8
KSO	80	2 368	28,7	28,7	6,2
TSO	825	2 324	18,8	25,7	6,0
BSO	599	1 835	3,3	7,1	12,0
ASO	782	2 685	39,5	47,0	5,1

We onderzochten verder hoe de gezinsinkomens verdeeld zijn over de verschillende studiegebieden binnen het TSO en het BSO. Deze gemiddelde gezinsinkomens verschillen niet van elkaar.

We kunnen aldus stellen dat er geen verband is tussen het gezinsinkomen en de gekozen studiegebied *binnen* een onderwijsvorm. En dit ondanks het feit dat er grote kostprijsverschillen bestaan tussen deze studiegebieden. We hebben model 5 herschat binnen elke onderwijsvorm. Ook hier werd geen enkel noemenswaardig verband gevonden tussen het gemiddelde gezinsinkomen en de hoogte van de studieuitgaven.

Tabel 4.5 bevat ook nog gegevens over andere gezinskenmerken, zoals het aandeel hoger opgeleide vaders en moeders en het aandeel inactieve vaders. Alhoewel het steekproefopzet niet expliciet werd ontwikkeld om op dit soort van vragen te antwoorden, suggereren de resultaten toch dat er blijvend sprake is van een sociaal-economisch selectieproces in de studiekeuze binnen het secundair onderwijs.

4. Samenvatting

Dit hoofdstuk onderzoekt de relatie tussen de omvang van de studiekosten en bepaalde leerling- en schoolkenmerken. Deze relaties worden bestudeerd met behulp van de multilevelmethode. Deze methode houdt expliciet rekening met het feit dat leerlingen binnen eenzelfde school onderling iets gemeenschappelijk hebben wat ze niet delen met leerlingen uit andere scholen.

4.1 Verbanden tussen studiekosten en leerlingkenmerken

Leerlingkenmerken hebben betrekking op de aard van de klas of op de eigenheid van het gezin van elke leerling.

Op klasniveau stellen we vast dat de studiekosten stijgen over de drie graden. Daarbij tekenen zich significante interactie-effecten af tussen de graden, de onderwijsvormen en de studiegebieden.

De studiegebieden 'voeding', 'toerisme' en 'sport' horen ontegensprekelijk tot de duurder studieggebieden. Ook het KSO en het studiegebied 'lichaamsverzorging' zijn beduidend duurder. De andere studiegebieden vertonen verschillen naargelang de onderwijsvorm en/of de graad waarin ze aangeboden worden.

Het verband tussen de bovengenoemde klaskenmerken en het maandelijks gezinsinkomen werd nagegaan. Het valt op dat jongeren uit de meest begoede gezinnen vaker in het (goedkope) ASO terug te vinden zijn. Aan de andere kant zitten de jongeren uit de minst begoede gezinnen gemiddeld frequenter in het (eveneens goedkope) BSO.

Binnen elke onderwijsvorm is er geen verband tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de duurte van het gekozen studiegebied. En dit ondanks het feit dat er grote kostprijsverschillen bestaan tussen de verschillende studiegebieden binnen een onderwijsvorm.

We concluderen dat de kostprijs van een studie geen zichtbaar argument lijkt te zijn om er al dan niet voor te kiezen. En omgekeerd dat het gezinsinkomen geen invloed lijkt te hebben op de hoogte van de studieuitgaven binnen een studiegebied.

Op gezinsniveau kon geen verband worden gevonden tussen de studiekosten en het aantal kinderen ten laste, de rang van het kind binnen het gezin, het geslacht van het kind en het opleidingsniveau van de ouders.

Er tekent zich een positieve relatie af tussen de hoogte van de studiekosten en de afstand tussen woning en school. Tot slot kan vermeld worden dat het (beperkt) aandeel van gezinnen die niet over een PC beschikken thuis, minder uitgeven op het vlak van de studiekosten. Naast een direct effect (geen informaticakosten), is er mogelijk ook sprake van een indirect effect: het niet bezitten van een PC zegt wellicht iets over de welstand van het gezin.

4.2 Verbanden tussen studiekosten en schoolkenmerken

Wat betreft het schoolniveau konden - in tegenstelling tot het vorige onderzoek - (Fripont & Bollens, 2001) geen schoolvariabelen met een bijkomende invloed op de hoogte van de studiekosten worden afgezonderd.

HOOFDSTUK 5

KOSTENBEHEERSING IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS: BEREKENING KOSTENPOSTEN

T.B.V. BELEIDSMAKERS

De huidige Vlaamse Regering voert een onderwijsbeleid met de klemtoon op gelijke onderwijskansen en een beheersing van de kosten in het secundair onderwijs. Dit hoofdstuk geeft op vraag van de beleidsmakers een aantal tabellen weer waarin kostenposten meer in detail worden getoond, waarin ze opgesplitst worden naar studiegebied of waarin ze bij elkaar opgeteld worden. Terwijl de berekening van de studiekosten in hoofdstuk 3 volgens een academische indeling gebeurde – mede om de evolutie van de studiekosten te kunnen nagaan – gebeurde de berekening van bepaalde kostenposten in hoofdstuk 5 volgens een beleidsmatige indeling die het Vlaamse onderwijsbeleid mee moet helpen voorbereiden.

De eerste paragraaf toont de gemiddelde kosten voor een aantal algemene schoolbenodigdheden. In de tweede paragraaf gaan we na welke praktijkgebonden kosten ‘typisch’ zijn voor bepaalde studiegebieden. In de derde en vierde paragraaf worden de gemiddelde kosten voor één- en meerdaagse uitstappen weergegeven en in de laatste paragraaf wordt het cijfermateriaal van een aantal restcategorieën getoond.

Telkens wordt eerst de tabel getoond voor de gezinnen die effectief uitgaven hadden voor een bepaalde kostenpost en wordt daarna de tabel getoond voor de volledige steekproef. Wanneer het aantal observaties op basis waarvan men uitspraken kan doen, te klein wordt (vijf of minder), worden de gemiddelde bedragen niet gerapporteerd.

1. Algemene schoolbenodigdheden

Er zijn een aantal algemene schoolbenodigdheden die vrijwel elke leerling ter beschikking moet hebben om secundair onderwijs te kunnen volgen.

Tabel 5.1 toont de gemiddelde kosten per leerling per schooljaar voor de gezinnen met uitgaven. De tweede kolom (n) toont ons hoeveel gezinnen effectief uitgaven hadden voor een bepaalde kostenpost. Zo zijn er 2 460 gezinnen uit de steekproef die uitgaven hadden voor fotokopieën. Op 2 610 gezinnen (totale steekproef) betekent dit dat 94% (zie derde kolom) uitgaven had voor kopieën. Wat het aantal gezinnen met uitgaven betreft, zien we dat er kostenposten zijn

waarvoor meer dan de helft van de ouders uitgaven hebben: boeken, schriften, kopieën, schrijfgerei, schoolagenda en taken- en toetsenpapier. Daarnaast zijn er kostenposten waarvoor slechts een relatief klein aantal ouders uitgaven heeft: rekenmachine, tekengerei, klein computermateriaal, muziekinstrumenten en grondstoffen voor de lessen technologische opvoeding.

Zoals verwacht, zijn boeken het duurst. Als men er uitgaven voor heeft, betaalt men gemiddeld 198 euro. Tweede duurst is een rekenmachine voor gemiddeld 50 euro en op de derde plaats staan fotokopieën voor gemiddeld 45 euro.

Tabel 5.1 Gemiddelde kosten (euro) voor gezinnen met uitgaven

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Boeken	2 592	99	198,13	98,84	4,05	180,00	647,23
Schriften, schrijfpapier	1 783	68	18,65	20,06	0,30	12,00	275,00
Fotokopieën	2 460	94	45,39	28,07	0,97	42,61	291,69
Schrijfgerei	1 403	54	19,52	16,33	0,90	15,00	164,00
Schoolagenda, huistaak- en toetsenpapier	1 406	54	11,57	11,49	0,75	9,00	160,00
Rekenmachine	628	24	49,95	47,85	0,75	27,00	250,00
Tekengerei, teken-driehoek, passer	747	29	19,91	23,98	0,25	12,90	330,00
Diskettes, USB	448	17	41,50	48,92	0,40	25,00	700,00
Muziekinstrument	67	3	16,38	17,59	1,50	12,00	90,00
Grondstoffen TO	80	3	32,89	62,42	0,77	20,00	250,00
Totaal	2 609	100	297,73	135,44	7,00	275,55	1 258,39

Tabel 5.2 toont de gemiddelde kosten per leerling per schooljaar voor de volledige steekproef.

Tabel 5.2 Gemiddelde kosten (euro) voor alle steekproefgezinnen

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Boeken	197,11	99,56	0	179,60	647,23
Schriften, schrijfpapier	12,63	18,64	0	7,00	275,00
Fotokopieën	42,77	29,14	0	39,47	291,69
Schrijfgerei	10,65	15,27	0	5,00	164,00
Schoolagenda, huistaak- en toetsenpapier	6,18	10,14	0	2,00	160,00
Rekenmachine	12,69	31,63	0	0	250,00
Tekengerei, teken-driehoek, passer	6,23	15,67	0	0	330,00
Diskettes, USB	6,17	24,85	0	0	700,00
Muziekinstrument	0,90	4,59	0	0	90,00
Grondstoffen TO	2,76	14,04	0	0	250,00
Totaal	297,60	135,55	0	275,53	1 258,39

De kostenpost boeken steekt er in vergelijking met de andere kostenposten bovenuit (197 euro). Kopieën komt op de tweede plaats met 43 euro.

In vergelijking met de indeling van de studiekosten in verschillende rubrieken zoals in hoofdstuk 3, is er in tabel 5.2 een onderschatting mogelijk voor boeken en kopieën aangezien deze kostenposten ook vervat zitten in het forfaitair bedrag dat de ouders soms aan de school betalen. Ook voorchriften, schrijfgerei, agenda, rekenmachine, ... willen we waarschuwen voor een onderschatting omdat de ouders voor de kostenpost schoolmateriaal een globaal bedrag konden invullen. Rekenmachine, nietjesmachine en perforator werden samen bevraagd en de kosten ervoor konden niet uiteen getrokken worden. De prijs voor een rekenmachine (13 euro) in tabel 5.2 kan dus onderschat zijn als het enkel gaat om een perforator en/of nietjesmachine of kan overschat zijn als in de prijs voor de rekenmachine tevens de prijs voor een perforator en/of nietjesmachine begrepen is. Schriften en schrijfpapier komen in deze opsomming op de vierde plaats (13 euro) en schoolagenda, huistaak- en toetsenpapier enerzijds en tekengerief anderzijds staan op een gedeelde vijfde plaats (6 euro).

Alles samen kost het (niet exhaustieve) minimumpakket dat een leerling in het secundair onderwijs nodig heeft gemiddeld net geen 300 euro.

Tabel 5.3 geeft de gemiddelde prijzen voor dezelfde kostenposten als in tabel 5.1 weer; ditmaal opgesplitst naar onderwijsvorm. Het percentage ouders dat effectief uitgaven heeft, is berekend op het totaal aantal (steekproef)leerlingen binnen die onderwijsvorm.

Tabel 5.3 Gemiddelde kosten (euro) naar onderwijsvorm (gezinnen met uitgaven)

	Eerste graad			ASO			TSO			BSO			KSO		
	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro
Boeken	323	100	207,53	777	99	214,83	821	99	199,68	593	99	130,41	78	97	208,50
Schriften, schrijfpapier	214	66	16,77	540	69	20,58	577	70	20,55	406	68	16,58	46	57	19,79
Fotokopieën	297	92	56,43	744	95	39,20	791	96	40,22	551	92	37,05	77	96	46,03
Schrijfgerei	188	58	24,05	412	53	15,15	422	51	18,16	342	57	17,27	39	49	17,85
Schoolagenda, huistaak- en toetsenpapier	157	48	11,06	403	51	11,28	481	58	11,41	328	55	13,72	37	46	11,31
Rekenmachine	95	29	25,90	177	23	81,54	210	25	66,16	132	22	33,96	14	17	55,08
Tekengerei, teken-driehoek, passer	146	45	22,01	166	21	14,58	223	27	17,95	174	29	17,51	38	47	57,71
Diskettes, USB	25	8	34,92	154	20	39,04	160	19	46,24	94	16	44,07	15	19	81,35
Muziekinstrument	41	13	15,75	9	1	21,14	4*	0	/	13	2	16,76	0	0	0**
Grondstoffen TO	62	19	31,39	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Totaal	324	100	318,05	781	100	309,15	825	100	300,83	599	100	210,73	80	100	339,47

* Omwille van een te klein aantal observaties wordt het bedrag niet gerapporteerd.

** In het KSO werd enkel het studiegebied Beeldende Kunsten onderzocht.

Wat het relatief aandeel van de ouders met uitgaven betreft, valt het op dat de aankoop van tekengerei, tekendriehoek en passer frequenter voorkomt in de eerste graad (45%) en in de bovenbouw van het kunstonderwijs (47%). De aanschaf van klein computermateriaal (bv. USB-stick) vindt eerder plaats in de bovenbouw (20%) dan in de onderbouw (8%). De kosten voor een muziekinstrument blijken typisch te zijn voor de eerste graad (13%).

De onderbouw van het secundair onderwijs blijkt het duurst te zijn voor fotokopieën (56 euro) en schrijfgerei (24 euro). In de bovenbouw is het ASO het duurst voor boeken (215 euro) en schriften of schrijfpapier (21 euro). Het KSO is het duurst voor tekengerei (58 euro) en klein computermateriaal (81 euro).

Tabel 5.4 geeft de gemiddelde prijzen voor dezelfde kostenposten als in tabel 5.2 weer; ditmaal opgesplitst naar onderwijsvorm.

Tabel 5.4 Gemiddelde kosten (euro) naar onderwijsvorm (volledige steekproef)

	Eerste graad (n=324)	ASO (n=782)	TSO (n=825)	BSO (n=599)	KSO (n=80)
Boeken	206,67	213,37	199,01	129,50	206,61
Schriften, schrijfpapier	11,10	14,00	14,51	11,21	11,22
Fotokopieën	51,99	37,45	38,78	34,70	45,35
Schrijfgerei	13,90	7,78	9,44	9,79	9,04
Schoolagenda, huistaak- en toetsenpapier	5,56	5,93	6,75	7,54	6,37
Rekenmachine	7,49	19,01	17,38	6,45	13,50
Tekengerei, tekendriehoek, passer	9,57	3,08	4,79	4,45	26,93
Diskettes, USB	2,87	7,73	9,33	6,16	20,44
Muziekinstrument	2,09	0,27	0,15	0,20	0*
Grondstoffen TO	6,81	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Totaal	318,05	308,69	300,83	210,73	339,47

* In het KSO werd enkel het studiegebied Beeldende Kunsten onderzocht.

In vergelijking met de bovenbouw van het secundair onderwijs, is de eerste graad het duurst voor kopieën (52 euro), schrijfgerei (14 euro) en een muziekinstrument (2 euro).

De verwachting dat men in het ASO het meest betaalt voor boeken wordt bevestigd (213 euro). Ook de rekenmachine is het duurst in het ASO (19 euro).

Van het kunstonderwijs hebben we alleen het studiegebied Beeldende Kunsten onderzocht. Het valt op dat men in het KSO veel meer betaalt voor tekengerief (27 euro) dan in de andere onderwijsvormen. Voor klein computermateriaal om op school te gebruiken, is men eveneens in het KSO het meest kwijt (20 euro).

De lessen Technologische Opvoeding worden enkel gegeven in de eerste graad van het secundair onderwijs en kosten gemiddeld 7 euro.

In totaal betaalt men in het KSO het meest voor de algemene schoolbenodigdheden (339 euro) en in het BSO het minst (211 euro).

2. Specifiek voor een bepaald studiegebied

We vermoeden dat een aantal kostenposten die in de bovenbouw van het secundair onderwijs verbonden zijn aan praktijkvakken, opvallend duurder zijn in bepaalde studiegebieden. De gemiddelde uitgaven voor grondstoffen, gereedschappen, werkkledij, deftige kledij, veiligheidskleding, stages en sportlessen staan in de onderstaande tabellen uitgesplitst naar studiegebied.

In de tabellen 5.5 en 5.6 die de gemiddelde kosten voor gezinnen mét uitgaven weergeven, zijn de percentages berekend op het totaal aantal (steekproef)leerlingen binnen dat studiegebied (zie kolom 100%).

Tabel 5.5 Gemiddelde kosten (euro) naar studiegebied (gezinnen met uitgaven)

	Grondstoffen				Gereedschappen			Stagekosten			Sportlessen		
	100%	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro
Algemeen Secundair Onderwijs	764	0	0	0	8	1	91,83	5	1	/	123	16	92,29
Auto	29	6	21	49,86	19	65	200,35	3	10	/	4	14	/
Beeldende Kunsten	80	35	44	91,41	55	69	177,90	0	0	0	23	29	29,34
Bouw	39	4	10	/	27	69	147,12	1	3	/	2	5	/
Chemie	39	5	13	/	10	26	42,10	2	5	/	16	41	36,76
Decoratieve Technieken	15	8	53	100,99	9	60	152,53	1	7	/	7	47	4,42
Grafische Technieken	16	0	0	0	4	25	/	1	6	/	0	0	0
Handel	351	13	4	92,46	44	12	87,67	125	36	12,39	83	24	37,28
Hout	96	21	22	175,17	54	56	99,12	19	20	11,39	11	11	20,97
Koeling & Warmte	12	0	0	0	9	75	99,45	12	100	12,43	0	0	0
Land- en tuinbouw	49	3	6	/	17	35	147,28	42	86	20,40	4	8	/
Lichaamsverzorging	59	18	30	153,27	41	69	189,63	32	54	17,42	2	3	/
Mechanica-elektriciteit	262	23	9	90,63	118	45	92,79	92	35	4,73	58	22	51,14
Mode	12	8	67	104,20	8	67	207,99	0	0	0	0	0	0
Personenzorg	342	118	34	54,07	115	34	79,92	220	64	16,34	44	13	93,18
Sport	64	0	0	0	0	0	0	38	59	132,13	55	86	80,18
Toerisme	21	0	0	0	1	5	/	0	0	0	0	0	0
Voeding	36	17	47	114,61	20	55	192,13	19	53	8,19	3	8	/

Naar verwachting zijn er in het Algemeen Secundair Onderwijs weinig of geen kosten voor grondstoffen, gereedschappen en stages. In het ASO betaalt men wel veel voor sportlessen (92 euro).

De ouders van jongeren die Koeling & Warmte studeren zijn diegenen die het vaakst kosten hebben voor gereedschappen (75%) en stages (100%).

Ouders van jongeren die Lichaamsverzorging studeren, hebben veel uitgaven voor zowel grondstoffen en gereedschappen als voor stages. Bovendien komen kosten voor gereedschappen bij hen vaak voor (69%).

Kenmerkend voor Sport is dat dit studiegebied het duurst is voor stages (132 euro) en het derde duurst voor sportlessen (80 euro). Bovendien komen deze uitgaven voor sportlessen - in vergelijking met de andere studiegebieden - het vaakst voor in Sport (86%).

Het studiegebied Voeding typeert zich door hoge kosten voor grondstoffen (115 euro) en gereedschappen (192 euro). Die kosten voor grondstoffen komen in bijna de helft van de gevallen voor (47%).

De ouders die het vaakst uitgaven hebben voor grondstoffen zijn diegenen met een zoon of dochter in het studiegebied Mode (67%) en zij betalen hiervoor 104 euro. Meer dan de helft van de ouders met een kind in Decoratieve Technieken (53%) heeft gemiddeld 101 euro kosten voor grondstoffen. Hout is het duurste studiegebied voor grondstoffen (175 euro), maar slechts 22% van de ouders betaalt hier ook effectief voor.

De studiegebieden waarin men het meest frequent kosten heeft voor gereedschappen zijn: Koeling & Warmte (75%), Beeldende Kunsten (69%), Bouw (69%), Lichaamsverzorging (69%) en Mode (67%). Bovendien betaalt men bij Mode - in vergelijking met de andere studiegebieden - het meest voor gereedschappen (208 euro). Ook bij Auto betaalt men meer dan 200 euro voor gereedschappen.

Voor stagekosten is het studiegebied Sport een uitschieter met 132 euro. 59% van de ouders in het betreffende studiegebied hebben hiervoor uitgaven. Tweede duurst is Land- en tuinbouw met 'maar' 20 euro. 86% van de ouders met een kind in Land- en tuinbouw betaalt voor stages.

Na Sport komen kosten voor sportlessen het vaakst voor in Decoratieve Technieken (47%) en in Chemie (41%). Het studiegebied Personenzorg is het duurst voor sportlessen (93 euro).

Tabel 5.6 Gemiddelde kosten (euro) naar studiegebied (gezinnen met uitgaven) (vervolg)

	Werkkledij			Deftige kledij			Veiligheids-, beschermingskledij			
	100%	n	%	euro	n	%	euro	n	%	euro
Algemeen Secundair Onderwijs	764	16	2	18,14	3	0	/	5	1	/
Auto	29	15	52	39,47	0	0	0	15	52	71,53
Beeldende Kunsten	80	0	0	0	1	1	/	0	0	0
Bouw	39	18	46	34,67	0	0	0	16	41	56,33
Chemie	39	20	51	36,28	0	0	0	6	15	11,24
Decoratieve Technieken	15	1	7	/	0	0	0	0	0	0
Grafische Technieken	16	2	12	/	0	0	0	0	0	0
Handel	351	5	1	/	9	3	176,35	1	0	/
Hout	96	40	42	31,73	1	1	/	29	30	56,17
Koeling & Warmte	12	9	75	58,00	1	8	/	7	58	13,04
Land- en tuinbouw	49	28	57	48,03	0	0	0	23	47	76,29
Lichaamsverzorging	59	26	44	38,76	1	2	/	6	10	13,32
Mechanica-elektriciteit	262	68	26	33,13	1	0	/	60	23	42,32
Mode	12	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Personenzorg	342	135	39	32,18	4	1	/	4	1	/
Sport	64	1	2	/	0	0	0	0	0	0
Toerisme	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Voeding	36	21	58	101,08	11	30	73,43	2	6	/

Kosten voor werkkledij komen het meest frequent voor in de studiegebieden Koeling & Warmte (75%), Voeding (58%) en Land- en tuinbouw (57%). Dit zijn tevens de duurste studiegebieden voor werkkledij. Voeding is een uitschieter met 101 euro. Bij Koeling & Warmte en Land- en tuinbouw kost werkkledij respectievelijk 58 euro en 48 euro.

Er zijn slechts weinig ouders die deftige kledij aankopen speciaal voor school. In het studiegebied Voeding heeft 30% van de ouders gemiddeld 73 euro kosten voor deftige kledij.

58% van de ouders in Koeling & Warmte hebben uitgaven voor veiligheids- en beschermingskledij. Ze betalen hiervoor 13 euro. Van de ouders met een kind in het studiegebied Auto heeft 52% kosten voor veiligheids- en beschermingskledij. Tegelijk betalen ze hier veel voor, met name 71 euro. Land- en tuinbouw is het duurst: 47% van de ouders betaalt 76 euro voor veiligheids- en beschermingskledij.

Tabel 5.7 geeft de gemiddelde kosten naar studiegebied weer voor alle gezinnen uit de steekproef.

Tabel 5.7 Gemiddelde kosten (euro) naar studiegebied (volledige steekproef)

	n=2 610	Grondstoffen	Gereedschap- pen	Werkkle- dij	Deftige kledij	Veiligheids-, be- schermingskledij	Stagekosten	Sportlessen
Algemeen Secundair Onderwijs	764	0	0,92	0,39	0,61	0,08	0	15,71
Auto	29	11,71	150,26	15,21	0	36,48	0	6,79
Beeldende Kunsten	80	56,98	131,67	0	4,78	0	0	8,67
Bouw	39	8,68	115,42	15,15	0	17,61	0	1,04
Chemie	39	2,45	9,55	17,11	0	2,07	0	14,30
Decoratieve Technie- ken	15	63,70	84,48	1,61	0	0	0	1,73
Grafische Technieken	16	0	9,76	3,65	0	0	0	0
Handel	351	3,24	13,11	0,65	3,60	0,09	0,90	8,62
Hout	96	40,76	58,09	12,56	0,31	17,77	0	2,78
Koeling & Warmte	12	0	94,93	8,79	5,76	7,67	12,43	0
Land- en tuinbouw	49	1,60	61,60	32,00	0	40,04	17,41	3,23
Lichaamsverzorging	59	43,46	130,04	19,66	1,22	2,42	2,70	1,32
Mechanica-elektriciteit	262	8,21	39,78	7,99	0,34	8,11	0	10,76
Mode	12	77,22	131,85	0	0	0	0	0
Personenzorg	342	17,62	24,67	12,94	0,31	0,30	8,21	9,59
Sport	64	0	0	0,34	0	0	67,93	69,09
Toerisme	21	0	1,60	0	0	0	0	0
Voeding	36	42,64	110,38	66,70	18,63	4,24	3,37	3,18

De studiegebieden waarin ouders veel uitgeven aan grondstoffen zijn Mode (77 euro), Decoratieve Technieken (64 euro), Beeldende Kunsten (57 euro), Lichaamsverzorging (43,50 euro), Voeding (43 euro) en Hout (41 euro).

Voor gereedschappen is het studiegebied Auto het duurst (150 euro). Daarna volgen Mode en Beeldende Kunsten (beide 132 euro). Ook de studiegebieden Lichaamsverzorging, Bouw en Voeding zijn relatief duur voor gereedschappen.

Voor werkkledij zijn er twee uitschieters: Voeding en Land- en Tuinbouw waarbij Voeding gemiddeld zelfs dubbel zo duur is als Land- en Tuinbouw (met name 67 euro).

Eén studiegebied is opvallend duur voor deftige kledij: ouders met een zoon of dochter in het studiegebied Voeding betalen hiervoor gemiddeld 19 euro.

Land- en tuinbouw en Auto zijn de duurste studiegebieden voor veiligheidskleding met respectievelijk 40 euro en 36,50 euro. Hout en Bouw staan op een gedeelde derde plaats met 18 euro.

Sport blijkt - onverwacht misschien - het duurste studiegebied te zijn voor stages (68 euro). Het is eveneens het duurst voor sportlessen (69 euro).

Uit de beschrijving hierboven kunnen we ook afleiden dat een aantal studiegebieden over de hele lijn duurder blijken te zijn:

- auto (voor gereedschappen, werkkledij en veiligheidskleding);
- bouw (voor gereedschappen, werkkledij en veiligheidskleding);
- hout (voor grondstoffen, werkkledij en veiligheidskleding);
- land- en tuinbouw (voor werkkledij, veiligheidskleding en stages);
- lichaamsverzorging (voor gereedschappen, grondstoffen en werkkledij);
- voeding (voor gereedschappen, grondstoffen, werkkledij en deftige kledij).

3. Eendaagse schoolactiviteiten

Tabel 5.8 geeft voor de ouders met uitgaven de gemiddelde kosten weer voor schoolactiviteiten die niet langer dan één dag duren.

Tabel 5.8 Gemiddelde kosten (euro) voor ééndaagse uitstappen (gezinnen met uitgaven)

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Sportdag	1 319	50	22,83	16,09	1,00	20,00	190,00
Studie-uitstap	1 189	46	47,11	52,61	0,50	30,00	485,00
Culturele uitstap	1 151	44	20,51	22,32	0,25	15,00	214,00
Totaal	1 896	73	60,51	62,08	1,00	40,09	805,00

De helft van alle steekproefgezinnen heeft kosten voor een sportdag. Ze betalen hiervoor gemiddeld 23 euro.

44% van de ouders heeft uitgaven voor culturele uitstappen (film, toneel, museum, ...). Deze activiteiten kosten gemiddeld 20,51 euro per kind per schooljaar.

Bijna de helft van de ouders (46%) betaalt 47 euro voor studie-uitstappen.

Het maximum van 485 euro voor studie-uitstappen werd betaald door ouders met een dochter in het tweede leerjaar van de tweede graad TSO Toerisme. In de oktober-enquête noteerden zij een 'retraite' van 150 euro en 20 euro zakgeld. In de vervolgenquête noteerden zij 300 euro uitgaven voor studie-uitstappen en 15 euro zakgeld. Deze ouders merken op: 'De uitstappen zijn te veelvuldig, te duur. Ouders worden niet geconsulteerd op voorhand! 4 uitstappen in 1 maand is wel te veel!'.

Bij het hoge maximumbedrag van de kostenpost 'studie-uitstappen' willen we een nuance aanbrengen. De decielen verdelen de dataset namelijk als volgt:

Tabel 5.9 Decielen van de kostenpost 'studie-uitstappen'

Decielen	Kwartielen	Euro
100%	Maximum	485,00
99%		275,00
95%		152,00
90%		100,00
75%	Q3	55,00
50%	Mediaan	30,00
25%	Q1	17,00
10%		9,00
5%		5,00
1%		1,62
0%	Minimum	0,50

Dit betekent dat 75% van de ouders die effectief uitgaven hebben voor studie-uitstappen maximum 55 euro betalen. Voor 99% van de ouders geldt dat zij

maximum 275 euro betalen. Bedragen hoger dan 275 euro zijn dus uitzonderingen en in sommige gevallen bestaat er twijfel of het wel degelijk om ééndaagse activiteiten gaat of eerder om meerdaagse reizen. Hoe dan ook heeft dit amper invloed op de gemiddelde uitgaven voor studie-uitstappen en blijft het cijfer van de globale gemiddelde studiekosten behouden.

Onderstaande tabel toont de gemiddelde kosten voor ééndaagse activiteiten voor alle gezinnen uit de steekproef.

Tabel 5.10 Gemiddelde kosten (euro) voor ééndaagse uitstappen (volledige steekproef)

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Sportdag	11,82	15,96	0	3,00	190,00
Studie-uitstap	22,47	42,29	0	0	485,00
Culturele uitstap	9,37	17,86	0	0	214,00
Totaal	44,16	59,04	0	25,20	805,00

Voor één of meer sportdagen per schooljaar betalen ouders gemiddeld 12 euro. Excursies kosten gemiddeld 22 euro en culturele uitstappen 9 euro. Het totaal van deze kostenposten (44 euro) valt niet samen met de rubriek schoolactiviteiten uit hoofdstuk 3. Deze rubriek omvat namelijk ook de vaste sportlessen zoals zwemmen terwijl die in hoofdstuk 5 in tabel 5.7 apart worden weergegeven. Bovendien zijn in de rubriek schoolactiviteiten ook 'andere' ééndaagse uitstappen in de berekening opgenomen die in tabel 5.10 niet konden gespecificeerd worden naar sportdag, studie-uitstap of culturele uitstap.

4. Meerdaagse uitstappen

Zoals we in hoofdstuk 3 reeds zagen, kosten meerdaagse reizen gemiddeld 194 euro per kind per schooljaar. Tabel 5.11 toont eveneens de gemiddelde kosten voor schoolreizen en het aandeel gezinnen met uitgaven hiervoor, voor die studiegebieden waarin men méér uitgeeft dan het algemeen gemiddelde. Het relatief aandeel ouders is berekend op het totaal aantal steekproefleerlingen in dat bepaald studiegebied.

Tabel 5.11 Gemiddelde kosten (euro) voor meerdaagse uitstappen naar bepaalde studiegebieden (gezinnen met uitgaven)

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Algemeen	1 615	62	194,03	186,43	0,50	155,25	1 640,00
ASO	583	76	231,35	199,58	10,70	156,25	1 640,00
Chemie	22	56	347,07	251,96	38,46	229,01	993,01
Sport	42	66	250,39	179,07	10,92	190,00	1 325,00
Toerisme	21	100	590,14	171,05	200,00	705,36	880,36
Voeding	23	64	216,34	74,25	65,84	150,00	660,00

De werkelijke uitgaven voor meerdaagse reizen liggen in de volgende studiegebieden hoger dan het algemeen gemiddelde: ASO (231 euro), Chemie (347 euro), Sport (250 euro) en Voeding (216 euro). Daarnaast is Toerisme een uitschieter met gemiddeld 590 euro per leerling per schooljaar. Bovendien komen uitgaven voor meerdaagse activiteiten in deze studiegebieden frequent voor.

Over de volledige steekproef geven gezinnen gemiddeld 64 euro per schooljaar uit om de jongere aan één of meer meerdaagse reizen te laten deelnemen. Tabel 5.12 toont de gemiddelde uitgaven voor schoolreizen voor die studiegebieden waarin men méér uitgeeft dan het algemeen gemiddelde.

Tabel 5.12 Gemiddelde kosten (euro) voor meerdaagse uitstappen naar bepaalde studiegebieden (volledige steekproef)

	n	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Algemeen	2 610	63,95	197,57	0	3,20	1 640
ASO	764	169,54	228,07	0	155,25	1640
Auto	29	68,41	116,41	0	7,58	747,00
Beeldende Kunsten	80	92,69	84,72	0	62,22	700,00
Chemie	39	212,95	238,52	0	150,00	993,01
Grafische Tech- nieken	16	359,10	131,71	129,65	325,20	720,20
Handel	351	65,74	153,08	0	53,93	1 175,00
Koeling & Warmte	12	74,15	67,40	0	0	435,38
Land- en tuin- bouw	49	134,47	75,70	0	171,06	700,00
Mechanica- elektriciteit	262	125,37	120,02	0	135,38	1 000
Personenzorg	342	71,30	153,92	0	52,30	1 260
Sport	64	157,40	178,40	0	100,81	1 325,00
Toerisme	21	590,14	171,05	200,00	705,36	880,36
Voeding	36	138,17	80,63	0	135,38	660,00

De verwachting dat Toerisme een duur studiegebied is voor meerdaagse uitstappen wordt bevestigd. Het is trouwens het duurste studiegebied voor deze kostenpost met een gemiddelde uitgave van 590 euro. Bij de minima valt het ook op dat alle ouders met een zoon of dochter in het studiegebied Toerisme hiervoor kosten hebben (min. 200 euro). In vergelijking met sommige maxima bij andere studiegebieden, is het maximum bij Toerisme (880 euro) niet extreem.

Ook bij Grafische Technieken hebben alle ouders minstens 130 euro kosten voor schoolreizen. Gemiddeld betalen ze 359 euro. Hiermee komt het studiegebied Grafische Technieken op de tweede duurste plaats wat meerdaagse uitstappen betreft.

De top vijf van duurste studiegebieden voor schoolreizen ziet er verder als volgt uit: (1) Toerisme, (2) Grafische Technieken, (3) Chemie, (4) Algemeen Secundair Onderwijs en (5) Sport. We hadden verwacht dat Voeding ook bij de duurste studiegebieden zou zijn voor meerdaagse uitstappen maar dat is niet het geval. Schoolreizen in het studiegebied Voeding kosten gemiddeld 138 euro per leerling per schooljaar.

Het maximum van 1 640 euro werd betaald door de ouders van een leerlinge in de derde graad ASO. Zij ging naar Engeland voor 285 euro, 13 dagen naar Italië voor 890 euro met 150 euro zakgeld en 3 dagen naar Parijs voor 285 euro met 30 euro zakgeld.

5. Varia

Tot slot worden in tabel 5.13 nog een aantal resterende kostenposten weergegeven: uniform, sportkledij en tijdschriften (al dan niet gebruikt in de les).

Tabel 5.13 Gemiddelde kosten (euro) voor de gezinnen met uitgaven

	n	%	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Uniform	128	5	174,55	164,09	1,20	115,00	772,00
Sportkledij	796	30	47,48	46,59	3,00	35,00	450,00
Tijdschriften (gebruikt in les)	1 471	56	11,03	23,68	0,11	2,95	299,69
Tijdschriften (niet gebruikt in les)	698	27	9,25	21,72	0,18	2,24	199,72

Slechts 5% van de ouders heeft kosten voor een uniform op school. Een uniform kost gemiddeld 174,55 euro.

30% van de ouders betaalt 47 euro voor sportkledij.

Meer dan de helft van de ouders (56%) betaalt 11 euro voor tijdschriften die in de les gebruikt worden. Slechts 27% betaalt 9 euro voor tijdschriften die *niet* in de les gebruikt worden.

Tabel 5.14 geeft dezelfde informatie voor de volledige steekproef.

Tabel 5.14 Gemiddelde kosten (euro) voor alle steekproefgezinnen

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Uniform	8,53	51,56	0	0	772,00
Sportkledij	16,57	33,90	0	0	450,00
Tijdschriften (gebruikt in les)	4,55	18,62	0	0	299,69
Tijdschriften (niet gebruikt in les)	2,11	12,30	0	0	199,72

Ouders betalen gemiddeld 8,53 euro voor een uniform. Sportkledij kost gemiddeld 17 euro. Men geeft meer uit aan tijdschriften die in de les gebruikt worden (4,55 euro) dan aan tijdschriften die niet in de les gebruikt worden (2 euro).

6. Samenvatting

In hoofdstuk 5 gebeurde de berekening van bepaalde uitgaven die ouders hebben om hun kind te laten deelnemen aan het secundair onderwijs, volgens een beleidsmatige indeling. In dit hoofdstuk wordt telkens het cijfermateriaal voor gezinnen met uitgaven en voor de volledige steekproef (n=2 610) gegeven.

De eerste paragraaf toont de gemiddelde kosten voor een aantal algemene schoolbenodigdheden. Het (niet exhaustieve) minimumpakket dat een leerling in het secundair onderwijs nodig heeft, kost gemiddeld 298 euro. Naar onderwijsvorm betaalt men in het KSO het meest voor de algemene schoolbenodigdheden (339 euro) en in het BSO het minst (211 euro).

In de tweede paragraaf worden een aantal kosten die gerelateerd zijn aan praktijkvakken, beschreven naar studiegebied. Voor grondstoffen betaalt men het meest in het studiegebied Mode (77 euro) en voor gereedschappen in het studiegebied Auto (150 euro). Voeding is het duurste studiegebied voor werkkledij (67 euro) en deftige kledij (19 euro) en in Land- en tuinbouw betaalt men het meest voor veiligheidskleding (40 euro). Sport is zowel voor stages als voor sportlessen het duurste studiegebied met respectievelijk 68 euro en 69 euro.

In de derde paragraaf worden de gemiddelde kosten voor ééndaagse uitstappen weergegeven: 12 euro voor sportdag(en), 22 euro voor studie-uitstappen en 9 euro voor culturele uitstappen.

Paragraaf vier leert ons welke de duurdere studiegebieden zijn voor schoolreizen. Toerisme komt op de eerste plaats met 590 euro, Grafische Technieken op de tweede plaats met 359 euro en Chemie op de derde plaats met 213 euro.

In de laatste paragraaf wordt het cijfermateriaal van een aantal restcategorieën getoond. Ouders betalen gemiddeld 8,53 euro voor een uniform. Sportkledij kost gemiddeld 17 euro. Tijdschriften die in de les gebruikt worden kosten gemiddeld 4,55 euro, terwijl tijdschriften die *niet* in de les gebruikt worden 2 euro kosten.

HOOFDSTUK 6

PERCEPTIE EN TEVREDENHEID

1. Inleiding

Uit het vorige studiekostenonderzoek in het secundair onderwijs bleek reeds dat een aanzienlijk aandeel van de ouders van oordeel waren dat ze voor sommige kostenrubrieken erg veel moesten betalen. Ook in het huidige onderzoek werd naar de tevredenheid gepeild. Een vergelijking dringt zich dan ook op.

2. Analyse van de tevredenheid

In de vragenlijst die bij de aanvang van het schooljaar werd voorgelegd aan de ouders, werd - naast de hoogte van de studiekosten - eveneens gepeild naar de mate waarin zij de te maken studiekosten als eerder hoog, dan wel als correct percepiëren. Daartoe werden m.b.t. tot de veertien in tabel 6.1 opgesomde rubrieken telkens 5 antwoordmogelijkheden gegeven:

- men beschouwt de te maken kosten als te laag, het zou meer mogen kosten;
- men beschouwt de te maken kosten als correct;
- men vindt dat de te maken kosten toch wel lager zouden moeten zijn;
- men vindt dat de betreffende goederen en/of diensten volledig gratis zouden moeten zijn;
- men heeft geen mening.

In tabel 6.1 geven we vooreerst de resultaten voor het schooljaar 2006-2007. Waar mogelijk worden telkens ook de overeenkomstige cijfers m.b.t. de tevredenheid uit het vorige onderzoek gegeven. In vergelijking met het vorige onderzoek werd nu evenwel een extra antwoordcategorie voorzien, we geven de ouders nu ook de ruimte om aan te geven dat ze vinden dat de gemaakte kosten te laag zijn. Er is bovendien ook een verschil in de gemaakte opdeling tussen kostencategorieën, deze werd hier en daar verder verfijnd en ook uitgebreid, zodat een vergelijking met het vorige onderzoek niet overal mogelijk is.

Uit de tabel blijkt vooreerst dat voor sommige rubrieken het aantal respondenten zonder mening erg hoog ligt, anderzijds doet dit fenomeen zich voornamelijk voor bij die rubrieken waarvan het aannemelijk is dat ze betrekking hebben op uitgaven waar lang niet alle ouders mee worden geconfronteerd (gereedschappen en grondstoffen, stagekosten, buitenschoolse activiteiten, ...), zodat een hoog aandeel respondenten zonder mening evident is.

Tabel 6.1 Tevredenheidsscores (in aandelen, de eerste vier kolommen tellen op tot 100, bij de laatste kolom wordt het aantal respondenten vermeld)

Kostenrubriek	Te laag	Correct	Moet minder	Moet gratis	Geen mening
Leerboeken 2006-2007	0,2	36,2	39,7	23,9	(279)
Werkboeken 2006-2007	0,1	40,2	44,0	15,7	(257)
Leer- en werkboeken 1999-2000	/	47,8	33,8	18,4	(227)
Fotokopieën 2006-2007	0,3	43,0	32,8	23,9	(364)
Tijdschriften 2006-2007	0,2	56,3	25,2	18,3	(1 550)
Fotokopieën en tijdschriften 1999-2000	/	50,1	31,5	18,4	(343)
Gereedschappen en grondstoffen 2006-2007	0,3	49,5	34,7	15,5	(1 547)
Gereedschappen en grondstoffen 1999-2000	/	60,5	29,1	10,4	(1 023)
Allerlei schoolmateriaal 2006-2007	0,2	46,7	40,4	12,6	(742)
Schoolmateriaal 1999-2000	/	55,3	35,5	9,2	(627)
Speciale kleding 2006-2007	0,1	60,3	30,0	11,6	(1 556)
Speciale kleding 1999-2000	/	69,0	22,5	8,5	(991)
Stagekosten 2006-2007	1,1	39,3	29,6	29,9	(2 249)
Stagekosten 1999-2000	/	63,8	12,7	23,5	(1 635)
Vervoerskosten 2006-2007	0,3	40,1	39,2	20,4	(1 446)
Vervoerskosten 1999-2000	/	41,0	40,1	18,9	(1 083)
Schoolactiviteiten 2006-2007	0,2	49,2	38,9	11,6	(455)
Schoolactiviteiten 1999-2007	/	57,1	33,5	9,4	(585)
Schoolreizen 2006-2007	0,5	40,4	50,8	8,3	(940)
Schoolreizen 1999-2000	/	45,6	49,2	5,2	(901)
Eten en drinken op school 2006-2007	0,3	73,9	22,8	2,9	(219)
Eten en drinken op school 1999-2000	/	78,3	19,7	2,0	(498)
Buitenschoolse activiteiten 2006-2007	0,6	53,2	33,4	12,8	(1 909)
Buitenschoolse activiteiten 1999-2000	/	65,0	23,5	11,5	(1 326)
Steunactiviteiten 2006-2007	1,6	73,0	19,0	6,4	(1 577)
Steunactiviteiten 1999-2000	/	76,5	17,4	6,1	(1 097)

Op een paar rubrieken na, vindt circa de helft van de ouders, en soms zelfs meer (meer dan 63% voor leerboeken), dat de te maken kosten te hoog zijn. Opvallend is alleszins dat voor de rubrieken leerboeken, werkboeken en fotokopieën circa

een kwart van de ouders oordeelt dat deze goederen of diensten gratis zouden moeten worden voorzien.

Voor de andere rubrieken in de tabel is het globaal beeld minder duidelijk, al kan men stellen dat wat betreft de rubrieken eten en drinken op school en steunactiviteiten er toch een ruime meerderheid is onder de ouders die geen probleem heeft met de te maken kosten. Anderzijds blijft de vaststelling dat ook wat betreft de eerder opgesomde rubrieken (schoolboeken, ...) er naast de groep van minder tevreden ouders ook telkens een niet verwaarloosbaar aandeel overblijft van ouders die de te maken kosten als correct inschalen.

Dit roept natuurlijk de vraag op of deze grote spreiding gerelateerd is aan bepaalde achtergrondkenmerken. Om dit na te gaan, wordt in tabel 6.2 de globale tevredenheidsscore geregresseerd op een aantal verklarende kenmerken. De globale tevredenheidsscore is een schaal die werd samengesteld op basis van de veertien deelschalen die in tabel 6.1 werden opgesomd. Wie de te maken kosten voor een bepaalde rubriek als te laag inschaalt, krijgt waarde 1, wie de te maken kosten als correct inschaalde, krijgt de waarde 2, wie vindt dat het goedkoper moet krijgen waarde 3, en wie vindt dat het gratis zou moeten zijn, krijgt waarde 4. De globale tevredenheid wordt dan bekomen door voor iedere respondent de ingevulde waarden op de veertien schalen te sommeren, en de som dan vervolgens te delen door het aantal schalen waarover de respondent effectief een mening had. De antwoordcategorie 'geen mening' wordt dus niet meegenomen, gesteund door de overweging die reeds vroeger werd vermeld. De resulterende schaal kan dan waarden aannemen tussen 1 en 4, waarbij waarde 1 aangeeft dat de respondent m.b.t. alle door hem of haar ingevulde schalen oordeelt dat de te maken kosten te laag zijn, en waarde 4 aangeeft dat men oordeelt dat alles gratis zou moeten worden aangeboden.¹⁴

Tabel 6.2 De globale tevredenheid (Lineaire regressie)

n = 2 469; gemiddelde afhankelijke veranderlijke = 2,66	Coëfficiënt	T-waarde
Constance	2,9	60,9
Onderwijsvorm (GSO = referentie)		
BSO	-0,016	-0,4
TSO	-0,035	-1,1
ASO	-0,115	-3,6
KSO	-0,145	-2,4
Gezinsinkomen	-0,00015	-12,3
Aantal kinderen	0,04	3,8
Hoogte studiekost (oktober)	0,0007	3,2

¹⁴ Strikt genomen is dit natuurlijk een ordinale schaal, zodat regressieanalyse niet de meest aangewezen techniek is.

De gevonden effecten zijn globaal gezien eerder klein, maar er zijn er toch een aantal die duidelijk statistisch significant van nul zijn te onderscheiden. De waarde bij de constante term geeft weer dat de ouders van een leerling uit de eerste graad, met een gezinsinkomen van 0 euro, geen kinderen en waarbij de studiekosten gelijk zijn aan 0 euro, een score van 2,9 behalen. Voor ouders met kinderen in het BSO en TSO is de score vergelijkbaar met dit algemeen gemiddelde, terwijl ouders met kinderen in het ASO en het KSO globaal wat meer tevreden lijken met de hoogte van de studiekosten.

Opvallend is alleszins de duidelijke relatie tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de tevredenheid: hoe lager het inkomen, hoe minder tevreden men is. Naarmate het aantal kinderen stijgt, neemt de tevredenheid eveneens af. Tot slot werd ook nog de feitelijke hoogte van de studiekosten toegevoegd als verklarende veranderlijke. A priori zou men kunnen vrezen dat dit een stuk van de effecten van de andere verklarende veranderlijken zou kunnen capteren, maar in de praktijk bleek dit niet of nauwelijks het geval. De vaststelling hier is dat, niet verwonderlijk, ouders globaal minder tevreden zijn naarmate de studiekosten hoger worden.

3. Vergelijking met de tevredenheid in het vorige onderzoek

De verschillen over de tijd in tevredenheid over de hoogte van de uitgaven kunnen worden afgeleid uit tabel 6.1. Opvallend is alvast dat voor een aantal kostenrubrieken (vervoerskosten, eten en drinken op school, steunactiviteiten) het antwoordgedrag over de tijd heen erg stabiel is. Voor de andere rubrieken is de grote constante dat het aandeel van ouders dat de aangerekende kosten als correct beschouwt, tussen 1999-2000 en 2006-2007 systematisch is afgenomen. De verschuivingen zijn zelden groot, maar ze zijn wel duidelijk aanwezig. Bij de stagekosten is de toename van het aandeel ontevreden ouders groter, maar dit cijfer heeft betrekking op erg weinig ouders.

4. Samenvatting

In dit hoofdstuk werd nagegaan hoe de ouders de hoogte van de te maken studiekosten inschatten. De voornaamste conclusies zijn de volgende:

- In vergelijking met het vorige onderzoek, is er globaal sprake van een dalend aandeel ouders dat de hoogte van de studiekosten als correct beschouwt. Er is geen sprake van een dramatische verschuiving maar de ontevredenheid neemt dus wel toe.
- Vooral wat betreft de kosten voor studieboeken, fotokopieën, vervoerskosten en schoolreizen, vindt 50% of meer van de ouders dat de te betalen kosten te hoog zijn.

-
- Als gekeken wordt naar het verband tussen de perceptie van de hoogte van de studiekosten en een aantal achtergrondkenmerken, valt op dat gezinnen met meer kinderen eerder geneigd zullen zijn om de gerapporteerde kosten te beschouwen als te hoog.
 - Opvallend is de afwezigheid van duidelijke verschillen in de tevredenheid als men de opdeling naar onderwijsvormen maakt. Er zijn enige indicaties dat ouders met kinderen in het ASO en KSO iets meer tevreden zijn.
 - Een zeer opvallend gegeven is tot slot dat er een duidelijk verband bestaat tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de mate waarin men geneigd is om de studiekosten in te schatten als te hoog: de tevredenheid m.b.t. de hoogte van de te betalen studiekosten neemt toe (af) naarmate men meer (minder) verdient.

HOOFDSTUK 7

SYNTHESE EN BELEIDSAANBEVELINGEN

1. Inleiding

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het secundair onderwijs besteed. Het (overheids)budget voor het gewoon secundair onderwijs bedroeg in 2006 ruim drie miljard euro.

Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan dit onderwijs. Voor sommige ouders betekenen die studiekosten een zware financiële belasting; zelfs als ze een beroep kunnen doen op een *schooltoelage*. Bij het beoordelen of de hoogte van de schooltoelagen realistisch is, is kennis van de werkelijke studiekosten onontbeerlijk.

Ook bij de bepaling van de door secundaire scholen benodigde *werkingsmiddelen* is een kennis van de hoogte (en evolutie) van de studiekosten belangrijk. Dit is in het bijzonder van belang tegen de achtergrond van de vraag naar de realisatie van een kosteloos onderwijs. Het decreet betreffende het onderwijs-XIII-Mozaïek (2001) bepaalt dat secundaire scholen geen (in)direct inschrijvingsgeld mogen vragen. Bovendien moeten scholen via het schoolreglement aan de ouders een overzicht geven van de financiële bijdragen. Deze bijdrageregeling wordt besproken in de schoolraad. Voor het secundair onderwijs is kosteloosheid voorlopig geen haalbare kaart, maar de Vlaamse overheid wil een beleid van *kostenbeheersing* voor de ouders ontwikkelen. De Vlaams minister van Onderwijs en Vorming stelt in zijn nota van 14 juni 2006: '... een beleid van kostenbeheersing en beperking van de facturen. Tengevolge van de verscheidenheid aan studierichtingen is dit in het secundair onderwijs een complexe opgave, ... Een en ander vergt verder onderzoek en overleg.' Een onderzoek naar de studiekosten in het secundair onderwijs kan hieraan een bijdrage leveren.

Tot slot integreerde de Vlaamse Regering in het Regeerakkoord 2004 belangrijke elementen uit 'Accent op Talent' – een project van de Koning Boudewijnstichting dat de samenwerking tussen onderwijs en bedrijfsleven wil bevorderen. Hiermee wil de Regering o.m. de beschotten tussen de verschillende *onderwijsvormen* afzwakken. Het in kaart brengen van de hoogte van de studiekosten en de terzake

bestaande verschillen tussen de diverse *studiegebieden* is hiervoor zeker nuttige informatie.

In dit onderzoek bestuderen we hoeveel ouders per schooljaar uitgeven om hun zoon of dochter secundair onderwijs te laten volgen. Deze doelstelling wordt concreetiseerd in vier onderzoeksvragen:

- Wat zijn de kosten die ouders dragen ten gevolge van het schoolgaan van hun kind in het secundair onderwijs?
- Wat is de omvang van de studiekosten en wat is de omvang van diverse leefkosten (bv. voeding op school)?
- In welke mate verschillen de kosten in functie van:
 - de onderwijsvorm (BSO, ASO, TSO en kunstsecundair onderwijs (KSO)), specifieke studiegebieden binnen deze onderwijsvormen en specifieke leerjaren?
 - specifieke schoolkenmerken zoals de schoolstructuur (aard bovenbouw, schoolnet) en de socio-economische samenstelling van de schoolbevolking?
 - gezinskenmerken (socio-economische status, aantal kinderen, rang van het kind in het gezin, één-oudergezinnen versus twee-oudergezinnen)?
- Wat is de evolutie van de studiekosten over de tijd heen? Hier kan de situatie in 2006 vergeleken worden met de toestand in 1999 en 1987.

We definiëren studiekosten als *de kosten die een gezin heeft om de kinderen te laten deelnemen aan het onderwijs*. Of anders gezegd: studiekosten zijn alle kosten die niet zouden bestaan als men niet zou deelnemen aan het onderwijs. In dit onderzoek hebben we de studiekosten beschreven aan de hand van zes hoofdrubrieken:

1. Schooluitrusting: dit is al het materiaal dat leerlingen aanschaffen om de lessen/stages te volgen;
2. Vervoerskosten: de onkosten verbonden aan het vervoer van en naar school en van en naar de stageplaats;
3. Schoolactiviteiten die niet langer dan één dag duren: dit zijn alle schoolactiviteiten die tijdens de schooluren plaatsvinden en waaraan alle leerlingen deelnemen;
4. Meerdaagse schoolreizen: dit zijn de schoolreizen die verscheidene dagen duren en die door de school tijdens de schooltijd georganiseerd worden;
5. Steunactiviteiten: dit zijn activiteiten die op school georganiseerd worden en waarvan de opbrengst naar een bepaald schoolintern of -extern doel gaat;
6. Facultatieve uitgaven: dit zijn uitgaven die slechts op een beperkt aantal leerlingen van toepassing zijn (bv. schoolfoto's).

2. Methodologie

2.1 Keuze van informatieverzameling en instrumenten

De informatieverzameling voor dit studiekostenonderzoek gebeurde d.m.v. een survey met als doelgroep ouders met kinderen in het secundair onderwijs.

De informatie die we van de ouders nodig hadden omvat enerzijds de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders en anderzijds een aantal gezinskenmerken die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten en de mening van de gezinnen m.b.t. deze studiekosten.

De kostenmeting heeft betrekking op het volledige schooljaar 2006-2007. De bevraging van de ouders gebeurde schriftelijk aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst; en dit op twee verschillende tijdstippen tijdens het schooljaar. De eerste bevraging vond plaats in oktober 2006. De uitgaven die ouders gedaan hadden bij het begin van het schooljaar lagen toen immers nog fris in het geheugen. Op het einde van het schooljaar werden de ouders opnieuw bevestigd; ditmaal over de studiekosten die ze bij de aanvang van het schooljaar niet konden voorzien (bv. kosten voor een schoolreis).

2.2 Onderzoekspopulatie en steekproeftrekking

De onderzoeksresultaten kwamen tot stand op basis van een tweetrapssteekproef. De eerste trap betreft een toevalssteekproef van secundaire scholen uit de populatie van secundaire scholen in Vlaanderen die 'klassiek' gewoon voltijds Nederlandstalig leerplichtonderwijs aanbieden (923 scholen). De tweede trap betreft een toevalssteekproef van ouders van leerlingen uit de steekproefscholen uit de eerste trap.

2.2.1 Een steekproef van honderd secundaire scholen

Eerst werd er dus een steekproef van 100 scholen getrokken. De samenstelling van deze steekproef werd vooraf gecontroleerd voor twee schoolkenmerken:

- de drie onderwijsnetten:
 - Gemeenschapsonderwijs (GO);
 - Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (OGO);
 - Vrij Gesubsidieerd Onderwijs (VGO).
- onderwijsaanbod:
 - scholen die TSO en/of BSO in de bovenbouw aanbieden;
 - scholen die geen TSO en/of BSO in de bovenbouw aanbieden.

Op die manier bekwamen we zes deelpopulaties van Vlaamse secundaire scholen ingedeeld naar onderwijsnet en -aanbod.

Wanneer deze populatiekenmerken vertaald werden naar een steekproef van honderd scholen, rees het probleem dat het aantal scholen binnen sommige strata te klein werd om op basis daarvan nog uitspraken te doen i.v.m. de deelpopulatie in kwestie. Dit probleem deed zich voor bij de secundaire scholen van het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs (OGO). Vandaar dat een lichte oververtegenwoordiging van dit schoolnet werd nagestreefd. De scholensteekproef was dus niet alleen gestratificeerd naar onderwijsnet en -aanbod, maar was ook disproportioneel. Naast een oververtegenwoordiging van het OGO werden ook scholen met technisch secundair onderwijs (TSO) en/of beroepssecundair onderwijs (BSO) in de bovenbouw oververtegenwoordigd; dit omwille van de sterke variatie in studierichtingen die erg kunnen verschillen naar inhoud en studiebehoeftes (en dus ook naar kostprijs). Voor de berekening van de studiekosten werden er uiteraard gewichten gebruikt om de representativiteit van het onderzoek te waarborgen.

Tabel 7.1 toont ons de concrete cijfers van wat zonet beschreven werd. Hoe de steekproef (theoretisch) zou samengesteld geweest zijn op basis van de waarden in de populatie, ziet men in de kolommen onder 'P'. Hoe de disproportionele steekproef er idealiter moest uitzien, vindt men in de kolommen onder 'B' en hoe de steekproef er uiteindelijk in werkelijkheid uitzag, tonen de kolommen onder 'G'.

Tabel 7.1 Totale respons ingedeeld naar de criteria onderwijsnet en -aanbod (in aantallen en in aandelen)

	Met TSO/BSO in bovenbouw			Zonder TSO/BSO in bovenbouw			Totaal per net		
	P	B	G	P	B	G	P	B	G
Aantallen									
GO	14	17	17	10	8	8	25	25	25
OGO	6	7	7	2	3	3	8	10	10
VGO	34	45	45	33	20	20	67	65	65
Totaal per aanbod	54	69	69	45	31	31	100	100	100
Percentages									
GO	14,1	17	17	10,4	8	8	24,5	25	25
OGO	6,2	7	7	2,2	3	3	8,3	10	10
VGO	34,4	45	45	32,7	20	20	67,2	65	65
Totaal per aanbod	54,7	69	69	45,3	31	31	100	100	100

* P = populatiewaarde, B = beoogde waarde, G = gerealiseerde waarde.

We stellen vast dat de nagestreefde steekproefverdeling naar schoolnet en onderwijsaanbod volledig gerealiseerd werd. Er werd tevens op toegezien dat de scholen gelijkmatig gekozen werden uit de vijf Vlaamse provincies.

De enquêteurs van het HIVA bezochten de schooldirecties eind september of begin oktober 2006. Tijdens het bezoek aan de school werden de vragenlijsten voor de ouders bezorgd en kregen de directeurs uitleg over hoe de schriftelijke enquête moest verspreid worden.

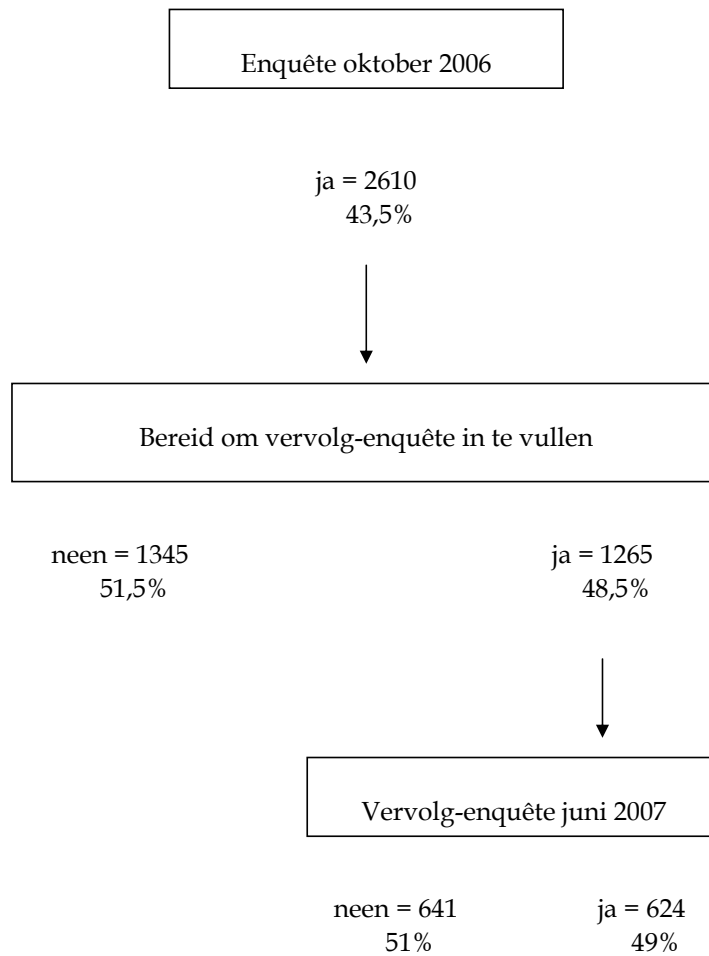
In totaal bleek het nodig 119 secundaire scholen te contacteren om 100 directies bereid te vinden aan het onderzoek deel te nemen. De globale gemiddelde respons bedraagt dus 84%.

2.2.2 Bevraging van ouders met kinderen in het secundair onderwijs

Zoals reeds hoger vermeld, is ons onderzoek gebaseerd op een tweetrapssteekproef. Het steekproefkader van de secundaire eenheden werd gevormd door de leerlinglijsten van de steekproefscholen uit de eerste trap. Met het oog op een effectieve respons van 2 000 ouders, werd met de hulp van 100 schooldirecteurs een steekproef van 6 000 ouders met kinderen in het secundair onderwijs getrokken. Het verspreiden van de schriftelijke enquête voor de ouders diende uiteraard op een a-selecte manier te gebeuren. Daartoe hadden de enquêteurs van het HIVA aan de directeurs uitleg gegeven over de wijze waarop ze een systematische enkelvoudige toevalssteekproef dienden te trekken. In iedere steekproefklas¹⁵ werden er zes vragenlijsten verspreid.

Tegen eind 2006 had het HIVA 2 610 ingevulde vragenlijsten van ouders ontvangen. De responsratio bedraagt hiermee 43,5%. Er waren 1 265 ouders die zich bereid verklaarden om in juni 2007 aan de vervolg-enquête mee te werken. Uiteindelijk ontving het HIVA 624 ingevulde vragenlijsten van deze enquête. Dit betekent dat er bij de deelgroep van 1 265 ouders een responsratio was van 49%. Dit wordt schematisch voorgesteld in figuur 7.1.

¹⁵ In de 100 scholen samen werden er door de onderzoekers 1000 klassen geselecteerd met een vooropgesteld aantal klassen naar onderwijsvorm, graad en studiegebied. Ook in deze fase werden TSO en BSO oververtegenwoordigd binnen het aantal toe te wijzen aantal klassen.

Figuur 7.1 Het verloop van de enquête bij de ouders met bijhorende responsratio's

We hebben de respons nagegaan voor de volgende gecontroleerde steekproefkenmerken:

- graad en onderwijsvorm;
- studiegebied;
- onderwijsnet en onderwijsaanbod.

In de eerste graad is de respons het hoogst (54%). Hoe hoger de graad, hoe lager de respons. De hoogste respons werd bereikt bij ouders met kinderen in het ASO (58%). In het BSO daarentegen werd slechts een responsratio van 31% behaald.

In het ASO heeft het studiegebied Algemeen Secundair Onderwijs een responsratio van 53%. Het studiegebied Sport heeft een responsratio van 37,5%. In het TSO werd de hoogste respons in het studiegebied Bouw bereikt (71%). Toerisme en Voeding hebben slechts een lage responsratio met respectievelijk 35% en 5%. In het BSO komt de beste respons uit de studiegebieden Hout (51%) en Koeling en warmte (50%). Mechanica-elektriciteit behaalde de laagste respons met 21%. Tot slot heeft het KSO (Beeldende Kunsten) een responsratio van 44%.

Wat het onderwijsnet betreft, heeft het VGO de beste respons (48%). Naar onderwijsaanbod werd bij ouders met kinderen in scholen die géén TSO/BSO in de bovenbouw aanbieden een betere respons bereikt (52% versus 41,5%).

We zijn de respons ook nagegaan voor niet-gecontroleerde steekproefkenmerken:

- gezinssituatie (één- of tweoudergezin);
- aantal kinderen;
- nationaliteit;
- werksituatie;
- scholingsniveau;
- inkomensniveau.

Een profielschets van de bereikte gezinnen leert ons dat de 'doorsnee-respondent' Belg is, gehuwd of samenwonend is en twee kinderen heeft. De 'doorsnee-respondent' is actief op de arbeidsmarkt, is middengeschoold en heeft een netto-gezinsinkomen van meer dan 2 000 euro. Een vergelijking met de populatie doet ons besluiten dat het profiel van de ouders uit ons onderzoek min of meer overeen komt met het profiel van de mannen en de vrouwen uit de populatie. Uit een vergelijking tussen de respons van de oktober-enquête en die van de juni-enquête blijkt dat de ouders die deelnamen aan de vervolgenquête een goede afspiegeling zijn van de ouders uit de enquête die bij het begin van het schooljaar plaats vond.

3. Resultaten

Op basis van de gegevens die we verzameld hebben d.m.v. de twee ouder-enquêtes, zullen we eerst de resultaten voorstellen over de omvang en de samenstelling van de globale gemiddelde studiekosten. Aangezien we verschillen vermoeden tussen de onderbouw en de bovenbouw van het secundair onderwijs en tussen onderwijsvormen, presenteren we de studiekosten ook per graad en onderwijsvorm. Vervolgens kijken we welke evolutie er in de omvang van de studiekosten heeft plaats gevonden tussen het vorige studiekostenonderzoek van 1999-2000 en het huidige onderzoek. Tot slot bekijken we ook welke andere schooluitgaven ouders hebben die buiten het begrip studiekosten vallen.

In de tweede paragraaf gaan we dieper in op de factoren die een impact hebben op de omvang van de studiekosten voor ouders. Door middel van multilevelana-

lyses onderzoeken we zowel de invloed van gezinskenmerken als van schoolkenmerken.

Ter afronding van deze resultatensectie presenteren we de cijfers in functie van de kostenbeheersing in het secundair onderwijs en rapporteren we over de tevredenheid van de ouders over de hoogte van de studiekosten.

3.1 De cijfers

3.1.1 De hoogte en de samenstelling van de gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs

Anno 2007 betalen ouders gemiddeld 978 euro per schooljaar om hun kind in Vlaanderen secundair onderwijs te laten volgen. Tabel 7.2 geeft de samenstelling in kostenrubrieken.

Tabel 7.2 Gemiddelde studiekosten per kostenrubriek (euro) – volledige steekproef (n=2610)

	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
1. Schooluitrusting	667,92	260,47	88,70	610,10	3 095,83
2. Vervoerskosten	70,73	149,43	0	0	1 930,50
3. Schoolactiviteiten	104,75	87,03	0	84,56	2 438,76
4. Schoolreizen	63,95	197,57	0	3,20	1 640,00
5. Steunactiviteiten	20,34	27,46	0	11,73	512,47
6. Facultatieve uitgaven	50,42	54,57	0	36,57	702,40

De studiekosten bestaan voor 68% uit schooluitrusting (boeken, kopieën, gereedschappen en grondstoffen, speciale kledij, schoolmateriaal, ...), voor 10% uit schoolactiviteiten (sportlessen en ééndaagse uitstappen) en voor 7% uit vervoer. Meerdaagse schoolreizen en facultatieve uitgaven beslaan respectievelijk 6,5% en 5%. Het kleinste aandeel (2%) gaat naar steunactiviteiten.

Omdat de rubriek schooluitrusting een verzameling van heel wat kostenposten is, geeft tabel 7.3 het detail ervan weer.

Tabel 7.3 Gemiddelde kosten voor de rubriek 'schooluitrusting' (euro) – volledige steekproef

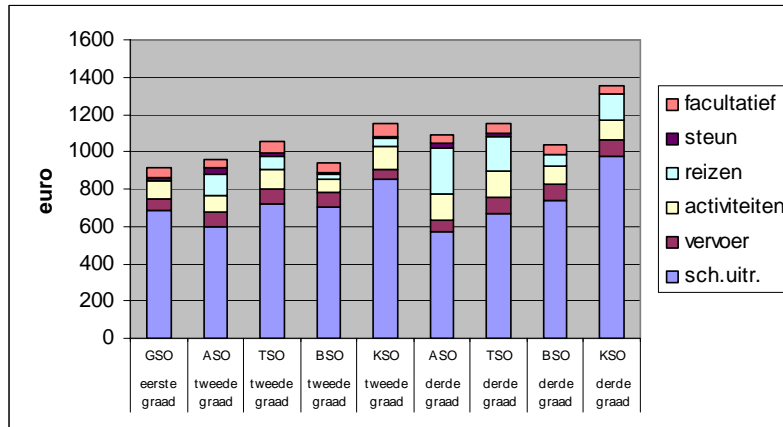
	Gem.	St.dev.	Min.	Med.	Max.
Schoolboeken	197,11	99,56	0	179,60	780,72
Forfaitair bedrag	71,33	124,36	0	0	1 245,00
Tijdschriften	4,55	18,62	0	0	299,69
Fotokopieën	42,77	29,14	0	39,47	291,69
Gereedschappen, grondstoffen	47,72	102,15	0	7,81	1 885,00
Speciale kledij	32,62	62,33	0	7,99	760,00
Schoolmateriaal	191,94	113,89	0	167,00	1 280,00
PC thuis	64,20	27,95	0	62,25	124,50
Internet thuis	19,88	8,05	0	20,75	41,50
Stagekosten	0	25,75	0	0	864,00
Totaal	667,92	260,47	88,70	610,103	3 095,83

Boeken en schoolmateriaal beslaan een even groot – en tevens het grootste – aandeel van het studiekostenbudget voor schooluitrusting (samen 57%). Op de tweede plaats komen het forfaitair bedrag en de PC thuis (elk goed voor 10%).

3.1.2 De studiekosten naar graad en onderwijsvorm

De eerste graad van het secundair onderwijs is opvallend goedkoper dan het algemeen gemiddelde van 978 euro. Ouders met een kind in de onderbouw betalen namelijk 870 euro. De derde graad is het duurst en stijgt gemiddeld boven de 1 000 euro uit. Naar onderwijsvorm stellen we vast dat het beroepsonderwijs het goedkoopst is: 941 euro in de tweede graad en 1 040 euro in de derde graad. Het kunstonderwijs is het duurst: 1 150 euro in de tweede graad en 1 352 euro in de derde graad.

Onderstaande figuur illustreert de studiekosten per graad en per onderwijsvorm voor de verschillende kostenrubrieken.

Figuur 7.2 De gemiddelde uitgaven per kostenrubriek naar graad en onderwijsvorm

We stellen vast dat de derde graad in het kunstonderwijs het duurst is voor schooluitrusting (975 euro). Voor één- en meerdaagse schoolactiviteiten zijn er grote verschillen tussen de graden en de onderwijsvormen. Het ASO is het duurst voor de schoolreizen (241 euro in de 3de graad). In diezelfde onderwijsvorm wordt ook het meest uitgegeven aan steunactiviteiten (31 euro).

3.1.3 De evolutie van de studiekosten doorheen de tijd

De gemiddelde studiekosten in het secundair onderwijs zijn per leerling per schooljaar gelijk gebleven in vergelijking met zeven jaar geleden. Er zijn weliswaar kostenrubrieken die goedkoper geworden zijn en andere die duurder geworden zijn, maar het eindresultaat is een nuloperatie.

3.1.4 Eten en drinken op school

De kosten voor eten en drinken op school behoren niet tot de studiekosten. We beschouwen dit namelijk als leefkosten. Gemiddeld betalen ouders hiervoor 88 euro. Er wordt het meest uitgegeven aan gekoelde dranken (27 euro). Op de tweede plaats komen de warme maaltijden (24 euro). Behalve de kostenpost 'andere' wordt er het minst uitgegeven aan warme dranken (5 euro).

3.2 Welke factoren hebben een impact op de omvang van de studiekosten voor ouders?

Naar aanleiding van de hoger vermelde vaststellingen vragen we ons af of kenmerken van individuele leerlingen en gezinnen zoals het maandelijks beschikbaar gezinsinkomen, het opleidingsniveau van de ouders, het totaal aantal kinderen

binnen het gezin, ... een invloed hebben op de omvang van de studiekosten. Hetzelfde kunnen we ons afvragen voor bepaalde kenmerken van scholen zoals het onderwijsnet, de provincie, het aandeel hooggeschoolde moeders, ... De impact van deze factoren op de omvang van de studiekosten voor ouders hebben we onderzocht met multilevelanalyses.

3.2.1 Impact van individuele leerling- en gezinskenmerken

Leerlingkenmerken hebben betrekking op de aard van de klas of op de eigenheid van het gezin van elke leerling.

Op klasniveau stellen we vast dat de studiekosten stijgen over de drie graden. Daarbij tekenen zich significante interactie-effecten af tussen de graden, de onderwijsvormen en de studiegebieden.

De studiegebieden 'voeding', 'toerisme' en 'sport' horen ontegensprekelijk tot de duurder studieggebieden. Ook het KSO en het studiegebied 'lichaamsverzorging' zijn beduidend duurder. De andere studiegebieden vertonen verschillen naargelang de onderwijsvorm en/of de graad waarin ze aangeboden worden.

Het verband tussen de bovengenoemde klaskenmerken en het maandelijks gezinsinkomen werd nagegaan. Hier komt naar voor dat de jongeren uit de meest begoede gezinnen typisch meer in het (goedkope) ASO terug te vinden zijn. Aan de andere kant studeren de jongeren uit de minst begoede gezinnen gemiddeld meer in het (eveneens goedkope) BSO.

Binnen elke onderwijsvorm is er geen verband tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de duurte van het gekozen studiegebied. En dit ondanks het feit dat er grote kostprijverschillen bestaan tussen de verschillende studiegebieden binnen een onderwijsvorm.

De kostprijs van een studierichting is dus geen zichtbaar argument om er al dan niet voor te kiezen. En omgekeerd lijkt het gezinsinkomen geen invloed te hebben op de hoogte van de studieuitgaven binnen een studiegebied.

Op gezinsniveau kon geen verband worden gevonden tussen de studiekosten en het aantal kinderen ten laste, de rang van het kind binnen het gezin, het geslacht van het kind en het opleidingsniveau van de ouders.

Er tekent zich een positieve relatie af tussen de hoogte van de studiekosten en de afstand tussen woning en school. Tot slot kan vermeld worden dat het (beperkt) aandeel van gezinnen die niet over een PC beschikken thuis, minder uitgeven op het vlak van de studiekosten. Naast een direct effect (geen informaticakosten), is er mogelijk ook sprake van een indirect effect: het niet bezitten van een PC zegt wellicht iets over de welstand van het gezin.

3.2.2 Impact van schoolkenmerken

Wat betreft het schoolniveau konden geen schoolvariabelen met een bijkomende invloed op de hoogte van de studiekosten worden afgezonderd.

3.3 Kostenbeheersing in het secundair onderwijs

Met het oog op een Vlaams beleid van kostenbeheersing in het secundair onderwijs, werd in dit onderzoek tevens een berekening van bepaalde uitgaven gemaakt volgens een beleidsmatige indeling. De gemiddelde cijfers die volgen, dienen als minima aanzien te worden.

De gemiddelde kosten voor een aantal algemene schoolbenodigdheden (boeken, schriften, rekenmachine, tekengerief, muziekinstrument, ...) bedragen 298 euro. Naar onderwijsvorm betaalt men hiervoor in het KSO het meest (339,50 euro) en in het BSO het minst (239 euro).

Een aantal kosten die gerelateerd zijn aan praktijkvakken, werden beschreven naar studiegebied. Voor grondstoffen betaalt men het meest in het studiegebied Mode (77 euro) en voor gereedschappen in het studiegebied Auto (150 euro). Voeding is het duurste studiegebied voor werkkledij (67 euro) en deftige kledij (19 euro) en in Land- en tuinbouw betaalt men het meest voor veiligheidskleding (40 euro). Sport is zowel voor stages als voor sportlessen het duurste studiegebied met respectievelijk 68 euro en 69 euro.

De gemiddelde kosten voor ééndaagse uitstappen bedragen 12 euro voor sportdag(en), 23 euro voor studie-uitstappen en 9 euro voor culturele uitstappen.

Voor schoolreizen is Toerisme het duurste studiegebied (590 euro). Grafische Technieken komt op de tweede plaats met 359 euro en Chemie op de derde plaats met 213 euro.

Ouders betalen gemiddeld 8,53 euro voor een uniform. Sportkledij kost gemiddeld 17 euro. Tijdschriften die in de les gebruikt worden kosten gemiddeld 4,55 euro, terwijl tijdschriften die *niet* in de les gebruikt worden 2 euro kosten.

3.4 De tevredenheid van de ouders

Naast de hoogte van de studiekosten werd in dit onderzoek tevens nagegaan of ouders tevreden zijn met de te maken studiekosten.

In vergelijking met het vorige onderzoek, is er globaal sprake van een dalend aandeel ouders dat de hoogte van de studiekosten als correct beschouwt. Er is geen sprake van een dramatische verschuiving maar de ontevredenheid neemt toe. Vooral wat betreft de kosten voor studieboeken, fotokopieën, vervoerskosten en

schoolreizen, vindt meer dan de helft van de ouders dat de te betalen kosten te hoog zijn.

Als gekeken wordt naar het verband tussen de perceptie van de hoogte van de studiekosten en een aantal achtergrondkenmerken, valt op dat gezinnen met meer kinderen eerder geneigd zullen zijn om de gerapporteerde kosten als te hoog te beschouwen.

Het valt op dat er geen duidelijke verschillen in de tevredenheid zijn als men de opdeling naar onderwijsvormen maakt. Er zijn enige indicaties dat ouders met kinderen in het ASO en KSO iets meer tevreden zijn.

Tot slot bestaat er een duidelijk verband tussen de hoogte van het gezinsinkomen en de mate waarin men geneigd is om de studiekosten als te duur in te schatten: de tevredenheid m.b.t. de hoogte van de te betalen studiekosten neemt toe (af) naarmate men meer (minder) verdient.

4. Beleidsaanbevelingen

4.1 Het begrip studiekosten

Vanuit beleidshoek, en meer bepaald vanuit het streven naar een kostenbeheersing (of zelfs kosteloosheid) in het leerplichtonderwijs, wordt terecht veel aandacht geschonken aan de kosten die door de scholen aan ouders worden aangerekend. Het begrip studiekosten dat in dit onderzoek wordt gehanteerd, is ruimer: het slaat niet alleen op de kosten die de ouders moeten betalen aan de school, maar ook op die kosten die ouders hebben buiten de school om, maar die ze niet zouden hebben, mochten ze geen kinderen hebben die deelnemen aan het onderwijs. Voorbeelden zijn de aankoop van een boekentas, maar ook de kost van het vervoer van en naar school.

De aandacht vanuit het beleid voor de kosten die rechtstreeks door de school aan de ouders worden aangerekend is begrijpelijk, aangezien dit de kosten zijn waarop men ook het meeste vat heeft, en die relatief gemakkelijk kunnen worden gereguleerd. Toch willen we benadrukken dat ook het begrip studiekosten in haar volle draagwijdte belangrijk blijft in elke discussie m.b.t. de kosten van een deelname aan het onderwijs.

4.2 Schooltoelagen

Zoals in het vorige onderzoek naar de studiekosten in het secundair onderwijs (Fripont & Bollens, 2001), komt ook nu naar voor dat de hoogte van de studiekosten niet varieert met de hoogte van het gezinsinkomen. Dit betekent enerzijds dat gezinnen met een hoger inkomen niet systematisch meer besteden aan de studie-

kosten. Dit betekent anderzijds dat gezinnen met een lager inkomen evenmin systematisch minder besteden. De studiekosten op het niveau van het secundair onderwijs zijn klaarblijkelijk weinig inkomenselastisch. Er is een bepaald niveau van uitgaven waar men niet buiten kan en waarop men bijgevolg ook niet kan besparen, zelfs al heeft men slechts beperkte middelen ter beschikking.

Het instrumentarium van de schooltoelagen¹⁶ heeft dus zeker een betekenis.

De Vlaamse overheid heeft recent een hervorming van de studiefinanciering doorgevoerd (decreet van 8 juni 2007). Voor het secundair onderwijs is het nieuwe decreet van toepassing vanaf het schooljaar 2007-2008. Doordat de minimum- en maximuminkomensgrens opgetrokken werden, komen nu meer gezinnen in aanmerking voor een schooltoelage. Daar waar voorheen 17% van de leerlingen een schooltoelage kreeg, verwacht de Vlaamse overheid dat nu 25% van de leerlingen een toelage zal krijgen. De toelage bedraagt minimum 70 euro en maximum 310 euro (beide bedragen voor externen).¹⁷ Op zich verschillen deze bedragen nauwelijks van de bedragen van vroeger, maar in combinatie met het optrekken van de inkomensgrenzen zal een gezin gemiddeld een hogere toelage krijgen dan voorheen.

Als we deze cijfers confronteren met de werkelijke studiekosten, stellen we vast dat, bij gemiddelde studiekosten van afgerond 980 euro, de hoogte van de schooltoelagen eerder gering is. Een gezin dat de kleinste toelage van 70 euro¹⁸ ontvangt, kan hiermee een luttel 7% van de gemiddelde studiekosten dekken. Een volledige toelage van 310 euro¹⁹ dekt nog geen derde van de gemiddelde studiekosten. Deze percentages zijn een belangrijk gegeven voor de jaarlijkse indexering van de schooltoelagen zoals voorzien in artikel 46 van het hoger vermelde decreet waarin bovendien staat: 'De Vlaamse Regering onderzoekt minstens om de vijf jaar of de werkelijke kosten voor het onderhoud van de leerling en het door hem gevolgde onderwijs aansluiten bij de uitgekeerde bedragen van de toelagen.' Wij bevelen aan om de hoogte van de schooltoelagen aan te passen aan de werkelijke hoogte van de studiekosten. De VLOR²⁰ en de SERV²¹ doen dit ook in hun adviezen over het voorontwerp van decreet betreffende de studiefinanciering.

¹⁶ Naast het selectieve instrument van schooltoelagen bestaan er ook nog universele instrumenten zoals belastingvermindering en kinderbijslag om tegemoet te komen in de studiekosten.

We merken op dat de laatst genoemde instrumenten ook bedoeld zijn om tegemoet te komen in de leefkosten die het hebben van kinderen met zich meebrengt zoals kleding, voeding, medische kosten, ...

Een selectief instrumentarium dat de gezinnen steunt die het het meest nodig hebben, is goedkoper voor de overheid.

¹⁷ Deze bedragen gelden voor de populatie waarop dit onderzoek van toepassing is. Gehuwde, zelfstandige en alleenstaande leerlingen krijgen een hogere toelage.

¹⁸ Het bedrag van de toelage varieert in functie van de gezinssituatie en het inkomen.

¹⁹ Het bedrag van de toelage varieert in functie van de gezinssituatie en het inkomen.

²⁰ Vlaamse Onderwijsraad, 'Advies over het voorontwerp van decreet betreffende de studiefinanciering in de Vlaamse Gemeenschap', Brussel, 11 januari 2007.

4.3 Differentiatie naar studiegebieden via de financiering van de scholen

Uit het onderzoek komt duidelijk naar voor dat, al naargelang het studiegebied (en wellicht ook de studierichting), er sprake is van grote verschillen in de studiekosten. Dit gekoppeld aan de vaststelling dat het gemiddeld inkomen van gezinnen met kinderen in het ASO duidelijk hoger is dan het gemiddeld inkomen van gezinnen met kinderen in het BSO, en ook hoger dan het inkomen van gezinnen met kinderen in het TSO en KSO, zet alleszins aan tot nadenken. Het blijkt immers zo te zijn dat de studiekosten in het ASO gemiddeld duidelijk lager zijn dan in het TSO en het KSO, en duidelijk ook lager dan sommige duurere studiegebieden binnen het BSO. Men zou dit onevenwicht in principe kunnen wegwerken door het invoeren van gedifferentieerde schooltoelagen, maar dit is geen goed idee. Zo is de variatie in de studiekosten binnen het BSO en het TSO veel groter dan in het ASO, zodat een differentiatie naar onderwijsvormen het probleem niet zou oplossen. Een differentiatie van de schooltoelagen naar studierichtingen daarentegen, zou nodeloos complex worden, nog afgezien van het feit dat de hiervoor benodigde informatie niet (op regelmatige basis) beschikbaar is. Bovendien bereikt men met de schooltoelagen slechts de laagste inkomensgroepen, zodat er een ongelijke behandeling blijft bestaan voor de gezinnen boven de maximuminkomensgrens. En tot slot, zelfs binnen de groep van gezinnen onder de maximuminkomensgrens bereikt men lang niet iedereen met schooltoelagen ('non-take-up'). In plaats van een vraagsubsidiëring, is een aanbods subsidiëring hier een meer aangewezen instrument.

Het verdient hier dan ook aanbeveling om de verschillen in de studiekosten weg te werken door – meer dan nu het geval is – rechtstreeks in te grijpen in de verdeling van de werkingsmiddelen tussen studiegebieden onderling.

4.4 Kosteloos onderwijs

De voorgaande aanbevelingen hadden betrekking op (het wegwerken van) verschillen tussen studiekosten. Daarnaast moet ook aandacht worden besteed aan de absolute hoogte van de studiekosten zelf. Hoopgevend is de vaststelling dat voor het eerst sinds de studiekosten in het Vlaams secundair onderwijs worden onderzocht, er sprake is van een stabilisering i.p.v. een stijging in vergelijking met het vorige onderzoek (de geschatte studiekosten stegen tussen 1986-1987 en 1999-2000 in reële termen met 55%. De studiekosten voor het schooljaar 1986-1987 waren op hun beurt hoger dan die van het schooljaar 1981-1982. Een verklaring voor de stabilisering van de evolutie van de studiekosten is er niet dadelijk. Studiekosten in het leerplichtonderwijs, en dan vooral de zogenaamde kosteloosheid, zijn gedurende de laatste jaren natuurlijk regelmatig in de media geweest. Een hypothese is

²¹ Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, 'Briefadvies m.b.t. voorontwerp van decreet op studiefinanciering', Brussel, 17 januari 2007.

dat dit een temperende werking heeft gehad, enerzijds omdat scholen en directies meer bewust zijn gaan omgaan met de aan de ouders aangerekende kosten, anderzijds omdat die aandacht voor de kosteloosheid ook tot een bepaald verwachtingspatroon heeft geleid bij de ouders. Mogelijk heeft specifiek de invoering van de verplichte bijdrageregeling geleid tot een groter kostenbewustzijn bij alle betrokkenen. Vroeger kwam het bijvoorbeeld voor dat directies geen zicht hadden op de totaliteit van de door vakleerkrachten aangerekende kosten. Dit zou nu veel minder het geval mogen zijn (zie echter ook de aanbeveling in punt 4.6).

Te noteren valt dat een stabilisering van de onderwijskosten slechts een begin is. Immers, het Internationale Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten van 19 december 1966, dat ook België bindt, stipuleert dat "het middelbaar onderwijs in zijn verschillende vormen, [...], door middel van alle passende maatregelen en in het bijzonder *door de geleidelijke invoering van kosteloos onderwijs*, voor eenieder beschikbaar en algemeen toegankelijk dient te worden" (onze cursivering). In het zogenaamde 'stand-still'-arrest van het Arbitragehof dd. 7 mei 1992, wordt dit standpunt bekrachtigd. Natuurlijk is er enige discussie mogelijk met betrekking tot de vraag welke elementen van de studiekosten al dan niet onder een volledige kosteloosheid vallen. Voor een rubriek zoals de schooluitrusting, waaronder de boeken, kan er daarover echter weinig betwisting zijn, al is het zeker een positieve evolutie dat de bestedingen aan schoolboeken zijn gedaald, in vergelijking met het vorige onderzoek. We bevelen dan ook aan dat zowel het beleid als de individuele scholen zelf, deze evolutie bewaken, en inspanningen doen om de studiekosten verder terug te dringen.

4.5 Welke kostenposten verdienen prioritaire aandacht?

In absolute termen is de rubriek 'schooluitrusting' veruit het belangrijkste element van de studiekosten (68%). Binnen deze kostenrubriek zijn voornamelijk de schoolboeken en het schoolmateriaal dure subrubrieken (samen 57% van de schooluitrusting). Dit soort van uitgaven verdient dan ook de aandacht bij het beheersen van de groei van de studiekosten; te meer daar de tevredenheid van de ouders over de kosten van de boeken in het bijzonder gedaald is.

4.6 Communicatie en transparantie van de school naar de ouders toe

Ouders doen voor elke kostenrubriek uitgaven doorheen heel het schooljaar. De verplichte bijdrageregeling zou ouders moeten in staat stellen bij de aanvang van het schooljaar een goede inschatting te maken van de kosten die zij nog kunnen verwachten. Nochtans zijn er heel wat ouders die bij de bevraging van oktober melden dat ze (nog) geen zicht hebben over de te verwachte kosten voor het komende schooljaar. Het instrument van de bijdrageregeling is klaarblijkelijk niet altijd adequaat opgesteld. De aanbeveling is dan ook om scholen aan te moedigen om bijdrageregelingen te maken die volledig en informatief zijn.

4.7 Het aanrekenen van forfaitaire bedragen door scholen

Aansluitend bij onze aanbeveling over de bijdrageregeling, is ook het aanrekenen van een forfaitair bedrag (al dan niet als voorschot) voor verbetering vatbaar. In de meeste gevallen wordt dit bedrag aangewend voor boeken, kopieën en schooluitstappen. Het valt op dat dit juist de kostenposten zijn waarover ouders ontevreden zijn. Niet alleen de hoogte van de kosten speelt een rol in de perceptie van de ouders, maar tevens de transparantie en de traceerbaarheid van de bedragen op de schoolfacturen. Aangezien scholen van tevoren weten welke boeken ze gaan gebruiken en hoeveel die kosten, rekenen ze die beter niet aan via een forfaitair bedrag omdat dit de bedoeling van de bijdrageregeling doorkruist. Dit is een duidelijke stap die scholen kunnen zetten om de tevredenheid van de ouders te verhogen.

BIJLAGEN

Bijlage 1/ De schriftelijke vragenlijsten voor de ouders

In oktober 2006 hebben 2 610 ouders een schriftelijke vragenlijst ingevuld. Van die groep ouders zijn er 624 die op het einde van het schooljaar ook deelgenomen hebben aan de vervolg-enquête. Deze survey in juni 2007 bestond eveneens uit een schriftelijke vragenlijst.

De instrumenten waar deze bijlage naar verwijst, kunnen op verzoek bij de auteurs worden ingekeken.

Bijlage 2/ De berekening van de wegingscoëfficiënten

De wegingmatrix werd berekend op basis van onderstaande tabellen. Tabel 2.1 geeft de leerlingpopulatie weer in Vlaanderen ingedeeld naar schoolnet, onderwijsvorm, studiegebied en leerjaar. Tabel 2.2 geeft een overzicht van de verdeling van onze respondentengroep over dezelfde kenmerken.

We berekenen wegingscoëfficiënten om de informatie uit de oktober-vragenlijst en de vervolg-enquête representatief te maken voor de Vlaamse leerlingpopulatie. De coëfficiënten waarmee de informatie van elk individu moet gewogen worden, zijn het quotiënt van de waarde binnen de cellen van tabel 2.1 en de overeenkomstige waarden binnen de cellen van tabel 2.2. Het resultaat is weergegeven in tabel 2.3.

Bijvoorbeeld: tabel 2.1 en tabel 2.2 tonen dat 2,80% van de leerlingpopulatie in het eerste jaar van het GO schoolloopt tegenover 1,61% van onze respondentengroep. De gegevens van deze leerlingen worden aldus gewogen zodanig dat ze voor 2,80% meetellen in plaats van voor 1,61%. Tabel 2.3 toont de wegingscoëfficiënten; de gegevens voor de leerlingen uit het eerste jaar GO zullen vermenigvuldigd worden met het gewicht 1,74 (=2,80/1,61).

Tabel b2.1 De verdeling van de *leerlingpopulatie* naar schoolnet, onderwijsvorm, studiegebied en leerjaar; percentages (n=414 284)

		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
GO	1ste graad	2,80	2,93				
	ASO			1,32	1,11	0,97	0,87
	Sport			0,08	0,06	0,04	0,04
	TSO					0,00	0,00
	Bouw			0,00	0,00	0,00	0,00
	Chemie			0,01	0,01	0,01	0,02
	Grafische technieken			0,01	0,01	0,02	0,01
	Handel			0,20	0,20	0,24	0,21
	Hout			0,00	0,00	0,00	0,00
	Land- en tuinbouw			0,02	0,02	0,01	0,01
	Lichaamsverzorging			0,03	0,03	0,03	0,02
	Mechanica- elektriciteit			0,09	0,08	0,07	0,07
	Personenzorg			0,13	0,15	0,14	0,12
	Sport			0,09	0,10	0,09	0,08
	Toerisme			0,02	0,03	0,05	0,05
	Voeding			0,02	0,01	0,02	0,01
	BSO					0,07	0,06
	Bouw			0,03	0,02	0,02	0,02

		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
	Decoratieve technieken			0,03	0,02	0,03	0,02
	Handel			0,19	0,19	0,20	0,17
	Hout			0,09	0,08	0,07	0,06
	Koeling en warmte					0,01	0,01
	Land- en tuinbouw			0,02	0,02	0,01	0,01
	Lichaamsverzorging			0,10	0,09	0,08	0,07
	Mechanica- elektriciteit			0,22	0,19	0,10	0,10
	Mode			0,01	0,01	0,01	0,01
	Personenzorg			0,22	0,21	0,20	0,17
	Voeding			0,04	0,05	0,05	0,04
KSO	Beeldende kunsten			0,03	0,05	0,04	0,03
OGO	1ste graad	1,05	1,26				
ASO	Aso			0,22	0,20	0,16	0,15
	Sport			0,01	0,01	0,01	0,01
TSO	Auto					0,02	0,02
	Bouw			0,01	0,01	0,01	0,01
	Chemie			0,02	0,01	0,02	0,01
	Grafische technieken			0,00	0,00	0,01	0,01
	Handel			0,07	0,09	0,09	0,09
	Hout			0,01	0,01	0,01	0,01
	Land- en tuinbouw			0,05	0,05	0,04	0,04
	Lichaamsverzorging			0,02	0,02	0,02	0,02
	Mechanica- elektriciteit			0,24	0,21	0,18	0,15
	Personenzorg			0,03	0,03	0,04	0,04
	Sport			0,03	0,03	0,03	0,03
	Toerisme			0,01	0,02	0,03	0,03
	Voeding			0,02	0,02	0,02	0,02
BSO	Auto					0,03	0,04
	Bouw			0,03	0,02	0,02	0,02
	Decoratieve technieken			0,02	0,02	0,03	0,02
	Handel			0,06	0,06	0,06	0,06
	Hout			0,06	0,05	0,04	0,04
	Koeling en warmte					0,02	0,02
	Land- en tuinbouw			0,04	0,04	0,03	0,03
	Lichaamsverzorging			0,04	0,05	0,04	0,03
	Mechanica- elektriciteit			0,18	0,16	0,09	0,08
	Mode			0,01	0,01	0,00	0,00
	Personenzorg			0,06	0,06	0,06	0,04
	Voeding			0,02	0,02	0,05	0,04
KSO	Beeldende kunsten			0,07	0,07	0,09	0,07

VGO	1ste graad	Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		13,43	13,57				
		lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
ASO	Aso			6,53	5,91	5,20	4,81
	Sport			0,11	0,09	0,08	0,06
TSO	Auto					0,09	0,08
	Bouw			0,07	0,06	0,05	0,05
	Chemie			0,21	0,21	0,24	0,21
	Grafische technieken			0,05	0,06	0,09	0,09
	Handel			1,10	1,14	1,26	1,11
	Hout			0,13	0,12	0,08	0,08
	Land- en tuinbouw			0,10	0,09	0,09	0,08
	Lichaamsverzorging			0,10	0,10	0,10	0,09
	Mechanica- elektriciteit			1,06	0,99	0,82	0,73
	Personenzorg			1,17	1,10	1,17	0,98
	Sport			0,18	0,17	0,17	0,12
	Toerisme			0,06	0,07	0,16	0,15
	Voeding			0,09	0,08	0,08	0,07
BSO	Auto					0,18	0,17
	Bouw			0,13	0,12	0,11	0,10
	Decoratieve tech- nieken			0,03	0,04	0,04	0,04
	Handel			0,46	0,51	0,55	0,52
	Hout			0,20	0,20	0,18	0,17
	Koeling en warmte					0,07	0,05
	Land- en tuinbouw			0,07	0,08	0,07	0,06
	Lichaamsverzorging			0,17	0,15	0,13	0,11
	Mechanica- elektriciteit			0,52	0,51	0,31	0,29
	Mode			0,06	0,06	0,05	0,04
	Personenzorg			0,49	0,52	0,55	0,51
	Voeding			0,14	0,14	0,14	0,14
KSO	Beeldende kunsten			0,14	0,16	0,18	0,15

Tabel b2.2 De verdeling van onze *respondentengroep* naar schoolnet, onderwijsvorm, studiegebied en leerjaar; percentages (n=2 610)

GO	1ste graad	Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		1,61	1,26				
		lj.1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
ASO	Aso			2,18	2,26	2,26	1,76
	Sport			0,00	0,11	0,08	0,08
TSO	Auto					0,08	0,04

		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		lj.1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
	Bouw			0,00	0,00	0,00	0,00
	Chemie			0,04	0,00	0,00	0,00
ASO	Aso			6,53	5,91	5,20	4,81
	Sport			0,11	0,09	0,08	0,06
TSO	Auto					0,09	0,08
	Bouw			0,07	0,06	0,05	0,05
	Chemie			0,21	0,21	0,24	0,21
	Sport			0,11	0,00	0,00	0,00
	Toerisme			0,00	0,00	0,00	0,00
	Voeding			0,00	0,04	0,00	0,04
BSO	Auto					0,11	0,23
	Bouw			0,00	0,15	0,08	0,15
	Decoratieve technieken			0,00	0,00	0,00	0,00
	Handel			0,23	0,08	0,04	0,08
	Hout			0,31	0,23	0,15	0,15
	Koeling en warmte					0,23	0,15
	Land- en tuinbouw			0,08	0,04	0,00	0,08
	Lichaamsverzorging			0,11	0,23	0,15	0,23
	Mechanica- elektriciteit			0,31	0,54	0,11	0,38
	Mode			0,00	0,00	0,00	0,00
	Personenzorg			0,92	0,73	0,57	0,73
	Voeding			0,27	0,19	0,19	0,15
KSO	Beeldende kunsten			0,00	0,00	0,00	0,00
OGO	1ste graad	0,84	0,73				
ASO	Aso			0,00	0,00	0,00	0,00
	Sport			0,00	0,00	0,00	0,00
TSO	Auto					0,00	0,00
	Bouw			0,00	0,00	0,00	0,00
	Chemie			0,00	0,00	0,00	0,00
	Grafische technieken			0,00	0,00	0,00	0,00
	Handel			0,11	0,19	0,04	0,08
	Hout			0,00	0,00	0,00	0,00
	Land- en tuinbouw			0,27	0,08	0,11	0,04
	Lichaamsverzorging			0,00	0,00	0,00	0,00
	Mechanica- elektriciteit			0,08	0,15	0,19	0,11
	Personenzorg			0,00	0,00	0,00	0,00
	Sport			0,04	0,04	0,08	0,08
	Toerisme			0,00	0,00	0,00	0,00
	Voeding			0,00	0,00	0,00	0,00
BSO	Auto					0,00	0,00
	Bouw			0,00	0,00	0,00	0,00
	Decoratieve technieken			0,00	0,00	0,00	0,00

		Handel		0,08	0,04	0,15	0,00
		Hout		0,15	0,04	0,19	0,04
		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		lj.1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
ASO	Aso			6,53	5,91	5,20	4,81
	Sport			0,11	0,09	0,08	0,06
TSO	Auto					0,09	0,08
	Bouw			0,07	0,06	0,05	0,05
	Chemie			0,21	0,21	0,24	0,21
KSO	Beeldende kunsten			0,69	0,50	0,34	0,65
VGO	1ste graad	4,37	3,60				
ASO	Aso			5,86	5,02	5,44	4,48
	Sport			0,04	0,15	0,08	0,15
TSO	Auto					0,15	0,00
	Bouw			0,15	0,23	0,19	0,08
	Chemie			0,54	0,34	0,34	0,23
	Grafische technieken			0,19	0,11	0,11	0,19
	Handel			1,65	1,57	2,15	1,99
	Hout			0,15	0,23	0,04	0,19
	Land- en tuinbouw			0,00	0,00	0,00	0,00
	Lichaamsverzorging			0,19	0,11	0,08	0,08
	Mechanica- elektriciteit			2,18	2,11	1,30	1,15
	Personenzorg			1,76	1,69	1,61	1,69
	Sport			0,38	0,38	0,38	0,27
	Toerisme			0,11	0,27	0,31	0,11
	Voeding			0,00	0,00	0,00	0,00
BSO	Auto					0,11	0,38
	Bouw			0,23	0,11	0,04	0,08
	Decoratieve technieken			0,19	0,11	0,19	0,08
	Handel			0,96	0,92	1,11	1,15
	Hout			0,42	0,54	0,50	0,34
	Koeling en warmte					0,04	0,04
	Land- en tuinbouw			0,08	0,11	0,00	0,08
	Lichaamsverzorging			0,08	0,08	0,00	0,00
	Mechanica- elektriciteit			0,34	0,46	0,04	0,19
	Mode			0,00	0,19	0,00	0,00
	Personenzorg			0,11	0,27	0,34	0,54
	Voeding			0,00	0,00	0,00	0,00
KSO	Beeldende kunsten			0,15	0,27	0,11	0,34

Tabel b2.3 Matrix van wegingscoëfficiënten

		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad	
		lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2
GO	1ste graad	1,74	2,32				
	ASO Aso			0,60	0,49	0,43	0,50
	Sport				0,51	0,59	0,58
	TSO Auto					0,03	0,06
	Bouw						
	Chemie			0,13			
	Grafische technieken						
	Handel			0,89	0,76	1,03	1,81
	Hout						
	Land- en tuinbouw			0,11	0,42	0,05	0,06
	Lichaamsverzorging			0,19	0,19	0,90	0,32
	Mechanica-elektriciteit						
	Personenzorg			0,56	0,64	0,94	0,52
	Sport			0,77			
	Toerisme						
	Voeding				0,38		0,37
	BSO Auto					0,63	0,27
	Bouw				0,15	0,25	0,13
	Decoratieve technieken						
	Handel			0,81	2,51	5,26	2,28
	Hout			0,30	0,36	0,45	0,40
	Koeling en warmte					0,06	0,08
	Land- en tuinbouw			0,22	0,43		0,12
	Lichaamsverzorging			0,89	0,38	0,54	0,29
	Mechanica-elektriciteit			0,71	0,36	0,91	0,26
	Mode						
	Personenzorg			0,23	0,29	0,35	0,23
	Voeding			0,17	0,25	0,25	0,25
	KSO Beeldende kunsten						
OGO	1ste graad	1,25	1,73				
	ASO Aso						
	Sport						
	TSO Auto						
	Bouw						
	Chemie						
	Grafische technieken						
	Handel			0,65	0,45	2,43	1,11
	Hout						
	Land- en tuinbouw			0,19	0,68	0,37	1,01
	Lichaamsverzorging						
	Mechanica-elektriciteit			3,12	1,39	0,94	1,32
	Personenzorg						
	Sport			0,84	0,71	0,38	0,34

		Eerste graad		Tweede graad		Derde graad		
		lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	lj. 1	lj. 2	
BSO	Toerisme							
	Voeding							
	Auto							
	Bouw							
	Decoratieve technieken							
	Handel			0,79	1,59	0,42		
	Hout			0,37	1,25	0,21	1,06	
	Koeling en warmte							
	Land- en tuinbouw			1,12	0,19	0,20	0,45	
	Lichaamsverzorging			0,36	0,41	0,46	0,15	
	Mechanica-elektriciteit			1,15	1,39	0,81		
	Mode			0,09	0,11	0,06	0,12	
	Personenzorg			0,33	0,12	0,15	0,16	
	Voeding			0,11	0,10	0,66	0,54	
KSO	Beeldende kunsten			0,10	0,15	0,26	0,11	
VGO	1ste graad	3,07	3,77					
ASO	Aso			1,11	1,18	0,96	1,07	
	Sport			2,77	0,60	1,00	0,41	
TSO	Auto					0,61		
	Bouw			0,43	0,24	0,28	0,62	
	Chemie			0,40	0,61	0,71	0,93	
	Grafische technieken			0,28	0,56	0,76	0,46	
	Handel			0,67	0,73	0,59	0,56	
	Hout			0,83	0,53	2,17	0,39	
	Land- en tuinbouw							
	Lichaamsverzorging			0,53	0,91	1,27	1,14	
	Mechanica-elektriciteit			0,48	0,47	0,63	0,64	
	Personenzorg			0,66	0,65	0,72	0,58	
	Sport			0,47	0,46	0,45	0,43	
	Toerisme			0,49	0,25	0,51	1,28	
	Voeding							
	BSO	Auto					1,57	0,43
		Bouw			0,58	1,05	2,85	1,32
		Decoratieve technieken			0,17	0,34	0,21	0,49
Handel				0,48	0,56	0,50	0,45	
Hout				0,48	0,38	0,35	0,49	
Koeling en warmte						1,91	1,37	
Land- en tuinbouw				0,95	0,66		0,76	
Lichaamsverzorging				2,16	1,90			
Mechanica-elektriciteit				1,51	1,11	8,15	1,51	
Mode					0,32			
Personenzorg				4,28	1,94	1,61	0,94	
Voeding								

		Eerste graad	Tweede graad	Derde graad
KSO	Beeldende kunsten		0,91 0,60	1,55 0,43

Bijlage 3/ Weerhouden studiegebieden en verdeling aantal klassen

1. Algemeen secundair onderwijs (ASO)

‘Algemeen secundair onderwijs’ is niet alleen de naam van een onderwijsvorm, maar ook van een studiegebied. Het ASO omvat namelijk twee studiegebieden: het studiegebied Algemeen secundair onderwijs en het studiegebied Sport. Het eerstgenoemde studiegebied omvat studierichtingen zoals ‘Economie’, ‘Grieks’ of ‘Wetenschappen’. Tabel b.1 toont dat beide studiegebieden uit het ASO in de steekproef werden opgenomen.

Tabel b3.1 Studiegebieden ASO tweede en derde graad: welke zijn opgenomen in de steekproef en welke niet?

	In steekproef	Niet in steekproef
Studiegebied Algemeen secundair onderwijs	X	
Studiegebied Sport	X	

1.1 Stap 1: de theoretische steekproef

Zoals vooropgesteld in tabel 2.9 werden er ouders van leerlingen uit 250 ASO-klassen bevestigd. Tabel b.2 en b.3 tonen hoe de verdeling van het aantal klassen eruit ziet over de twee studiegebieden voor respectievelijk de tweede en de derde graad.

Tabel b3.2 ASO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

	Aantal leerlingen	Relatief aandeel (vlg. aantal ln)	Aantal klassen in theoretische steekproef
1 Algemeen secundair onderwijs	63 306	97,77	121
2 Sport	1 442	2,23	4
Totaal	64 748	100	125

Tabel b3.3 ASO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

		Aantal leerlingen	Relatief aandeel (vlgs. aantal ln)	Aantal klassen in theo- retische steekproef
1	Algemeen secundair onderwijs	50 488	98,00	121
2	Sport	1 029	2,00	4
	Totaal	51 517	100	125

Omdat we vermoeden dat 'Sport' een duurder studiegebied is, hebben we dit studiegebied licht oververtegenwoordigd. Bij de berekening van de studiekosten zal hiervoor een weegfactor toegepast worden.

1.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de gegeven subpopulatie

Tabel b3.4 ASO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Algemeen secundair onderwijs	121	121
2	Sport	4	4
	Totaal	125	125

Tabel b3.5 ASO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Algemeen secundair onderwijs	121	121
2	Sport	4	4
	Totaal	125	125

We zien in tabel b.4 en b.5 dat het aantal ASO-klassen in de bovenbouw waarin vragenlijsten verspreid worden perfect overeen komt met het aantal dat we voorop gesteld hadden.

2. Technisch secundair onderwijs (TSO)

Tabel b3.6 Studiegebieden TSO tweede en derde graad: welke zijn opgenomen in de steekproef en welke niet?

	In steekproef	Niet in steekproef
Buiten studiegebied		X
Auto	X	
Bouw	X	
Chemie	X	
Fotografie		X
Grafische technieken	X	
Handel	X	
Hout	X	
Koeling & warmte		X
Land- en tuinbouw	X	
Lichaamsverzorging	X	
Maritieme opleidingen		X
Mechanica-elektriciteit	X	
Mode		X
Optiek		X
Orthopedische technieken		X
Personenzorg	X	
Sport	X	
Tandtechnieken		X
Textiel		X
Toerisme	X	
Voeding	X	

2.1 Stap 1: de theoretische steekproef

Tabel b3.7 TSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

		Aantal leerlingen in 1 ^{ste} leerjaar (*)	Aantal leerlingen in 2 ^{de} leerjaar (**)	Totaal (* + (**))	Relatief aandeel binnen weerhou- den studiegebieden (vlg. aantal ln)	Aantal klassen in theo- retische steekproef
1	Handel	5 720	5 939	11 659	25,99	40
2	Mechanica-elektriciteit	5 754	5 315	11 069	24,67	38
3	Personenzorg	5 503	5 325	10 828	24,14	37
4	Sport	1 240	1 231	2 471	5,51	9
5	Chemie	975	941	1 916	4,27	7
6	Land- en tuinbouw	693	672	1 365	3,04	5
7	Lichaamsverzorging	631	631	1 262	2,81	4
8	Hout	591	558	1 149	2,56	4
9	Voeding	554	552	1 106	2,47	4
10	Toerisme	367	501	868	1,93	3
11	Bouw	331	279	610	1,36	2
12	Grafische technieken	257	304	561	1,25	2
	Totaal	22 616	22 248	44 864	100	155

Tabel b3.8 TSO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

		Aantal leerlingen in 1 ^{ste} leerjaar (*)	Aantal leerlingen in 2 ^{de} leerjaar (**)	Totaal (*) + (**)	Relatief aandeel binnen weerhou- den studiegebieden (vlgs. aantal ln)	Aantal klassen in theo- retische steekproef
1	Handel	6 600	5 819	12 419	28,54	44
2	Personenzorg	5 590	4 697	10 287	23,64	37
3	Mechanica-elektriciteit	4 452	3 966	8 418	19,35	30
4	Sport	1 232	899	2 131	4,90	8
5	Chemie	1 121	1 001	2 122	4,88	8
6	Toerisme	1 003	920	1 923	4,42	7
7	Lichaamsverzorging	635	529	1 164	2,68	4
8	Land- en tuinbouw	565	531	1 096	2,52	4
9	Grafische technieken	488	455	943	2,17	3
10	Voeding	484	436	920	2,11	3
11	Auto	469	391	860	1,98	3
12	Hout	376	340	716	1,65	2
13	Bouw	270	242	512	1,18	2
	Totaal	23 285	20 226	43 511	100	155

2.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de gegeven subpopulatie

Tabel b3.9 TSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Handel	40	40
2	Mechanica-elektriciteit	38	38
3	Personenzorg	37	37
4	Sport	9	9
5	Chemie	7	7
6	Land- en tuinbouw	5	5
7	Lichaamsverzorging	4	4
8	Hout	4	4
9	Voeding	4	4
10	Toerisme	3	3
11	Bouw	2	2
12	Grafische technieken	2	2
	Totaal	155	155

Tabel b3.10 TSO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Handel	44	44
2	Personenzorg	37	37
3	Mechanica-elektriciteit	30	30
4	Sport	8	8
5	Chemie	8	8
6	Toerisme	7	7
7	Lichaamsverzorging	4	4
8	Land- en tuinbouw	4	4
9	Grafische technieken	3	3
10	Voeding	3	3
11	Auto	3	3
12	Hout	2	2
13	Bouw	2	2
	Totaal	155	155

We zien in tabel b.9 en b.10 dat het aantal TSO-klassen waarin vragenlijsten verspreid worden perfect overeen komt met het aantal dat we voorop gesteld hadden.

3. Beroepssecundair onderwijs (BSO)

Tabel b3.11 Studiegebieden BSO tweede en derde graad: welke zijn opgenomen in de steekproef en welke niet?

	In steekproef	Niet in steekproef
Buiten studiegebied		X
Auto	X	
Bouw	X	
Decoratieve technieken	X	
Glastechnieken		X
Grafische technieken		X
Handel	X	
Hout	X	
Juwelen		X
Koeling en warmte	X	
Land- en tuinbouw	X	
Lichaamsverzorging	X	
Maritieme opleidingen		X
Mechanica-elektriciteit	X	
Mode	X	
Muziekinstrumentenbouw		X
Personenzorg	X	
Textiel		X
Voeding	X	

3.1 Stap 1: de theoretische steekproef

Tabel b3.12 BSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

		Aantal leerlingen in 1 ^{ste} leerjaar (*)	Aantal leerlingen in 2 ^{de} leerjaar (**)	Totaal (*) + (**)	Relatief aandeel binnen weerhouden studiegebieden (vlgs. aantal lln)	Aantal klassen in theo- retische steekproef
1	Mechanica-elektriciteit	3 783	3 568	7 351	23,72	37
2	Personenzorg	3 197	3 269	6 466	20,86	32
3	Handel	2 928	3 172	6 100	19,68	31
4	Hout	1 457	1 383	2 840	9,16	14
5	Lichaamsverzorging	1 280	1 164	2 444	7,89	12
6	Voeding	1 023	957	1 980	6,39	10
7	Bouw	766	684	1 450	4,68	7
8	Land- en tuinbouw	550	531	1 081	3,49	6
9	Decoratieve technieken	328	343	671	2,16	3
10	Mode	298	314	612	1,97	3
	Totaal	15 610	15 385	30 995	100	155

Tabel b3.13 BSO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef

		Aantal leerlingen in 1 ^{ste} leerjaar (*)	Aantal leerlingen in 2 ^{de} leerjaar (**)	Totaal (*) + (**)	Relatief aandeel binnen weerhouden studiegebieden (vlgs. aantal lln)	Aantal klassen in theo- retische steekproef
1	Handel	3 390	3 110	6 500	22,14	34
2	Personenzorg	3 373	2 977	6 350	21,63	34
3	Mechanica-elektriciteit	2 121	1 942	4 063	13,84	21
4	Hout	1 180	1 129	2 309	7,87	12
5	Auto	1 186	1 114	2 300	7,84	12
6	Voeding	971	922	1 893	6,45	10
7	Lichaamsverzorging	1 009	837	1 846	6,29	10
8	Bouw	605	570	1 175	4,00	6
9	Land- en tuinbouw	479	423	902	3,07	5
10	Koeling en warmte	460	353	813	2,77	4
11	Decoratieve technieken	389	324	713	2,43	4
12	Mode	260	231	491	1,67	3
	Totaal	15423	13932	29355	100	155

3.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de gegeven subpopulatie

Tabel b3.14 BSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Mechanica-elektriciteit	37	37
2	Personenzorg	32	32
3	Handel	31	31
4	Hout	14	14
5	Lichaamsverzorging	12	12
6	Voeding	10	10
7	Bouw	7	7
8	Land- en tuinbouw	6	6
9	Decoratieve technieken	3	3
10	Mode	3	3
	Totaal	155	155

Tabel b3.15 BSO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Handel	34	34
2	Personenzorg	34	34
3	Mechanica-elektriciteit	21	21
4	Hout	12	12
5	Auto	12	12
6	Voeding	10	10
7	Lichaamsverzorging	10	10
8	Bouw	6	6
9	Land- en tuinbouw	5	5
10	Koeling en warmte	4	4
11	Decoratieve technieken	4	4
12	Mode	3	3
	Totaal	155	155

We zien in tabel b.14 en b.15 dat het aantal BSO-klassen waarin vragenlijsten verspreid worden perfect overeen komt met het aantal dat we voorop gesteld hadden.

4. Kunstsecundair onderwijs (KSO)

Tabel b3.16 Studiegebieden KSO tweede en derde graad: welke zijn opgenomen in de steekproef en welke niet?

	In steekproef	Niet in steekproef
Ballet		X
Beeldende kunsten	X	
Podiumkunsten		X

4.1 Stap 1: de theoretische steekproef

Tabel b3.17 KSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in theoretische steekproef

	Aantal leerlingen	Relatief aandeel binnen weerhouden studiegebied (vlg. aantal ln)	Aantal klassen in theoretische steekproef
1 Beeldende kunsten	2 154	100	15
Totaal	2 154	100	15

Tabel b3.18 KSO derde graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in theoretische steekproef

	Aantal leerlingen	Relatief aandeel binnen weerhouden studiegebied (vlg. aantal ln)	Aantal klassen in theoretische steekproef
1 Beeldende kunsten	2 324	100	15
Totaal	2 324	100	15

4.2 Stap 2: de implementatie van de theoretische steekproef in de gegeven subpopulatie

Tabel b3.19 KSO tweede graad: aantal klassen per weerhouden studiegebied in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

	Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1 Beeldende kunsten	15	15
Totaal	15	15

Tabel b3.20 KSO derde graad: aantal klassen in de theoretische steekproef en in de brutosteekproef

		Theoretische steekproef	Brutosteekproef
1	Beeldende kunsten	15	15
	Totaal	15	15

We zien in tabel b.19 en b.20 dat het aantal KSO-klassen waarin vragenlijsten verspreid worden perfect overeen komt met het aantal dat we voorop gesteld hadden.

Algemene opmerkingen:

- aantal klassen per graad gelijkmatig verdeeld over de twee leerjaren;
- we hebben er zoveel mogelijk naar gestreefd om binnen een bepaald studiegebied de twee leerjaren en de twee graden van eenzelfde school te bevragen.

BIBLIOGRAFIE

- Belgisch Staatsblad van 19 juli 2007: Decreet betreffende de studiefinanciering van de Vlaamse Gemeenschap – 8 juni 2007.
- Bollens J. & Poesen-Vandeputte M., 'Studiekosten in het basisonderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.', K.U.Leuven – HIVA, Leuven, 2007.
- Denys J. & Cossey H., '*Studiekosten in het secundair onderwijs: eindrapport*', K.U.Leuven – HIVA, Leuven, 1987.
- Francken L., Hedebouw G. & Ringoot M., '*Studiekosten in het secundair onderwijs: eindrapport*', K.U.Leuven – HIVA, Leuven, 1983.
- Fripont I. & Bollens J., 'Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.', K.U.Leuven – HIVA, Leuven, 2001.
- Jansen M., 'De arbeidssituatie van de vrouw en de timing van het eerste, tweede en derde kind', K.U.Leuven, Leuven, 2006.
- Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, '*Briefadvies m.b.t. voorontwerp van decreet op studiefinanciering*', Brussel, 17 januari 2007.
- Vlaams minister van Onderwijs en Vorming, '*Schoolkosten: voorstellen voor een nieuw Vlaams beleid*', beleidsnota, 14 juni 2006.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 'Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs Schooljaar 2005-2006', Brussel, 2007.
- Vlaamse Onderwijsraad, 'Advies over het voorontwerp van decreet betreffende de studiefinanciering in de Vlaamse Gemeenschap', Brussel, 11 januari 2007.

www.steunpuntwav.be

http://mineco.fgov.be/information_society/enterprises/private_pc/home_nl.htm

<http://statbel.fgov.be> (indexconvertor)